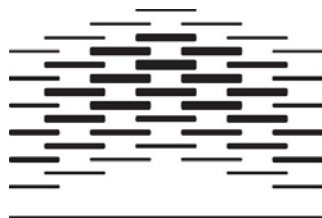

MASTEROPPGAVE
Yrkespedagogikk
November 2015

Elevers syn på faget utdanningsvalg

Anne-Mette Tyskerud

Fakultet for lærerutdanning og internasjonale studier
Institutt for yrkeslærerutdanning

**HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS**

Forord

Med disse ordene avslutter jeg arbeidet med masteroppgaven min om elevers syn på faget utdanningsvalg. Det har vært en krevende, men utviklende og lærerik prosess. Interessen min for faget utdanningsvalg, ble vekket for noen år tilbake, da vi begynte å få besøk av ungdomsskoleelever i forbindelse utprøving av programfag. Det har vært spennende å lære om faget, og om respondentenes erfaringer med det.

Takk til alle mine respondenter, rådgivere, og lærere på ungdomsskolene, for at dere har bidratt til denne masteroppgaven ved å dele deres erfaringer og meninger om faget.

En stor takk til min veileder Leif Langli, for faglig oppfølging, oppmuntring, og konstruktive tilbakemeldinger.

Takk også til læringsgruppene mine gjennom fire år med deltidsstudier på Høgskolen i Oslo og Akershus, for mange gode innspill, og et godt læringsmiljø.

Sist, men ikke minst, vil jeg takke samboer, familie, venner, og kollegaer for hjelp og støtte underveis.

Sammendrag

Faget utdanningsvalg er et forholdsvis nytt fag, som har vært obligatorisk i ungdomsskolen siden høsten 2008. Faget er ment å styrke yrkes- og utdanningsveiledningen til elevene på ungdomsskolen, bidra til å skape helhet og sammenheng i grunnopplæringen, samt knytte grunnskole og videregående opplæring bedre sammen.

Vi er i en tid der det er stort behov for personer som har yrkeskompetanse i Norge, og det er derfor viktig å rekruttere elever til yrkesfaglige utdanningsprogram. Faget utdanningsvalg på ungdomsskolen er spesielt interessant i denne forbindelse. Som faglærer på et yrkesfaglig utdanningsprogram, ønsket jeg å få en større forståelse av hvilken betydning faget har hatt for elever i ungdomsskolen, i deres prosess med å velge videre utdanning. Med utgangspunkt i dette, ville jeg undersøke hva elever på Vg1 elektro har erfart i faget, deres meninger om det, samt hva faget har betydd for deres valg av utdanningsprogram etter ungdomsskolen.

Min problemstilling lyder som følger: *Hva mener elever om faget utdanningsvalg?*

For å operasjonalisere problemstillingen, utledet jeg noen forskningsspørsmål som jeg ønsket å belyse. Jeg ønsket å se nærmere på hvordan ungdomsskoler arbeidet med faget utdanningsvalg, hvilke aktiviteter elevene har hatt erfaring med, og hva de mener om disse. I tillegg var jeg interessert i hvilken betydning disse aktivitetene - og faget som helhet - har hatt for deres valg av program i videregående skole. Hensikten med denne studien er å synliggjøre elevenes meninger om faget, slik de har opplevd det.

Jeg har valgt en kvalitativ tilnærming for å samle inn data. Gjennom spørreundersøkelser og intervjuer har jeg forsøkt å danne meg et bilde av elevenes erfaringer og meninger om faget. I tillegg har jeg studert den nasjonale læreplanen i faget, samt lokale læreplaner fra de fire ungdomsskolene representert i mine undersøkelser, som jeg har samlet inn via e-post, og ved å dra på skolebesøk. Respondentene mine var elever fra to Vg1-klasser på utdanningsprogrammet elektro. Dataene er analysert i lys av tre hovedområder som trådte frem under arbeidet med materialet. Disse er arbeid med faget på skolens område, arbeid med faget utenfor skolens område, samt respondentenes meninger om faget.

Min empiri peker i retning av at det ikke er store endringer i elevenes meninger om faget utdanningsvalg, sammenlignet med tidligere forskning. Arbeidet med heftet «Min framtid» ble oppfattet som ensformig, og lite nyttig med tanke på å hjelpe respondentene til å velge

utdanningsprogram i videregående skole. Andre aktiviteter i ungdomsskolenes regi, knyttes i liten grad til faget utdanningsvalg. Ikke overraskende var utprøvingen av programfag en populær aktivitet, sammen med messebesøk, og besøk på åpne videregående skoler. Til tross for at utprøvingen av programfag var en populær aktivitet, har utprøvingen ifølge respondentene ikke hatt spesielt stor betydning for valget videre. Men samlet sett peker observasjon av -, og kontakt med yrkesfagarbeidere, seg ut som en inspirasjon til å velge yrkesfaglige utdanningsprogram.

Under arbeidet med denne masteroppgaven, er det kommet ut en revidert læreplan i faget, samt en veiledning til læreplanen fra Utdanningsdirektoratet. Undersøkelsene mine er basert på den forrige læreplanen, da det er denne læreplanen mine respondenter har sine erfaringer fra.

Pupils' views on the subject Selection of education

The school subject *Selection of education* is a relatively new subject, which has been mandatory in Norwegian lower secondary schools since autumn of 2008. The intent behind the introduction of the subject was to strengthen vocational and educational guidance for pupils, help to create unity and coherence of basic education, as well as strengthening the connection and continuity between lower secondary schools and upper secondary educational programs.

In Norway today, we are in an era with an ever increasing need for people with vocational qualifications, and it is important for the society to recruit pupils to vocational educational programs in upper secondary school. In this regard, the subject Selection of education in lower secondary school is of particular interest. As a teacher at a vocational education program, I wanted to gain a greater understanding of the significance of the subject for pupils in lower secondary school, in their process of choosing their future field of study. With this in mind, I wanted to examine what pupils in Vg1 elektro (Upper secondary level 1), have experienced in their work with the subject, their opinions about it, and what impact the subject had on their eventual choice of study program after lower secondary school. My thesis question is: *What are the pupils' opinions on the school subject Selection of education?* To operationalize this issue, I prepared some research questions. Firstly, I wanted to investigate how lower secondary schools were working with the subject. Secondly, I also wanted to find out more about the activities the pupils have experienced, and what their opinions of these were. Finally, what impact has these activities, and the subject as a whole, had regarding their choice of educational program for Upper secondary school? My focus in this thesis is to highlight the pupils' opinions of the subject, as they experienced it.

I have chosen a qualitative approach to the collection of data. Through the use of surveys and interviews, I have tried to get an overall picture of the pupils' experiences and opinions regarding the subject. In addition to surveys and interviews, I have studied the national curriculum, as well as the local curricula from each of the four secondary schools represented in my research. These were collected via e-mail, and by visiting one of the schools. My respondents were pupils from two classes on Upper secondary level 1, study program for Electricity and Electronics. I have analyzed the data in light of three main areas, which

designated themselves while working with the collected material. The main areas are: Working on schools grounds, work off school grounds, and finally the respondents' opinions about these matters.

My empirical data indicates that there are no major changes in the pupils' opinions about the subject Selection of Education, compared to previous research. Working with the booklet *Min framtid* (“My future”) was perceived as monotonous and not very useful in terms of helping respondents in choosing their future study program in Upper secondary school. The other activities, which the Lower secondary schools themselves organized, were to a small extent associated with the subject. Perhaps not surprisingly, the visits to Upper secondary schools were popular activities, along with exhibition visits. Despite this, it did not particularly influence their choice later on. Nevertheless, observation of skilled workers, or contact with skilled workers, clearly stands out as an inspiration to choose vocational education programs.

A revised curriculum for the subject has been implemented during my work with this thesis, as well as an official guide, from The Norwegian Directorate of Education and Training. I have based my investigations entirely on the previous curriculum, from which my respondents have their experiences.

Innhold

1. Innledning.....	9
1.1 Bakgrunn	9
1.2 Problemstilling og forskningsspørsmål	10
1.3 Min forforståelse	12
1.4 Oppgavens oppbygning.....	13
2. Ungdom og utdanningsvalg.....	14
2.1 Ungdom.....	14
2.2 Hva påvirker ungdommers utdanningsvalg?.....	15
2.2.1 Samfunnsperspektivet - sosial klasse og reproduksjon av utdanningsnivå og yrke	16
2.2.2 Individperspektivet – fokus på individet og identitetsutvikling	18
2.2.3 Samfunnets behov versus individets ønsker.....	20
2.3 Faget utdanningsvalg.....	21
2.3.1 Hvorfor faget utdanningsvalg ble innført.....	21
2.3.2 Læreplanen i utdanningsvalg.....	23
2.3.3 Grunnleggende ferdigheter	25
2.3.4. Arbeidsformer og læremidler	26
2.3.5 Utdanning og kompetanseheving for de som underviser i faget	27
2.3.6 Tidligere forskning	28
3. Metode.....	31
3.1 Begrunnelser for valg av tilnærming.....	31
3.2 Innhenting av informasjon om hvordan ungdomsskolene arbeider med faget.....	32
3.3 Spørreundersøkelse	34
3.3.1 Utforming av spørreundersøkelsen.....	34
3.3.2 Valg av respondenter.....	37
3.3.3 Gjennomføringen av spørreundersøkelsen	38
3.3.4 Oppsummerende analyse av data fra spørreundersøkelsen	39
3.4 Intervju	40
3.4.1 Utforming av intervjuguide	40
3.4.2 Valg av respondenter.....	44
3.4.3 Gjennomføringen av intervjuene.....	45
3.4.4 Transkribering, bearbeiding og analyse av intervju	46
3.5 Tilleggsundersøkelse	48
3.6 Etske betraktninger, reliabilitet og validitet	49

3.6.1 Innmelding av prosjekt til Norsk samfunnsfaglig datatjeneste (NSD).....	49
3.6.2 Reliabilitet	50
3.6.3 Validitet	52
3.6.4 Metoderefleksjon.....	52
4. Presentasjon og analyse av data fra undersøkelsene	54
4.1 Hvordan ungdomsskolene har arbeidet med faget utdanningsvalg	54
4.1.1 Praktisk gjennomføring på skole nr. 1.....	55
4.1.2 Praktisk gjennomføring på skole nr. 2.....	57
4.1.3. Praktisk gjennomføring på skole nr. 3.....	58
4.1.4 Praktisk gjennomføring på skole nr. 4.....	59
4.1.5 Likheter og forskjeller	61
4.2 Presentasjon og oppsummerende analyse av data fra spørreundersøkelse.....	63
4.2.1 Presentasjon av data fra spørreundersøkelse	63
4.2.2 Oppsummerende analyse av data fra spørreundersøkelsen	69
4.3 Presentasjon og analyse av data fra intervju.....	71
4.3.1 Arbeid med faget på skolen	71
4.3.2 Arbeid med faget utenfor skolen	73
4.3.3 Elevenes meninger om arbeidet med faget.....	75
5. Drøfting	78
5.1 Faget virker godt innarbeidet på ungdomsskolene	78
5.2 Respondentenes erfaringer og meninger om faget	80
5.2.1 Arbeidet med «Min framtid».....	80
5.2.2 Andre aktiviteter i faget.....	83
5.2.3 Utprøving av programfag	85
5.3 Opplevelser og forbilder viktigst.....	86
5.4 Veien videre	88
Vedlegg	93

Vedlegg

Vedlegg 1: Læreplan i faget utdanningsvalg

Vedlegg 2: Informert samtykke

Vedlegg 3: Spørreundersøkelse

Vedlegg 4: Intervjuguide

Vedlegg 5: Oppfølgingsspørsmål til intervju

Vedlegg 6: Tilbakemelding fra NSD

Vedlegg 7: Tillatelse til å gjennomføre undersøkelser på skolen fra rektor

Vedlegg 8: Databehandleravtale

Vedlegg 9: Databehandleravtale, siste side med signaturer

1. Innledning

I løpet av det siste året på ungdomsskolen, skal elevene velge videre utdanning. Hvordan skal de kunne velge riktig utdanningsprogram i så ung alder? Det å velge utdanning krever at eleven i forkant reflekterer over sine ønsker og behov, samt reflekterer over sin plass i samfunnet (Andreassen, Hovdenak & Swahn, 2008). Faget utdanningsvalg, som ble innført som fag i ungdomsskolen i 2008, er ment å hjelpe elevene med denne prosessen. Tittelen på denne masteroppgaven er «Elevs syn på faget utdanningsvalg». Som teoretiske perspektiv, har jeg valgt å konsentrere meg om hva som kjennetegner ungdomsalderen, samt hva som påvirker ungdom i deres valg av utdanning. For å forstå elevs erfaringer og meninger, ville jeg vite mer om ungdom, og hvordan tiden vi lever i påvirker dem i deres handlinger og valg. Med denne masteroppgaven ønsker jeg å gi elevene i mitt lokalmiljø, på Vg1 elektro, en mulighet til å si sine meninger om faget i deres prosess med å velge videregående opplæring.

1.1 Bakgrunn

Etter å ha jobbet i mange år som programfaglærer på videregående trinn 1 elektro (Vg1 elektro), har jeg opp i gjennom årene opplevd at elever har sluttet midt i skoleåret. De sluttet, fordi de fant ut at elektro ikke var noe for dem. Jeg har også sett at elever har sluttet på andre utdanningsprogram ved skolen, eller har, eller har forsøkt å bytte utdanningsprogram hos oss etter noen uker. Noen elever har begynt på Vg1 for andre, eller tredje gang, hver gang på et nytt utdanningsprogram. Det har i den videregående skolen i Norge lenge vært fokus på å forebygge frafall. Med frafall mener jeg elever som slutter i videregående opplæring uten å fullføre og bestå utdanningen. Begrepet frafall er i dag noe mer nyansert enn tidligere, ved at det er introdusert nye begreper om fenomenet, som er tettere knyttet til årsaken til at elevene slutter i videregående opplæring (Markussen, Frøseth, Lødding & Sandberg, 2008, s. 37). Jeg vil i denne oppgaven ikke komme nærmere inn på, eller diskutere forskjellige definisjoner av begrepet frafall, eller beskrive andre begreper om fenomenet. Fokuset mitt er snarere at implementeringen av faget utdanningsvalg er ett av tiltakene for å redusere antall elever som avbryter videregående utdanning fordi de valgte feil utdanningsprogram.

Jeg husker selv at jeg syntes det var vanskelig å velge yrkesretning i sin tid, og jeg har stor forståelse for elever som strever med dette valget. Jeg ønsket derfor faget utdanningsvalg velkommen. Utdanningsvalg er et forholdsvis nytt fag på ungdomsskolen, som er ment å styrke yrkes- og utdanningsveiledningen til ungdomsskoleelever (Lødding & Borgen, 2008, s. 9). I tillegg til at faget skal bidra til at elever velger riktig utdanning etter ungdomsskolen, gir faget gode muligheter for oss som yrkesfaglig skole å rekruttere elever til elektro, gjennom å gi elevene en opplevelse i hva det innebærer å gå på Vg1 elektro i praksis før de velger utdanningsretning. Rekruttering til yrkesfag, og elektrofag, er viktig, ikke bare for oss som en yrkesfaglig videregående skole i et land med fritt skolevalg, men det har også en samfunnsmessig betydning med tanke på at Norge sårt trenger denne arbeidskraften fremover (Solberg, Rørstad, Børing & Carlsten, 2015).

Min erfaring med faget utdanningsvalg i mitt virke som programfaglærer på Vg1 elektro på en videregående skole på Romerike, er at jeg sammen med mine kolleger de siste årene har tatt imot elever fra 9. trinn i ungdomsskoler i forbindelse med utprøving av programfag. Denne utprøvingen er kun en del av faget utdanningsvalg. Nå som faget utdanningsvalg har eksistert i noen år, er jeg etter hvert blitt nysgjerrig på resten av faget; nysgjerrig på hvordan det utføres på ungdomsskolene, hva elevene har erfart, og hva de mener om faget, og fagets rolle i deres valg av utdanning etter ungdomsskolen. Jeg så derfor en mulighet til å lære mer om dette i forbindelse med mitt masterstudium i yrkespedagogikk ved høgskolen i Oslo og Akershus.

1.2 Problemstilling og forskningsspørsmål

Temaet for denne masteroppgaven er elevers syn på faget utdanningsvalg. Hensikten er med studien er å undersøke hvilke erfaringer elever på Vg1 elektro har fra faget utdanningsvalg på ungdomsskolen, og deres meninger om dette knyttet til valg av videre utdanning etter ungdomsskolen. Jeg har tatt utgangspunkt i følgende problemstilling:

Hva mener elever om faget utdanningsvalg?

For å besvare problemstillingen, har jeg utledet noen forskningsspørsmål. Disse er:

- **Hvordan arbeider ungdomsskolene med faget utdanningsvalg?**
- **Hvilke aktiviteter har elevene erfaring med i arbeidet med faget, og hva mener de om disse?**
- **Hvilken betydning har faget hatt for elevene på yrkesfag i deres valg av utdanningsprogrammet elektro?**

Jeg har undersøkt nærmere hva faget utdanningsvalg er, med utgangspunkt i den nasjonale læreplanen. Videre har jeg undersøkt hvordan faget organiseres, og gjennomføres på fire ungdomsskoler i tre kommuner på Romerike. Jeg har også undersøkt hvordan elever på Vg1 elektro på min arbeidsplass har arbeidet med faget i tiden de gikk på ungdomsskolen. Jeg var nysgjerrig på hvordan faget utdanningsvalg har hatt innflytelse på, eller eventuelt *ikke* har hatt innflytelse på, valget av videre utdanning, for elever som har begynt på yrkesfaglig utdanningsprogram i videregående skole. Derfor er mitt hovedfokus hva elever mener om faget slik de har opplevd det, og hva det har betydd for dem i deres valg av Vg1 elektro. De fleste respondentene i mine undersøkelser, kommer fra ungdomsskoler i samme kommune som den videregående skolen, eller tilstøtende kommuner til denne, men noen respondenter kommer også fra helt andre skoler i andre kommuner. Skolen jeg arbeider på, rekrutterer elever fra et større område enn de nærmeste kommunene. Felles for alle respondentene, var at de gikk på Vg1 elektro samtidig, og at de gikk på en og samme videregående skolen da jeg gjennomførte mine undersøkelser.

1.3 Min forforståelse

Et generelt trekk ved mennesket, er at vi forstår verden ut fra våre forforståelser (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 244). Opprinnelig kjente jeg kun til faget utdanningsvalg sett med en videregående skoles «øyne». Skolen tar imot ungdomsskoleelever hvert år, som skal være hos oss i to dager i forbindelse med kompetansemålet om utprøving av utdanningsprogram i faget.

Selv er jeg utdannet ingeniør og allmennlærer, og har undervist i elektrofag, matematikk og naturfag, hovedsakelig på Vg1 elektro ved samme videregående skole siden 1997. Jeg har også vært kontaktlærer i mange av årene, på Vg1 elektro. Fra faget utdanningsvalg ble innført, har jeg ved noen anledninger vært involvert i gjennomføringen av utprøving på elektrofag på egen skole i forbindelse med faget utdanningsvalg. Jeg har ved andre anledninger, da jeg selv ikke hadde ansvaret for undervisningen, gått inn til elevene, observert litt, og snakket litt med dem mens de jobbet med praktiske oppgaver innenfor elektrofag. I mine observasjoner, har jeg sett elever som har arbeidet intensivt og interessert med oppgavene, men også elever som tydelig ikke viste interesse for de praktiske oppgavene. Det siste har jeg undret meg litt over, da elevene selv har valgt å komme til Vg1 elektro for utprøving. Jeg snakket med noen av dem, og de svarte at elektro var deres andrevalg, og at de ikke var så interessert i det. De hadde valgt elektro fordi de måtte velge to alternativer. På den annen side har jeg også opplevd flere ganger at flesteparten av elevene som begynte hos oss på Vg1, faktisk var på besøk hos oss under deres utprøving i 9. klasse. Jeg har også snakket med disse om faget utdanningsvalg, og har fått litt varierte tilbakemeldinger. Disse tilbakemeldingene, sammen med tidligere forskning jeg har lest om faget utdanningsvalg, har kunnet påvirke mitt inntrykk av faget. Jeg var ikke kjent med arbeidet som blir utført på ungdomsskolene i forkant av arbeidet med denne masteroppgaven. Min erfaring med faget er utelukkende fra utprøving av utdanningsprogrammet elektro på egen skole, der det er ungdomsskoleelevene som kommer på besøk til oss.

1.4 Oppgavens oppbygning

I kapittel 1 presenterer jeg bakgrunnen for temavalget mitt, som er elevers syn på faget utdanningsvalg, problemstillingen, samt avgrensing av denne. Videre følger en presentasjon av mine forskningsspørsmål, og avslutningsvis min forforståelse som kan påvirke min tolkning av min empiri.

I kapittel 2, vil jeg komme tettere inn på ungdomsgruppen. Jeg vil også komme inn på hva som påvirker ungdom i deres valg av utdanning. Dette vil jeg søke å presentere sett fra to perspektiver; det ene er samfunnsperspektivet med fokus på sosial klasse og reproduksjon av utdanningsnivå og yrke, og det andre er individperspektivet med fokus på individet og identitetsutvikling. Deretter vil jeg komme inn på samfunnets behov versus individets ønsker. Avslutningsvis i kapittel 2, vil jeg presentere faget utdanningsvalg. Jeg vil presentere formålet med faget, læreplanen, samt tidligere forskning som omhandler faget og utøvelsen av det.

Kapittel 3 er metodekapittelet, der jeg gjør rede for og begrunner mitt metodevalg for å belyse problemstillingen og forskningsspørsmålene. Jeg vil også komme inn på hvordan jeg har planlagt, utformet og gjennomført mine undersøkelser. Videre vil jeg komme inn på etiske betraktninger, som omhandler informert samtykke, utforming av databehandleravtale, ivaretagelse av respondentenes personvern, samt validitet og reliabilitet. Avslutningsvis vil jeg søke å ha et kritisk blikk på mitt metodevalg.

I kapittel 4 vil jeg presentere og analysere mine data. Innledningsvis presenterer jeg hvordan ungdomsskolene arbeider med faget utdanningsvalg, samt læremidler som blir brukt. Så vil jeg presentere og analysere data fra henholdsvis spørreundersøkelsen og intervjuene. Til slutt følger en oppsummering av kapittelet der jeg trekker frem mine viktigste funn, slik jeg ser det.

I kapittel 5 vil jeg drøfte funnene mine, samt komme med noen avsluttende kommentarer.

2. Ungdom og utdanningsvalg

Ungdom som har fullført grunnskole, eller tilsvarende opplæring, har krav på tre års heltids videregående opplæring (Kunnskapsdepartementet, 2010). Å velge utdanningsretning etter grunnskolen kan for flere være utfordrende. Utdanningsvalg handler om forholdet mellom ungdom, utdanning og identitet, og skolens identitetsdannende funksjon i det senmoderne samfunnet (Andreassen et al., 2008). Avslutningsvis vil jeg ta for meg faget utdanningsvalg.

2.1 Ungdom

Ungdomsalderen regnes å være fra en person er 12 til 18 år. Denne perioden regnes som en overgangsfase med elementer av både barn og voksen. De fleste ungdommer starter på videregående skole det året de fyller 15 år. I ungdomsalderen begynner utviklingen av en selvstendig og uavhengig tilværelse å ta form. Alderen er preget av puberteten, kjønnsmodning, og bærer med seg nye former for relasjoner, og deltakelse i nye sosiale hendelser.

Ungdomsalderen er også preget av identitetsdannelse, og ungdommen begynner også å rive seg løs fra og relatere seg til foreldrene på nye måter (Tetzchner, 2012, s. 679). Ungdom består av svært ulike grupper. Ungdom med tilnærmet lik bakgrunn, selv søsken med bakgrunn fra de samme foreldrene og det samme lokalmiljøet, kan ha svært ulike interesser, og forskjellige måter å uttrykke seg på (Aagre, 2003, s. 18).

Historiske og vitenskapelige endringer vil sette preg på hva som er de rådende oppfatningene om ungdom. Ungdomsforskeren Willy Aagre beskriver i sin bok om ungdomskunnskap (Aagre, 2003) hvordan teorier om ungdom og deres utvikling endrer seg fra tidlig 1900-tall frem til i dag. Fra tidlig på 1900-tallet var deler av psykologien inspirert av zoologi, og menneskelig atferd ble forklart med instinkt. G. Stanley Hall, en amerikansk psykolog og pedagog som var inspirert av utviklingslæren, var en av de første som forsøkte å lage en sammenhengende forklaring på ungdomstidens spesielle problemer og utfordringer. Han var også ifølge Aagre (2003) tverrfaglig orientert, ved at han var opptatt av både fysiologiens betydning og samfunnsmessige faktorer i sine forklaringer på ungdoms forhold til seksualitet, kriminalitet og utdanning. På 1920- og 1930-tallet, var det Sigmund Freuds psykoanalyse og teorier om seksualitetens avgjørende betydning som var gjeldende, med teori om ubevisste

krefter i menneskesinnet som ble fremtredende innenfor ungdomspsykologien. Den freudianske forklaringsmodellen fikk en sterk posisjon, og som en kritiker til den daværende dominerende psykoanalysen, var Helga Engs vitenskapelige tenkning utenfor den psykoanalytiske tradisjonen. Slik utvikler og endrer teorier seg over tid.

På 1950- og 1960-tallet, var det Erik Holmburger Eriksons teori om identitet, som bidro til en kopling mellom individuelle utviklingspsykologiske forklaringer, og forklaringer som trakk inn betydningen av sosiale og kulturelle forhold, inspirert av antropologien. Jeg vil komme nærmere inn på Eriksons teorier i avsnitt 2.2.2, knyttet til individperspektivet med fokus på individet og identitetsutvikling.

Videre var økologiens gjennombrudd på 1970-tallet noe som bidro til et nytt perspektiv i teoriene om barn, ungdom og oppvekst, med et helhetssyn på barn og unges oppvekstforhold. Teorien til Urie Bronfenbrenner, en russisk/amerikansk utviklingspsykolog og pedagog, fokuserte på det sosiale nettverkets betydningen for barn og unges utvikling. I tiårene senere er betydningen av livsstil blitt innlemmet i teoriene om ungdom, og teorier om kjønn og kjønnssoialisering (Aagre, 2003, s. 11-12).

Teorier om ungdom og deres utvikling blir altså påvirket av tiden vi lever i, og det vil stadig dannes nye teorier og forklaringer på ungdom og ungdommers væremåte i takt med endringer i samfunnet. Hvordan og hvem ungdom «er», må derfor ses i sammenheng med samfunnet og tiden de lever i, slik jeg oppfatter det.

Dagens ungdom betegnes ofte som «generasjon Y», fordi ungdommene er opptatt av *hvorfor* de skal gjøre forskjellige oppgaver, og hva det betyr for *dem* (Hovdenak & Wilhelmsen, 2011, s. 77).

2.2 Hva påvirker ungdommers utdanningsvalg?

I litteratur som omhandler ungdommers utdanningsvalg, er det to teoretiske hovedperspektiver som gjør seg gjeldende. Det ene er samfunnsperspektivet, med begreper som sosial klasse og reproduksjon, og det andre er individperspektivet med begreper som identitetsutvikling og valgmodenhet (Holen, 2014). Jeg vil i det følgende komme nærmere inn på de to perspektivene.

2.2.1 Samfunnsperspektivet - sosial klasse og reproduksjon av utdanningsnivå og yrke

Samfunnsperspektivet kan hjelpe oss til å forstå noen trekk ved individer og gruppers væremåter og tenkemåter, inkludert utdanningsvalg. I følge ungdomsforsker Willy Aagre er det noen forhold i generell samfunnsvitenskap og i pedagogikken som har vist seg å skape forskjeller mellom ulike sjikt av familier og ungdom med forskjellig bakgrunn. Han trekker frem forhold som har med klassebakgrunn, kjønn, bosted og bomiljø, og forbruk og konsum å gjøre (Aagre, 2003). Ved valg av videregående skole, er både sosial bakgrunn og kjønn strukturer som leder ungdom i bestemte retninger (Markussen, Lødding, Sandberg & Vibe, 2006). Når det gjelder andre forhold som påvirker elevenes valg av utdanning og yrke, nevnes det også forhold som foreldrenes utdanning, økonomiske forhold, om de har norsk bakgrunn, eller er fremmedspråklige, om de har gode karakterer, eller dårligere karakterer, hva venner velger, kort eller lang reisevei, og ikke minst kjønn, da kjønn kan være en påvirkningsfaktor som fører til tradisjonelle yrkesvalg. Elever i dag velger fremdeles tradisjonelt i videregående skole (Steinkellner, 2010), og dette vil jeg komme nærmere inn på litt lenger ut i dette avsnittet.

Bakgrunn og oppvekst

En av de sentrale målsettingene i norsk utdanningssystem har vært sosial utjevning, for at alle skal ha de samme mulighetene for å ta utdanning, uansett bakgrunn. Til tross for dette, er det store forskjeller i ungdoms utdanningsvalg etter foreldrenes utdanningsnivå, inntekt og yrkesstatus (NOVA, 2013). Andelen unge med høyere utdanning har også de siste tiårene økt voldsomt. Allikevel er det fremdeles slik at familiebakgrunn og sosial klasse har betydning for utdanningsvalget (Holen, 2014).

Foreldrene er de viktigste diskusjonspartnerne når elevene vurderer framtidige utdannings- og yrkesvalg (Buland & Mathiesen, 2008). I Ung i Norge 2002, en undersøkelse som kartla nærmere 12 000 elever, kommer det frem at foreldrene helt klart er de viktigste ressurspersonene i planleggingen av utdanning. Andre viktige personer er lærere og venner (Meld. St. 44 (2008-2009), 2009). En undersøkelse fra 2007, utført av Opinion på oppdrag fra Utdanning.no, finner at 31 prosent av 15–25-åringer sier at anbefalinger fra venner og bekjente er avgjørende for deres valg av utdanningssted. 35 prosent av norske unge mellom

15 og 25 år sier de stoler mer på informasjon fra venner og bekjente enn på informasjonen de får fra skolene (Meld. St. 44 (2008-2009), 2009).

Foreldrenes utdanningsnivå kan ha betydning for hvilke utdanninger de unge velger. Elever med høyt utdannede foreldre velger i større grad enn elever med lavt utdannede foreldre studieforbereende programmer i videregående opplæring (Meld. St. 44 (2008-2009), 2009). Det er ikke nødvendigvis foreldrenes utdanningsnivå direkte som teller, men at heller at sosiale forskjeller, som stammer fra foreldrenes utdanningsnivå, formidles gjennom barnas holdninger, ambisjoner, egenvurdering, skoletilpasning, interesser og prestasjoner (Markussen et al., 2006).

Men det er også slik at elever velger studieforbereende programmer, eller påbygg, fremfor yrkesfaglige programmer, fordi det medfører at elevene kan utsette et yrkesvalg noe i tid (Høst, Seland & Skålholt, 2013, s. 8).

Elever fra 10. trinn oppgir at både mor, far og venner har vært viktigere å snakke med enn rådgiver; spesielt foreldrene (Lødding & Holen, 2012).

Kjønn

Jenter og gutter velger ulikt i valg av utdanning og yrke. I videregående opplæring er det en spesielt stor overvekt av jenter som søker til studiespesialisering, helse- og sosialfag, og design og håndverk. Gutter dominerer sterkt blant søkerne til bygg- og anleggsteknikk, elektrofag og teknikk og industriell produksjon (Meld. St. 44 (2008-2009), 2009). Det er ønskelig at faget utdanningsvalg skal bidra til mindre stereotype valg, og det skal vurderes endringer i faget i tiden fremover for å oppnå dette (Meld. St. 22 (2010-2011), 2011). I Ung i Norge-undersøkelsen fra 2002, fant man at det er flere gutter enn jenter som oppgir at yrket må være godt betalt, mens jentene nesten dobbelt så ofte oppgir at de ønsker å jobbe med mennesker (Meld. St. 44 (2008-2009), 2009). Fremdeles er det altså slik at jenter og gutter velger tradisjonelt innenfor yrkesfag. Vi ser også hos oss, at det er veldig få jenter som begynner på elektrofag, og enda færre som fullfører utdanningen med fagbrev.

Konjunkturer

Mye tyder på at konjunkturer påvirker de unges studievalg, og at det er en tendens til at unge i nedgangskonjunkturer velger utdanninger som gir jobber innenfor offentlig sektor, eller utdanninger som oppleves som trygge. Yrker innenfor konjunkturutsatte næringer ser ut til å være mindre attraktive for unge i perioder med økonomisk nedgang og økende arbeidsledighet (Meld. St. 44 (2008-2009), 2009).

2.2.2 Individperspektivet – fokus på individet og identitetsutvikling

Identitetsdannelsen hører ungdomsalderen, og den begynnende voksenalderen til. Det betyr ikke at identiteten er den endelige etter denne perioden. Den fortsetter å utvikle seg gjennom livsløpet. Identitet er en opplevelse av å inngå i en større sosial sammenheng, og gjennom identitetsdannelsen skal individet utforske og velge mellom ulike verdier og holdninger, og finne sin fremtidige plass som voksen og selvstendig i samfunnet (Tetzchner, 2012, s. 682). Begrepet identitet kan sies å være det komplekse svaret på spørsmålet «Hvem er jeg?» (Woolfolk, 2004, s. 90). Jeg vil i det følgende komme inn på noen teoretiske perspektiver.

Erik Homburger Erikson la stor vekt på de kulturelle kontekstenes betydning, og brukte som tidligere nevnt også antropologiske studier i tillegg til psykologien som grunnlag i sine teorier. Han la mindre vekt på ubevissthets i personligheten, men desto større vekt på jeg'ets rolle, de nærmeste rollemodeller, samt den sosiale og kulturelle konteksten for øvrig (Aagre, 2003, s. 39). Han mente at den psykososiale utviklingen til mennesket foregår i en rekke stadier, åtte i alt. Hvert stadium inneholder spesielle mål, problemer, farer, eller kvaliteter som skal nås. Individet opplever en utviklingskrise, eller et spenningsforhold, på hvert stadium, som har to mulige utfall; positivt eller negativt. Med utviklingskrise menes en spesifikk konflikt, der løsningen danner grunnlaget for neste stadium i utviklingen. Erikson mente at måten individet løser denne krisen på, vil ha varig innvirkning på personens selvbilde og samfunnssyn (Woolfolk, 2004, s. 88). En ungdoms erfaringer fra tidligere stadier vil fremme eller hemme ungdommens muligheter til å løse oppgaver som de møter i senere stadier (Aagre, 2003, s. 40).

Når Erikson snakker om identitet, snakker han om individets psykososiale identitet. Med dette mener han at individet på samme tid både er en individuell skapning - et biologiske vesen, og

et sosialt og samfunnsmessig vesen (Andreassen et al., 2008, s. 63). Det femte stadiet dreier seg om identitet versus identitetsforvirring, og er ungdomsårenes store utviklingsoppgave. Utfallet av konflikten på dette stadiet er enten at man finner sin identitet, eller opplever rolleforvirring (Woolfolk, 2004, s. 88). Det er ifølge Erikson valg av yrkesidentitet som i stor grad opptar den unge i denne perioden (Andreassen et al., 2008, s. 64). Ut fra sine antropologiske studier, så Erikson at indianerne ga sine ungdommer muligheter til å finne ut av sin egen plass i fellesskapet. Han mente at ungdom ville profitere på å ha en periode der de kunne reise for å finne ut mer om seg selv, uten å ha krav om å prestere noe for andre (Aagre, 2003, s. 43). Han introduserte begrepet moratorium, som i utgangspunktet betyr utsettelse på betaling av gjeld, men som i denne sammenheng kan forstås som en slags utsettelse av viktige identitetsvalg; at individet får tid til å tenke seg om, og forberede seg på det som skal komme (Andreassen et al., 2008, s. 64). Selv om han mente at stadienes forløp hadde en biologisk basis, mente han at utviklingsoppgavene måtte løses i samspill med andre, som foreldre, søsken, venner, skole- og arbeidskamerater, lærere eller arbeidsledere (Aagre, 2003, s. 43).

Erikson tar utgangspunkt i et samfunn med en grad av stabilitet, felles normer og bevissthetsformer som det ikke lenger er dekning for. Samfunnet har endret seg, og ungdom må i større grad leve med en viss grad av usikkerhet og forvirring (Illeris, 2002, referert i Andreassen et al., 2008, s. 65).

Thomas Ziehe, tysk ungdomsforsker og professor i pedagogikk, reflekterer over forholdet mellom modernitet og subjektivitet i dagens samfunn. Begrepet modernitet knyttes her til de samfunnsmessige endringene som har funnet sted etter andre verdenskrig. Ziehe hevder at de unge spesielt påvirkes av den kulturelle moderniseringen fordi de er i en følsom fase der identitetsarbeidet står sentralt. Der voksne kan forholde seg til etablerte normer, vaner og rutiner, er situasjonen for ungdom annerledes. Han hevder at samfunnets oppløsningstendenser og bortfall av mening bidrar til å skape avstand mellom generasjonene. Når det gjelder forholdet mellom samfunn og ungdom, bruker han begrepene inklusjon og eksklusjon. Med inklusjon i det moderne samfunnet, mener han at generasjonsgrensene viskes ut, at de unge får raskere tilgang til de voksnes verden, og kan dras med i konflikter de ikke har mulighet til å takle. Resultatet blir en form for bråmodenhet. Eksklusjon handler om at samfunnet utestenger de unge, blant annet på arbeidsmarkedet. Med begrepet kulturell frisetting, ønsker han å fange opp de samfunnsmessige kulturelle endringene som har funnet sted de siste årene. Fremtiden vil kunne oppleves som uforutsigbar, sammenlignet med

tidligere, da det for eksempel var vanlig at yrkestilhørigheten ble overført direkte fra far til sønn. Det kan oppleves som vanskelig for noen, hvis de ikke vet hva de skal velge, eller at de ikke kjenner konsekvensene av de forskjellige valgene. På den andre siden, kan den kulturelle frisettingen bidra til å skape flere muligheter for alternative valg og handlinger. For andre, vil dette kunne oppleves som befriende (Andreassen et al., 2008, s. 65-67).

Georg Herbert Mead, en amerikansk filosof, sosiolog og psykolog, brukte ikke begrepet identitet. Det sentrale begrepet i Meads teori, er selvet, og selvets utvikling. Selvet karakteriseres ved at det kan være et objekt for seg selv, og skjer gjennom sosial erfaring, der språket spiller en sentral rolle. Mead mente at den sosiale dimensjonen er helt vesentlig for utviklingen av selvet, og at vi ikke kan være et selv uten å være det i forhold til andre. (Andreassen et al., 2008, s. 67). Han mente at selvoppfatning er et resultat av en sosial interaksjon, og at samfunnet er en betingelse for at individet skal utvikle bevissthet og et selv (Saugstad, 1998, s. 454).

2.2.3 Samfunnets behov versus individets ønsker

Samfunnet tilbyr muligheter, men har også behov. I OECD-rapporten kommer det frem at det er en utfordring at det ikke er samsvar mellom individuelle ønsker og samfunnets behov (OECD, 2014, s. 22). I tillegg til at det ikke utdannes nok yrkesfagarbeidere, forsterkes denne effekten av at det er høyest frafall på nettopp yrkesfaglige utdanningsprogram (OECD, 2014, s. 47).

I følge NHOs kompetansebarometer for 2015, som er en kartlegging over kompetansebehovet i NHOs medlemsbedrifter, kommer det frem at det er flest bedrifter som etterspør yrkesfaglig bakgrunn, der elektrofag ligger på tredje plass, etter henholdsvis bygg- og anleggsteknikk, og teknikk og industriell produksjon. Dette kan indikere et økt behov for flere yrkesfagarbeidere fremover, selv om NHOs medlemsmasse ikke er representativ for hele næringslivet, eller arbeidslivet i Norge (Solberg et al., 2015, s. 22).

Ung i Norge-undersøkelsen (Ung i Norge, 2002) (St. Meld 44) viser at de viktigste forholdene for elevene er at jobben er trygg, at det er godt samhold på arbeidsplassen, samt at yrket vil gi elevene gode muligheter til å bruke sine spesielle evner.

2.3 Faget utdanningsvalg

I dette avsnittet vil faget utdanningsvalg bli presentert. Først om bakgrunnen til opprettelsen av faget, så om styringsdokumenter. Videre vil jeg komme inn på arbeidsformer, læremidler, samt muligheter for kompetanseheving som i dag finnes for lærere som skal undervise i faget. Avslutningsvis vil jeg presentere tidligere forskning som er relevant med tanke på min problemstilling.

2.3.1 Hvorfor faget utdanningsvalg ble innført

I et prosjekt med tittelen *Bortvalg og kompetanse*, ble det dokumentert at 19 prosent av elevene på årskullet som gikk ut av grunnskolen på Østlandet våren 2002, hadde sluttet i videregående opplæring i løpet av de tre første årene, mens 60 prosent av disse fant veien tilbake til videregående opplæring (Markussen et al., 2008). I overgangen mellom det første og andre opplæringsåret etter at de gikk ut av grunnskolen, foretok nesten 6 prosent av kullet omvalg. Omvalg er definert som valg av nytt kurs på samme eller lavere nivå (Markussen et al., 2008). Det samme gjaldt 2 prosent i av elevene i overgangen mellom andre og tredje opplæringsår.

I OECD-rapporten for Norge i 2002 (OECD, 2002), ble det påpekt flere svakheter ved rådgivningen i skolen i Norge. Blant annet ble det påpekt at den sosialpedagogiske rådgivningen i skolen tar for mye tid på bekostning av utdannings- og yrkesveiledningen, og tjenesten ble derfor anbefalt delt opp. Dette ble fulgt opp i Stortingsmelding nr. 16 (Meld. St. 16. (2006-2007), 2007), og i Stortingsmelding 31 (Meld. St. 31 (2007-2008), 2008) (Andreassen et al., 2008, s. 21). Stortinget vedtok høsten 2007 å styrke ressursene til rådgivning i videregående skole, spesielt rettet mot grunnskolen, ved å øke rammetilskuddet til fylkeskommunene med 15 millioner kroner (F-16-07, 2007). Grunnen til dette var at mange elever gikk ut av grunnskolen uten tilstrekkelige kunnskaper om videregående skole (Meld. St. 16. (2006-2007), 2007). Intensjonen var å styrke det forebyggende arbeidet med å forhindre omvalg og frafall, ved at fylkeskommunene skulle øke kvaliteten på rådgivning og karriereveiledning rettet mot ungdomsskoleelevene. Delt rådgivningstjeneste og økt fokus på

karriererådgiving i skolen var opptakten til et nytt fag, som i utprøvningsfasen ble kalt programfag til valg, og som nå heter utdanningsvalg. Faget ble startet opp i 2008, og det har vært obligatorisk i ungdomsskolen siden.

Innføringen av faget utdanningsvalg var ment å styrke yrkes- og utdanningsveiledningen til elevene på ungdomsskolen. Videre var formålet at det skulle bidra til å skape helhet og sammenheng i grunnopplæringen, samt knytte grunnskole og videregående opplæring bedre sammen. Elevene skulle få prøve ut interesser, og bli bevisst egne evner og anlegg, og tanken var at dette kunne bidra til at flere foretar mer kunnskapsbaserte valg av utdanning og yrke. Faget skulle bidra til økt forståelse av arbeidslivets krav om kunnskap og kompetanse, og bidra til å skape grunnlag for entreprenørskap. Opplæringen skulle legge til rette for at den enkelte elev kunne få prøve ut og reflektere over sine valg (Vedlegg 1).

Slik jeg forstår det, er utdanningsvalg et fag der elevene skal bruke tid på å finne ut mer om videregående opplæring, og yrker de synes er interessante, men også finne ut mer om seg selv, og hvilke interesser og evner de har, for så å kunne ta et riktig valg av utdanning.

Hovedmålsettingen med faget utdanningsvalg, er at elevene skal bli bevisst sine interesser, og at de skal få prøve ut forskjellige utdanningsprogram. Dette skal bidra til kunnskapsbaserte valg av utdanning og yrke, og kan slik også bidra til bedre gjennomføring. Faget er også tenkt å skulle bidra til et bedre samarbeid mellom ungdomsskole og videregående opplæring (Meld. St. 20. (2012-2013), 2013). Ungdomsskolene lager lokale planer for faget. Elevene arbeider med faget på egen ungdomsskole, men i tillegg til dette, er de også utplassert på 9. trinn. De får komme ut og prøve hvordan det er på to forskjellige programområder i praksis. De kan også søke utplassering i studiespesialiserende fag. På min arbeidsplass, som er en videregående skole med både yrkesfag og studiespesialiserende fag, kommer det hvert år mange ungdomsskoleelever fra 9. trinn på besøk. Vi tar imot ungdomsskoleelever to dager i uken, over en periode på flere uker. Faget er ressurskrevende både når det gjelder materiell og lærerressurser, men kan samtidig være viktig med tanke på rekruttering til skolens utdanningsprogrammer. Faget skiller seg fra andre fag ved at det er et fag som bærer preg av å ha få tradisjoner, et uferdig fag, der skolen og lærerne har måttet «finne ut av det selv», og undervise etter beste evne (Løvgaard, 2013, s. 8).

2.3.2 Læreplanen i utdanningsvalg

Faget utdanningsvalg er i skrivende stund et fag med et timetall på 110 timer, hver på 60 minutter, som skal gjennomføres i perioden fra og med 8., til og med 10. trinn på ungdomsskolen. 10-klassinger som fullfører 10. årstrinn våren 2014 har 113 timer. Faget er delt inn i tre hovedområder. Disse tre områdene er kort beskrevet i det følgende, og er hentet fra læreplanen i faget utdanningsvalg (Utdanningsdirektoratet, 2008a). Læreplanen er også vedlagt (Vedlegg 1).

Kompetansemål

Hovedområde 1: Om videregående opplæring og arbeidsliv

Hovedområdet dreier seg om strukturen i videregående opplæring og om innholdet i de ulike utdanningsprogrammene. Videre handler det om hvordan ulike utdannings- og karriereveier kan føre fram til ulike yrker. I hovedområdet inngår kunnskap om arbeidsmuligheter og framtidsutsikter, herunder lokalt arbeids- og næringsliv.

Målene at elevene skal kunne:

- beskrive de ulike utdanningsprogrammene i videregående opplæring
- forklare forskjellen på strukturen for studieforberevende utdanningsprogram og yrkesfaglige utdanningsprogram, og samtale om hvordan disse kan gi ulike yrkes- og karrieremuligheter
- presentere lokalt arbeids- og næringsliv og vurdere arbeidsmulighetene innenfor noen valgte utdanningsprogram og yrker

Hovedområdet er ment å utgjøre 20 prosent av faget. Her skal elevene bli kjent med struktur og innhold, det vil si innhenting og arbeid med faktakunnskap. I tillegg til overnevnte, så står det også at elevene skal kunne vurdere arbeidsmulighetene innenfor noen valgte utdanningsprogram og yrker. I formålsbeskrivelsen av faget finner vi igjen dette i formuleringen om at elevene skal «legge grunnlag for videre opplæring, arbeid og livslang læring».

I følge Andreassen, Hovdenak og Swahn (2008) er dette positivt, da det viser at faget ikke kun blir sett som et instrument for å få rett elev på rett plass, men at det blir sett i en større sammenheng med fokus på elevenes fremtidsorientering og identitetsutvikling (Andreassen et al., 2008).

Hovedområde 2: Utprøving av utdanningsprogram

Hovedområdet omfatter aktiviteter forankret i kompetansemål i utdanningsprogram i videregående opplæring. Utprøvingen kan foregå i både skole og arbeidsliv, og skal som hovedregel omfatte minst to ulike utdanningsprogram.

Her er målet at elevene skal kunne:

- planlegge, gjennomføre og dokumentere aktiviteter og arbeidsoppgaver knyttet til kompetansemål fra valgte utdanningsprogram i videregående opplæring

Hovedområdet er ment å utgjøre 60 prosent av faget. Formuleringen av kompetansemålet er likt formulert som mange av kompetansemålene i utdanningsprogram i videregående skole, nemlig at elevene skal kunne planlegge, gjennomføre og dokumentere arbeidsoppgaver og aktiviteter. Det er i arbeidet med dette hovedområdet utplasseringen i videregående skole finner sted. Elevene er utplassert på minst to ulike utdanningsprogram. Utplasseringen gjennomføres normalt på 9. trinn, selv om tidspunktet for de ulike hovedområdene ikke er spesifisert i læreplanen.

Hovedområde 3: Om egne valg

Hovedområdet omfatter kartlegging av og refleksjon over egne interesser og forutsetninger, knyttet til eget utdannings- og yrkesvalg.

Her er målene at elevene skal kunne:

- reflektere over og presentere utdanninger og yrker i forhold til egne interesser og forutsetninger
- vurdere videre valg av utdanning og yrke basert på erfaringer fra utprøvingen

Hovedområdet skal utgjøre 20 prosent av faget. Kartlegging av den enkelte elevs interesser har også en plass her.

Det kan virke underlig at kartlegging av interesser kommer i den tredje og siste fasen av faget, men selv om læreplanen beskriver at hovedområdene bør tas i oppgitt rekkefølge, så skal de ses i sammenheng. Det er derfor rom for tilpasninger (Andreassen et al., 2008).

Det er åpnet for en generell adgang for ungdomsskoleelever til å gjennomføre alle fellesfagene og programfagene i videregående opplæring. Et vilkår for å ta programfag, er at programfagene i videregående skole må bygge på fag fra grunnskolen. (Utdanningsdirektoratet, 2013).

2.3.3 Grunnleggende ferdigheter

I Kunnskapsløftet blir det å kunne uttrykke seg muntlig og skriftlig, å kunne lese, regne og bruke digitale verktøy, definert som fem grunnleggende ferdigheter som er nødvendige forutsetninger for læring og utvikling i skole, arbeid og samfunnsliv. De grunnleggende ferdighetene er integrert i kompetansemålene i alle læreplaner, for å sikre kontinuerlig utvikling av disse gjennom hele den 13-årige grunnopplæringen. Ferdighetene er avgjørende redskaper for læring i alle fag og er samtidig en forutsetning for at eleven skal kunne vise sin kompetanse (Utdanningsdirektoratet, 2012). Kunnskapsmålene i faget, samt de grunnleggende ferdighetene, er styrende for arbeidsformene som skal brukes i faget. De grunnleggende ferdighetene i faget utdanningsvalg skal være en del av fagkompetansen, og skal bidra til utvikling av denne. I faget utdanningsvalg innebærer disse at elevene skal kunne samtale om egne kunnskaper, ferdigheter og interesser, gjøre rede for og argumentere for egne valg, og presentere egne erfaringer for andre. De skal også kunne skrive logg, og dokumentere eget arbeid i utdanningsprogrammet i valgte utdanningsprogram. Videre skal de kunne lese læreplaner fra ulike utdanningsprogram, kunne nyttiggjøre seg informasjon om fag, utdanninger og yrker, tolke tabeller og grafiske fremstillinger knyttet til utdanning og arbeid, kunne bruke, bearbeide og tolke relevant tallmateriale som tabeller og grafer, samt å finne, velge ut, bearbeide, ta vare på og presentere informasjon digitalt (Utdanningsdirektoratet, 2008c) (Vedlegg 1).

2.3.4. Arbeidsformer og læremidler

I avsnittet som beskriver formålet med faget, står det at ”Opplæringen skal legge til rette for bruk av hensiktsmessige arbeidsformer, både i skole og arbeidsliv, og for bruk av ulike læringsarenaer som kan gi bred faglig tilnærming gjennom kontakt og samarbeid med videregående skoler og arbeids- og næringsliv» (Utdanningsdirektoratet, 2008c). Gjennom læreplanen i faget utdanningsvalg blir skolen også pålagt å ha et samarbeid med næringslivet.

«Min framtid»

«Min Framtid» er et arbeidshefte for elever på ungdomstrinnet, som også gis ut av Pedlex Norsk Skoleinformasjon. Heftet er tenkt å være et hjelpemiddel i yrkesveiledningen, og skal hjelpe elevene til å bli bedre kjent med seg selv og bevisstgjøre dem på framtidige utdannings- og yrkesvalg. Det har også eksempler som skal gjøre det relevant for bruk i forskjellige fag – som samfunnsfag, norsk og matematikk (Pedlex Norsk Skoleinformasjon, 2014). En ny og oppdatert utgave av heftet utgis hvert år, og utgis i år for tiende år på rad. Elevene skriver rett inn i boken, slik at de har sin egen bok gjennom de tre årene på ungdomsskolen. Faget utdanningsvalg har eksistert i syv år, og heftet brukes aktivt av flere skoler i faget utdanningsvalg, noe som vil komme frem både i min presentasjon om tidligere forskning i avsnitt 2.3.6, men også i mine egne undersøkelser som blir presentert i kapittel 4. Heftet kan også knyttes til skolens øvrige praktiske karriereaktiviteter. Arbeidsheftet består av én del for 8. trinn, med overskriften «Hvem er du?», én for 9. trinn, med overskriften «Mål, valg og drømmer», og avslutningsvis én for 10. trinn med overskriften «Valg av utdanningsprogram». Elevene på Romerike har kunnet bruke arbeidsheftet i flere år, og de har vært finansiert av Akershus fylkeskommune.

Det er også utgitt et tipshefte for bruk av arbeidsheftet «Min framtid» for lærere, som også er utgitt av Pedlex Norsk Skoleinformasjon. Dette inneholder informasjon om faget utdanningsvalg, litt teori om ungdom og identitetsutvikling, beskrivelse av strukturen i arbeidsheftet «Min framtid», et avsnitt om samarbeid mellom hjem og skole, fasiter, og tips til materiell. I tillegg er det tips til de forskjellige oppgavene knyttet til sidetallet i arbeidsheftet.

Metodebok

Det er skrevet en metodebok for lærere i faget utdanningsvalg, som er utgitt av Pedlex Norsk Skoleinformasjon. Den inneholder informasjon om hvorfor faget utdanningsvalg ble innført, hva kunnskapsløftet sier om faget, og kommer med forslag til organisering av det. Den inneholder en rekke undervisningsopplegg, knyttet til hvert hovedområde i læreplanen, med forslag til innfallsvinkler, arbeidsmåter og læringsarenaer som kan tas i bruk. Hovedtyngden av undervisningsopplegg er på hovedområdet som handler om utprøving av utdanningsprogram. Eksempler på oppgaver, er utprøvdager i videregående opplæring, fagdag i bedrift, utprøving av utdanningsprogrammer på egen skole, entreprenørskap i utdanningen, økonomi og karrierevalg, elevbedrift, gründercamp, jobbskygging, arbeidsuke og partnerskap mellom skoler og lokale bedrifter (Pedlex Norsk Skoleinformasjon, 2010).

2.3.5 Utdanning og kompetanseheving for de som underviser i faget

En av utfordringene i faget, har vært manglende kompetanseheving for lærere som skal undervise i faget.

Faget utdanningsvalg er unntatt for kravet om 30 studiepoeng relevant kompetanse i undervisningsfag (Utdanningsdirektoratet, 2015). Begrunnelsen for at faget skulle unntas fra kompetansekravene, var at kompetansen det er behov for i faget, er så sammensatt, samtidig som både fagets største del som er utprøving av videregående studieprogram, kan foregå både i skole og i arbeidsliv (Løvgaard, 2013).

I årene fra 2008 frem til 2012, så har det ikke vært mulig å ta noen videreutdanning i faget. Fire år etter implementeringen av faget utdanningsvalg, ble det første videreutdanningsstudiet i faget gjennomført. Det ble gjennomført i Bergen i skoleåret 2012-2013, og var et samarbeid mellom Høgskolen i Buskerud, Papirbredden Karrieresenter i Drammen, og Hordaland fylkeskommune ved Senter for yrkesrettledning i Hordaland (SYR) (Løvgaard, 2013).

Høgskolen i Oslo og Akershus tilbyr også nå etterutdanningskurs på 30 studiepoeng med tittelen «Utdanningsvalg», for lærere som skal undervise i faget.

En av skolene jeg har vært i kontakt med, oppga at lærere fra skolen hadde vært på kurs i regi av veiledningssenteret på Romerike i faget utdanningsvalg. Jeg tok kontakt med

veiledningssenteret for å få vite mer om innholdet i kurset. De informerte at de var i gang med å revidere lærerkurset, men kunne opplyse at kurset vil ha et omfang på 2,5 timer, og at innholdet i kurset vil være:

- Karriereveiledning som fundament i utdanningsvalg. Forskning og teori.
- Utdanningsvalg. Kort orientering om utviklingen av utdanningsvalg nasjonalt og internasjonalt
- Undervisning i utdanningsvalg. Praktisk gjennomføring, læreplan, nettressurser osv.

Skolen som hadde vært på kurs hos veiledningssenteret, oppga at de synes kurset de hadde vært på var veldig nyttig. Jeg har ikke undersøkt nærmere hva det var de synes var nyttig, og hvorfor de synes det.

2.3.6 Tidligere forskning

Forskningsvirksomhet bør være kumulativ. Det innebærer at forskeren ser seg selv som en del av all den forskningsvirksomheten som foregår, og at vi bygger videre på forskning som allerede foreligger, og som vi har tillit til (Dalland, 2012, s. 93). Det er i skrivende stund gjennomført en del forskning på faget utdanningsvalg. Jeg vil her presentere et utvalg, som i hovedsak berører elevers syn på faget.

Evalueringen av Kunnskapsløftet

Som en del av den forskningsbaserte evalueringen av Kunnskapsløftet, har NIFU gjennomført prosjektet «Karriereveiledning i overgangen mellom ungdomsskole og videregående opplæring» på oppdrag av Utdanningsdirektoratet. Sluttrapporten, Utdanningsvalg som fag og utfordring på ungdomstrinnet (Lødding & Holen, 2012), sier noe om hva elever, lærere, skoleledere, og skoleeiere mener om innfrielsen av de sentrale målsetningene for faget utdanningsvalg som er nevnt i avsnitt 2.3.2. Resultatene er basert på en omfattende survey til lærere, elever, skoleledere og skoleeiere våren 2011. I tillegg er det supplert med resultater fra tidligere casestudier. I det følgende vil jeg presentere et utdrag av funnene fra deres arbeid.

I sluttrapporten kommer det frem at både elevene på 10. trinn og elevene på Vg1 oppgir at de har fått vite mest om videregående utdanning gjennom rådgiver på ungdomsskolen. Elevene på 10. trinn oppgir samtidig at både mor og far i tillegg til venner har vært viktigere å snakke med enn rådgiver, spesielt foreldrene. Tre av fire rektorer på ungdomsskolene mener at foreldrene i større grad må involveres i ungdommens utdannings- og yrkesvalg.

Kontaktlæreren eller andre lærere på ungdomsskolen kom langt ned på listen over viktige samtalepartner eller informasjonskilde for utdanningsvalg, både blant ungdomsskoleelever, og elevene i videregående opplæring. Dette til tross for at mange rektorer rapporterer at faglærere i norsk, samfunnsfag, med flere, inkluderer faget utdanningsvalg i sine fag. At utdanningsvalg integreres i andre fag, kan derfor være noe elevene ikke legger merke til.

Elevenes svar på ulike enkeltpåstander samlet sett, kan tyde på at mange ikke kjenner til innholdet i faget utdanningsvalg, og at de ikke forstår at det er utdanningsvalg de har når de er utplassert på videregående skoler eller i arbeidslivet (Lødding & Holen, 2012).

Elevene i begge skoleslag, altså både ungdomsskole og videregående skole, var direkte negative til lærebøkene i faget. De som var mest positive, var elever på Vg1 med minoritetsbakgrunn, og når det gjelder begge skoleslag; elever som hadde lave karakterer, og lav selvfølelse faglig sett. Lærerne påpekte at lærebøkene kunne stille litt for høye krav til selvrefleksjon, spesielt når det gjelder de svakeste elevene. Når det gjelder arbeidsformer i faget, så var det kun det å få informasjon på internett, samt å lage en presentasjon av et utdanningsprogram, eller et yrke, som bidro positivt til opplevelsen av faget utdanningsvalg. Utplasseringen ser ikke ut til å ha noen betydning for hvor nyttig elevene opplevde faget, da det var kun elever som var utplassert på programmet medier og kommunikasjon, som forteller at de opplevde det som mer nyttig. Det blir påpekt at årsaken til dette kanskje var fordi medier og kommunikasjon var det praktiske utdanningsprogrammet som flest fikk prøve ut, og at de i mindre grad fikk prøve ut yrkesfaglige programmer, enn studieforbereende programmer. Resultatene viser totalt sett, at elevene i det store og hele er indifferente til hvorvidt faget er nyttig for dem, med unntak av elever med minoritetsbakgrunn, og elever med svake karakterer. Majoriteten av elevene som hadde kommet inn på førsteønsket i videregående skole, var fornøyde med dette, men allikevel var omtrent en av fire elever ikke fornøyde. Nesten to tredjedeler av disse oppga at de hadde hatt faget utdanningsvalg. Det kan bety at de ikke har hatt ønsket utbytte av faget, siden de angrer på valget sitt.

Når det gjelder lærerne, så tyder resultatene på at lærerne fra begge skoleslag er usikre på nytteverdien av faget. Lærerne i ungdomsskolen som har ansvar for faget, er imidlertid klare på ett punkt, og det er det at det er mangelfulle tilbud om kompetanseheving for å undervise i faget. Ungdomsskolelærerne var noe mer positive til elevenes utbytte av faget, enn både elevene selv og lærerne fra videregående skole ga uttrykk for. Flertallet av lærerne fra videregående skole var usikre på eller kritiske til om faget hadde noen nytteverdi for elevene, da med tanke på om faget reduserer feilvalg og frafall. Lærere i yrkesfag bekrefter i større utstrekning at faget innfrir med hensyn til å forberede elevene på det de vil møte i videregående, sammenlignet med lærere i studieforbereende programmer. Både lærerne i ungdomsskolen og i videregående skole var usikre eller kritiske til om faget utdanningsvalg har bidratt til tettere samarbeid mellom skoleslagene.

Når det gjelder skoleledere og skoleeiere, så viser resultatene en overveiende tillit til at faget fører til redusert frafall og sist men ikke minst reduksjon av feilvalg. Rektorene i videregående skole angir imidlertid at de ikke kan gi et entydig eller sikkert svar på at dette er tilfelle. Representanter for fylkeskommuner og representanter fra kommunene er i større grad overbevist om at samarbeidet mellom grunnskoler og videregående skoler er blitt tettere som følge av faget utdanningsvalg.

Å bruke timer fra faget utdanningsvalg for å ta fag på videregående for raskere progresjon for ungdomsskoleelever, ser ut til å være mindre utbredt.

Det kommer også frem noen kritiske momenter med tanke på begrensende faktorer når det gjelder muligheter for elevers utprøving av utdanningsprogram i videregående skole. Disse begrensende faktorene er rom og fasiliteter, samt økonomi. Over halvparten av rektorene i videregående skole sier seg uenig i at utprøvingen begrenses av slike faktorer, men samtidig sier en firedel av kommunen av økonomi begrenser ungdomsskoleelevers muligheter for utprøving.

3. Metode

I dette kapitlet beskriver jeg hvordan jeg har gått frem for å samle inn data, for å finne svar på problemstillingen, og mine forskningsspørsmål.

Metode er et redskap i møte med noe vi vil undersøke, og den hjelper oss til å samle inn data, det vil si den informasjonen vi trenger til undersøkelsen vår (Dalland, 2012, s. 83).

Jeg har valgt en kvalitativ tilnærming for å samle inn data. Innledningsvis beskriver jeg og begrunner mitt valg av metode. Deretter følger en beskrivelse, der jeg redegjør for hvordan jeg har planlagt og gjennomført undersøkelsene mine.

3.1 Begrunnelser for valg av tilnærming

Begrunnelsen for å velge en metode, er at vi mener den vil gi oss gode data, og at den vil belyse problemstillingen på en faglig interessant måte (Dalland, 2012, s. 83).

Problemstillingen min retter seg mot elevers meninger om faget utdanningsvalg. Med bakgrunn i denne, er jeg interessert i elevenes opplevelse av faget, samt meninger og refleksjoner rundt opplevelsen med det.

De kvalitative metodene tar i større grad sikte på å fange opp meninger og opplevelser som ikke lar seg tallfeste eller måle (Dalland, 2012, s. 84). Det syntes derfor hensiktsmessig å velge en kvalitativ tilnærming for å søke svar på min problemstilling og mine forskningsspørsmål. Jeg har benyttet meg av flere typer undersøkelser for å innhente data, og jeg vil beskrive og begrunne disse valgene avsnittene som følger.

I følge Grønmo (2004) kan vi skille mellom tre hovedtyper informasjonskilder i samfunnsvitenskapelige studier. En hovedtype, er kilden som *aktør*, som kan iakttas eller observeres i det de uttrykker meninger, eller utfører handlinger. En annen hovedtype kilde, er *dokumenter*, som kan analyseres med sikte på å få fram relevant informasjon om de samfunnsmessige forholdene en vil studere. Den tredje hovedtype kilde, er *respondenten*, at informasjonen fremkommer av svar som gis på forskerens spørsmål (Grønmo, 2004, s. 120).

For meg var det aktuelt å studere informasjon i dokumenter, nærmere bestemt fra e-poster, oversikter og læreplaner. Studier av dokumenter skiller seg fra data forskeren har samlet inn, vet at de er skrevet for et annet formål enn det forskeren skal bruke dem til (Thagaard, 2013, s. 59). I tillegg var det med tanke på problemstillingen, vesentlig å innhente elevers meninger, jeg trengte altså elever som respondenter. En annen betegnelse for denne typen kilde, er *informant*. Til tross for at skillet mellom respondent og informant ikke alltid brukes på en konsekvent måte i faglitteraturen, kan det være gode grunner til å bruke betegnelsen respondent når kilden svarer på spørsmål om seg selv, sin egen bakgrunn eller status, og sine egne opplevelser, meninger og handlinger. Betegnelsen informant brukes når den som utspørres gir informasjon om andre aktørers bakgrunn, status, handlinger og meninger, eller om andre forhold i samfunnet (Grønmo, 2004, s. 120). Da jeg er interessert i elevenes egne meninger om faget utdanningsvalg, har jeg valgt å bruke betegnelsen respondent om mine kilder.

Jeg har i denne oppgaven benyttet meg av dokumentanalyse, spørreundersøkelse, og intervju, alle med en kvalitativ tilnærming.

3.2 Innhenting av informasjon om hvordan ungdomsskolene arbeider med faget

Før arbeidet med å undersøke hva elevene mener om faget utdanningsvalg ble satt i gang, trengte jeg større innsikt i selve faget, og praktiseringen av det. For at respondentene skulle kunne gi uttrykk for sine meninger i mine undersøkelser, måtte jeg få frem det de hadde erfart mens de gikk på ungdomsskolen.

For å få større innsikt, tok jeg kontakt med ungdomsskoler i området vi rekrutterer de fleste elevene våre fra, i samme eller tilstøtende kommune. Formålet var å kartlegge, og få oversikt over hvordan ungdomsskolene arbeidet med faget utdanningsvalg. Årsakene til at jeg ønsket dette, var for det første å få vite mer om hvordan de organiserer og arbeider med faget på ungdomsskolene. Jeg kjente kun faget fra min egen praksis som faglærer i videregående skole, og det begrenset seg til hva vi tilbyr ungdomsskoleelevene når de kommer til oss for utprøving av program. For det andre ville jeg undersøke om det var forskjeller i organiseringen fra skole til skole innenfor et avgrenset område. Forskjeller i organiseringen

og gjennomføringen av faget kunne være med på å forklare eventuelle forskjeller i svarene fra respondentene. For det tredje anså jeg det som viktig at jeg kjente til skolenes praksis, slik at jeg kunne stille mer presise og relevante spørsmål til elevene i undersøkelsene mine.

Høsten 2012 valgte fylkesdirektør for utdanning å opprette fem kvalitetsfora i Akershus fylke. Målet er at systematisk samarbeid med kommunene skal bidra til et mest mulig sammenhengende 13-årig opplæringsløp for den enkelte ungdom i Akershus (Akershus Fylkeskommune, 2015).

Mandatet for arbeidet er gitt av fylkesdirektør for utdanning i Akershus med utgangspunkt i opplæringslovens § 13-3c:

§ 13-3c. Plikt for fylkeskommunen til å sørge for rettleiing og kvalitetsutviklingstiltak (...) medverke til kvalitetsutviklingstiltak som m.a. kan gi god sammenheng mellom grunnskole og vidaregående opplæring (Opplæringslova, 1998).

Skolene som er med i mine undersøkelser, tilhører det ene av disse kvalitetsforaene, og består av rektorene fra tre videregående skoler, samt kommunaldirektører (eller tilsvarende) fra de tre kommunene i samme område. Gjennomføringen av faget utdanningsvalg er ett av områdene som dette samarbeidet favner. Jeg tok derfor først kontakt med kvalitetsforumet for vårt område for å få informasjon om gjennomføringen av faget. Jeg ble da anbefalt å ta kontakt med rådgiveren på en av ungdomsskolene i området, noe jeg gjorde. I møtet fikk jeg en orientering om hvordan de arbeider med faget utdanningsvalg på denne skolen. Jeg fikk også med meg planene de brukte på dette tidspunktet.

Deretter henvendte jeg meg til rektorene på de tre andre ungdomsskolene via e-post, for å innhente informasjon om hvordan de arbeidet med faget på sine respektive skoler. I e-posten stilte jeg en rekke spørsmål rundt arbeid med faget, og svarene fra skolene kom i løpet av forholdsvis kort tid. Jeg fikk i tillegg til svar på spørsmålene mine, også tilsendt lokale læreplaner, samt årsplaner, for faget fra alle tre skolene.

Jeg startet da med å sette meg inn i det jeg hadde fått fra ungdomsskolene for å gjøre meg kjent med deres praksis. Denne informasjonen blir presentert i avsnitt 4.1. Skolene er etter avtale anonymisert i det følgende.

3.3 Spørreundersøkelse

For å forsøke å få et overordnet blikk, men også med mulighet for å få med detaljer, valgte jeg å foreta en spørreundersøkelse der jeg brukte alle elevene på Vg1 elektro som respondenter. I de følgende avsnittene beskrives prosessen med utformingen av spørreundersøkelsen. Jeg vil også begrunne valg av spørsmål, og utvalg av respondenter. Videre beskrives gjennomføringen, og avslutningsvis presentasjon og analyse.

3.3.1 Utforming av spørreundersøkelsen

Da jeg skulle utarbeide spørreundersøkelsen, forsøkte jeg å utforme spørsmålene på bakgrunn av informasjonen som jeg hadde innhentet fra de fire ungdomsskolene, samt på bakgrunn av mine egne kunnskaper om faget. Spørreundersøkelsen besto av ni spørsmål med åpne svaralternativer. Med åpne svaralternativer menes spørsmål der respondentene står fritt til selv å formulere svarene (Dalland, 2012, s. 214). Ved en ren kvantitativ tilnærming ville jeg fått data som enklere kunne telles opp. Jeg ville også hatt mulighet til å innhente data fra flere respondenter, og kunne kanskje lettere ha funnet mønstre som kunne kobles mot organiseringen av faget. Jeg ønsket derimot å gi respondentene muligheten til å svare med egne ord. Ved en kvalitativ tilnærming kunne respondentene utdype svarene sine dersom de ønsket det.

Det var ingen form for avkrysningsmuligheter i undersøkelsen. Noen av spørsmålene er derimot utformet som ja/nei-spørsmål, men jeg valgte også her å gi elevene mulighet til å svare med mer enn ja eller nei, i tilfelle de hadde noe mer å tilføye. Noen av respondentene benyttet seg også av denne muligheten. Begrunnelser for hvorfor jeg har stilt de ulike spørsmålene, har jeg beskrevet nærmere i det følgende. Rekkefølgen er den samme som spørsmålene ble stilt i selve undersøkelsen.

Hva gjorde dere i faget utdanningsvalg på ungdomsskolen (ikke selve utplasseringen)?

Jeg ønsket en oversikt over hva de husket fra faget utdanningsvalg. Spesifiseringen jeg valgte å gjøre, at spørsmålet ikke skulle inkludere erfaringer fra utplasseringen, gjorde jeg da det var

arbeidet utenom utplasseringen som jeg ville vite mer om i første omgang. Hva elevene gjør i utplasseringen i videregående skole, spesielt på Vg1 elektro ved egen skole, kjenner jeg litt til fra før.

Hadde dere fast tid til arbeid med faget utdanningsvalg på ungdomsskolen?

Da timetallet kun er fastsatt som en total ramme over tre år, er det interessant å vite om ungdomsskolene timeplanfester timene eller ikke, eller om de har valg andre løsninger som periodisering. Faget består av tre hoveddeler, med en anbefaling om fordeling på 20 % av timene i 8. trinn, 60 % av timene i 9. trinn, og 20 % av timene i 10. trinn.

Var jobbingen med faget utdanningsvalg på ungdomsskolen (ikke utplasseringen) med på å hjelpe deg å velge programområde?

Dette spørsmålet valgte jeg å stille, fordi det er med utgangspunkt i jobbingen med faget i forkant, som gjør at de velger de programmene de gjør i utplasseringen. Men noen velger også programområde av andre årsaker. Det var derfor interessant å få vite om dette arbeidet bidro til at elevene valgte som de gjorde - eller ikke.

Hva hadde du som 1. og 2. valg på utplasseringen i 9. klasse? Skriv hvilke programområder. Sted kan du velge selv om du vil skrive.

Her kommer jeg inn på utplasseringen. Elevene skal i 9. trinn velge flere programområder til utplasseringen. Jeg ønsket her å vite hva de valgte som 1. og 2. valg, for å se om elektro var representert blant disse.

Fikk du førstevalget ditt under utplasseringen?

Førstevalget av program under utplasseringen, er det programområdet som eleven er mest interessert i å prøve ut. Det vil naturlig nok være viktig for eleven å få innvilget dette, slik at eleven får prøvd ut det som han eller hun har kommet frem til er interessant for seg. Praktiske

hensyn kan kanskje være med å forhindre dette. Med dette spørsmålet vil jeg se om systemet virker slik at de faktisk fikk førstevalget innvilget, eller ikke.

Hvor viktig var det for deg å få to valg til utplassering?

Elevene skal sette opp to valg til utplassering, da de skal prøve ut to programmer. Jeg ville her undersøke om det var viktig å få to valg, eller om de ikke synes det. Jeg har under utplassering sett at noen elever har virket veldig umotiverte i arbeidet med den praktiske oppgaven som var gjort klart til dem. På spørsmål fra meg om hvorfor de valgte å komme til elektro, svarte de at «de måtte velge to». Jeg ville derfor finne ut hva elevene på elektro mente om dette. Utplasseringen er tidkrevende, og tar mange av timene i faget utdanningsvalg i 9. trinn. Det er interessant å vite om de mener det er nyttig eller ikke å få erfaring med flere programmer i denne perioden.

Hva betydde utplasseringen i 9. klasse for valget ditt?

Med dette spørsmålet ønsket jeg å finne ut hvor viktig utplasseringen i 9. trinn var av betydning for valget av utdanningsprogram videregående skole. Jeg har valgt å skille ut og spørre om utplasseringen separat, da elever ofte blir motivert av praktiske oppgaver. Oppgavene i videregående skole på yrkesfag, er veldig praktisk rettet, slik at elevene får en smakebit på hva faget dreier seg om. Da timene som settes av til utplassering også er en betydelig del av faget, ønsket jeg å se hvilken betydning utplasseringen, isolert sett, hadde for valget deres til slutt.

Hvor viktig var faget utdanningsvalg totalt sett for ditt valg av programfag?

Ønsket var å finne ut hva faget totalt sett betydde for elevens valg av programfag i videregående skole, ikke kun utplasseringen.

Er det andre ting som gjorde at du valgte som du gjorde? Da kan du skrive det her.

Jeg vet av erfaring at det er mange årsaker til at elever velger videregående skole og yrke. Dersom det var andre årsaker til at elevene valgte som de gjorde, ønsket jeg å vite mer om hva det var for disse elevene.

Alle spørsmålene sett under ett, håpet jeg ville gi meg data på hva elevene på Vg1 elektro har gjort i faget utdanningsvalg, samt hvilken betydning faget har hatt for deres valg av programfag.

3.3.2 Valg av respondenter

Jeg ønsket å få innsikt i elevers meninger om faget utdanningsvalg. Det var da en selvfølge at jeg måtte velge elever som respondenter, og det måtte være elever som hadde erfaringer med faget utdanningsvalg. Jeg ønsket også å ha et fokus på valg av yrkesfag, nærmere bestemt valg av elektrofag, da det er på dette utdanningsprogrammet jeg har mitt daglige virke. Det var derfor en forutsetning at utvalget var sammensatt av elever som gikk på elektrofag, enten Vg1 eller Vg2. Jeg valgte å bruke elever som gikk på Vg1 elektro. Jeg kunne valgt å benytte meg av elever på Vg2 også, men jeg vurderte det dithen at tidsrommet fra da de gikk på ungdomsskolen til gjennomføringen av undersøkelsen var såpass stort, at det ville være en mulighet for at de husket mindre fra faget enn Vg1-elevene ville gjøre. Muligheten for at elevene ikke ville huske alle detaljer fra ungdomsskoletiden var også til stede når det gjaldt Vg1-elever, men da jeg ønsket å undersøke erfaringene med faget knyttet til valg av elektro som programområde, var det naturlig at jeg valgte elever fra Vg1 elektro som respondenter. Jeg valgte også å bruke elever ved min egen arbeidsplass som respondenter. Jeg underviser til daglig på dette trinnet, og ønsket å velge respondenter fra disse to klassene av to årsaker. For det første, rekrutterer vi elever fra de fire ungdomsskolene som er med i undersøkelsene mine. For det andre var det hensiktsmessig med tanke på hva som var praktisk gjennomførbart i tidsrommet undersøkelsene ble gjennomført.

Å forske på egen arbeidsplass, og det å kjenne sine respondentene fra før, kan ha sine fordeler og ulemper. Hvilke implikasjoner dette kan medføre, er beskrevet nærmere i avsnitt 3.6.2.

På Vg1 elektro dette året, gikk det også elever som ikke hadde gått på norsk ungdomsskole. De hadde naturlig nok ikke erfaringer med faget utdanningsvalg. De ble derfor ikke spurt om de ville delta på spørreundersøkelsen. Jeg forklarte imidlertid dette til de elevene det gjaldt, en og en, slik at de ikke skulle føle seg utelatt på noen måte, da de andre elevene ble invitert til å delta.

Respondentene til spørreundersøkelsen består av 23 elever fra to forskjellige klasser som gikk på Vg1 elektro skoleåret 2013/2014. Den ene klassen besto av totalt 13 elever. 11 av respondentene mine var fra denne klassen. Den ene av de to elevene som ikke deltok, hadde ikke hatt faget utdanningsvalg, fordi han ikke hadde gått på norsk ungdomsskole. Den andre eleven som ikke deltok, var ikke på skolen i perioden som undersøkelsen ble gjennomført. Den andre klassen hadde totalt 15 elever på tidspunktet undersøkelsen ble gjennomført. To av elevene fra denne klassen har ikke hatt faget utdanningsvalg på ungdomsskolen, og deltok ikke av denne grunn. Den tredje som ikke deltok, var ikke på skolen i perioden undersøkelsen ble gjennomført. Utvalget av respondenter besto dermed av 11 respondenter fra den ene klassen, og 12 respondenter fra den andre klassen, totalt 23 respondenter. Det gikk ingen jenter på Vg1 elektro på dette tidspunktet, og alle respondentene var derfor gutter. Respondentene var i alderen 17 til 19 år.

3.3.3 Gjennomføringen av spørreundersøkelsen

Selve spørreundersøkelsen ble i praksis gjennomført ved at jeg utarbeidet en spørreundersøkelse i læringsplattformen It's Learning. Læringsplattformen brukes av elevene daglig til skolearbeid, og de er godt kjent med den. Plattformen er utformet ved at hvert enkelt fag har sin mappe, der læreren legger ut planer, oppgaver, lenker og prøver. I skolefagene kan elevene se sine egne vurderinger i faget, de kan se oppgaver læreren har lagt ut, og fristene for å levere disse. Elevene må logge seg på med brukernavn og passord hver dag. Mappene som hvert fag har, er generert automatisk av fylkeskommunen. Men lærere kan også opprette egne mapper, og kan invitere deltakere til faget. Jeg opprettet en mappe til hver av de to elektroklassene, og la til de aktuelle elevene som deltakere. Jeg laget så undersøkelsen ved hjelp av et verktøy i It's Learning, slik at elevene som ble lagt til i mappen så kunne svare på denne. Undersøkelsen var anonym, på den måte at jeg ikke kunne se hvilke elever som hadde svart hva. Jeg valgte å benytte meg av It's Learning på denne måten, da jeg tenkte at det var

praktisk å bruke It's Learning, da elevene allikevel brukte denne plattformen hver dag. Elevene var kjent med den, og jeg var kjent med den.

Jeg valgte å gjennomføre spørreundersøkelsen litt ut på dagen, for å unngå at noen ikke fikk deltatt på grunn av eventuelle transportproblemer, eller annet som hindret dem i å komme. Av erfaring vet jeg dette skjer dette noen ganger. Jeg informerte elevene nok en gang om spørreundersøkelsen, fortalte dem hvor de kunne finne den, og understreket at jeg var interessert i deres meninger og erfaringer, og at de ikke skulle tenke på hva de kanskje trodde at jeg ønsket å få som svar. Respondentene var positivt innstilte på å svare på spørreundersøkelsen, og virket ivrige etter å komme i gang. Jeg var tilstede da begge klassene besvarte undersøkelsen. Spørreundersøkelsene ble gjennomført våren 2014.

3.3.4 Oppsummerende analyse av data fra spørreundersøkelsen

Analyseenheten i en samfunnsvitenskapelig studie er den sosiale enheten, eller det elementet i samfunnet som studien tar utgangspunkt i. For å kunne fungere som analyseenheter, må slike elementer identifiseres og avgrenses på en tydelig måte (Grønmo, 2004, s. 79). Min analyseenhet er meninger. Utgangspunktet er ytringer fra ulike aktører, og det er innholdselementer i disse ytringene som utgjør analyseenheten (Grønmo, 2004, s. 80). Analyseenheten i min oppgave er nærmere spesifisert elevs mening om faget utdanningsvalg. Jeg har utformet en spørreundersøkelse med åpne svaralternativer. Til tross for dette, har dataene fra spørreundersøkelsen et noe kvantitativt preg. Jeg har derfor valgt å ha en oppsummerende analyse etter presentasjonen av resultatene fra spørreundersøkelsen, for å unngå for mye oppramsing.

3.4 Intervju

Et intervju er en samtale med en viss struktur og hensikt, men er ikke en samtale mellom likeverdige deltakere, ettersom det er forskeren som definerer og kontrollerer samtalen. Temaet gis også av intervjueren, som også kritisk følger opp intervjupersonens svar på spørsmålene (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 23).

Det kvalitative forskningsintervjuet søker å forstå verden sett fra intervjupersonenes side, med det mål for øye å få frem betydningen av folks erfaringer, og å avdekke deres opplevelser av den (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 21). Siden mitt mål er å få en forståelse av elevenes mening om faget utdanningsvalg, slik de har erfart det, syntes det hensiktsmessig å benytte kvalitativt forskningsintervju for å samle inn data.

3.4.1 Utforming av intervjuguide

I mitt videre arbeid med å operasjonalisere problemstillingen, utformet jeg en intervjuguide. En intervjuguide er et manuskript som strukturerer intervjuforløpet mer eller mindre stramt (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 143).

Intervjuguiden ble utarbeidet etter jeg hadde mottatt og studert svarene fra rektorene på ungdomsskolene, og etter jeg hadde gjennomført, og studert svarene fra spørreundersøkelsen. Jeg utformet en rekke hovedspørsmål som var relatert til problemstillingen min. I tillegg hadde jeg utformet flere oppfølgingsspørsmål, som skulle brukes dersom respondenten ikke ga noe svar, ga et veldig kort svar, eller ga et ufullstendig svar, med tanke på hva jeg ville vite mer om. Oppfølgingsspørsmålene var også en påminnelse, eller en slags sjekklister til meg selv, som intervjuer, for å sikre at vi kom inn på de momenter jeg mente var viktige å komme inn på for å besvare problemstillingen og forskningsspørsmålene mine. Jeg passet også på å utforme spørsmålene slik at jeg fikk dekket alle hovedområdene i læreplanen i faget utdanningsvalg, da hele faget var interessant for meg. Jeg passet på å være bevisst spørsmålsstillingen, ved at jeg brukte spørreord som hva og hvordan, og ved at jeg ba om begrunnelser og utdypinger i både hovedspørsmål og oppfølgingsspørsmål.

I det følgende vil jeg begrunne spørsmålene i intervjuguiden (Vedlegg 4). Jeg har her kun tatt med hovedspørsmålene.

Hva synes du om faget utdanningsvalg?

Spørsmålet ble stilt for å få umiddelbare tanker om hva respondenten synes om faget. Jeg håpet med dette spørsmålet å få en oversikt over hva respondentene husket, og hadde merket seg ved faget.

Hvordan arbeidet dere med faget utdanningsvalg i din klasse?

Dette er et meget vidt spørsmål, og det kunne være vanskelig for respondentene å huske hva de arbeidet med i løpet av årene på ungdomsskolen, da det begynte å bli en stund siden. Jeg ønsket her at respondenten skulle få mulighet til å fortelle det han husket. Dersom respondenten ikke husket akkurat hva som ble gjort i timene, hadde jeg som oppfølgingsspørsmål flere forslag til aktiviteter som ungdomsskolene tidligere hadde oppgitt til meg at de har jobbet med. I intervjuguiden her, hadde det sneket seg inn en feil. Jeg skrev gründereskole i stedet for gründercamp. Feilen ble oppdaget da en av respondentene spurte meg om det var gründercamp jeg mente. Det var også interessant for meg hva respondenten ikke husket, eller ikke har oppfattet er blitt arbeidet med, da de best husker det som gjorde inntrykk på dem på en eller annen måte. Tidligere forskning har vist at faget er blitt oppfattet som noe uklart (Lødding & Holen, 2012, s. 70), og jeg ville derfor undersøke om dette også gjaldt mine respondenter.

Hva synes du var mest interessant, og hva synes du var mest nyttig av det dere gjorde i faget med tanke på å hjelpe deg med å velge videregående skole?

Jeg ønsket her å vite hva respondentene konkret erfarte som nyttig i arbeidet med faget på ungdomsskolen, med tanke på et av formålene med faget; at det skal hjelpe elever med å velge riktig program i videregående skole.

Hva synes du var minst interessant, og hva synes du var minst nyttig med tanke på å hjelpe deg med å velge videregående skole?

Begrunnelsen til dette spørsmålet blir som forrige spørsmål, bare med motsatt fortegn for respondenten.

Brukte dere heftet «Min framtid»?

Dette spørsmålet ble stilt for å få vite om elevene hadde erfaring med heftet «Min framtid», som flere ungdomsskoler har oppgitt at de bruker.

Brukte dere andre bøker eller nettsider i faget?

Jeg ønsket å vite om respondentene har brukt andre ressurser enn heftet «Min framtid» i arbeidet på ungdomsskolen. Det begynner å bli en del ressurser på internett, som er tenkt å være ressurser til faget, for både lærere og elever.

Hvem underviste i faget?

Det varierer en god del fra ungdomsskole til ungdomsskole hvem som har undervisningen i faget utdanningsvalg. Med dette spørsmålet ønsket jeg å få vite hvem som hadde undervisningen da respondentene gikk på ungdomsskolen. Med hvem, mente jeg ikke navnet til noen personer, men stillingen deres, dette kunne være kontaktlærer, rådgiver, eller andre. At jeg var ute etter stillingen, og ikke navnet til vedkommende, ble spesifisert for respondentene før de svarte på spørsmålet.

Var det mest fokus på yrkesfag eller var det mest fokus på studiespesialiserende fag?

Respondentene mine var elever som hadde valgt yrkesfag, men jeg ønsket å vite om det var like mye arbeid med å undersøke og informere om yrkesfag, som med studiespesialiserende fag. Dette var for å avdekke en eventuell skjevdeling av fokus.

Utplassering i videregående skole er en del av faget på 9. trinn. Var det noe du hadde lyst å prøve ut som det ikke var tilbud om utplassering på?

Dette var et spørsmål som rådgiveren på den ene skolen gjorde meg oppmerksom på, og som jeg syntes var et interessant innspill. Det finnes yrker det ikke er mulig å prøve ut i utplasseringen på 9. trinn per dags dato, da tilbudet om utplassering kun omfatter de ulike Vg1-kursene som de videregående skolene i regionen har. Noen yrker spesialiseres ikke før på Vg2, og et eksempel på dette kan være murerfaget. Det vil si at dette er et fag, som en først kan velge på Vg2 etter gjennomført Vg1 bygg- og anleggsteknikk. Elever som vil bli murere, må altså først gå Vg1 bygg- og anleggsteknikk. Jeg ønsket derfor å få vite om noen av respondentene faktisk opplevde det å ikke kunne prøve ut et yrke de hadde fattet interesse for. Etter Vg1 elektro, er det også flere muligheter for yrkesvalg, inkludert såkalte kryssvalg. Med kryssvalg menes det at elevene etter Vg1 elektro kan «krysse» over til et annet programområde, for eksempel IKT- og servicefag. Elevene som har interesser for dette faget, får kun mulighet til å bli utplassert på Vg1 elektro.

Hva fikk dere vite om elektrofag?

Dette spørsmålet var interessant for meg, da respondentene var elever på Vg1 elektro. Jeg var interessert i å vite om det ble informert noe om elektrofag, og i så fall hva slags informasjon dette var.

Var det faget utdanningsvalg som fikk deg til å søke elektro?

For å se om respondentene mente at faget hadde hatt innvirkning på valget deres av Vg1 elektro, valgte jeg å stille dette spørsmålet.

Er det noe du synes burde vært gjort annerledes i faget utdanningsvalg?

Jeg ønsket å gi respondentene mulighet til å komme med forslag til endringer i faget, dersom de hadde en formening om dette. De har et annet ståsted enn skolen, de har opplevd og erfart faget som elev, og jeg så på dette som en viktig og interessant del av respondentenes meninger om faget. Dersom de hadde forslag til endringer, ville jeg bedt dem begrunne dette.

Hvor viktig var faget totalt sett for deg, med tanke på å hjelpe deg å velge programfag i videregående skole?

Her var jeg ute etter å få noe i retning av en oppsummering, eller konklusjon, av betydningen av faget med tanke på respondentenes valg av program i videregående skole.

Har du andre meninger om faget utdanningsvalg som du ønsker å fortelle om?

Dette spørsmålet ville jeg ha med i tilfelle det var noe respondentene ville fortelle, som jeg ikke hadde spurt om. Sannsynligheten for at respondentene satt med erfaringer som jeg ikke visste om, anså jeg som stor, og at det derfor var viktig at de fikk mulighet til å si noe om dette.

Nå som du har gått på elektro i noen måneder – var valget ditt riktig for deg?

Respondentene har hatt faget utdanningsvalg i tre år på ungdomsskolen, og de har tatt et valg som medførte at de begynte på Vg1 elektro. Det var interessant å høre om respondentene har fått en bekreftelse på om elektro var et riktig valg for dem, eller ikke.

3.4.2 Valg av respondenter

Som jeg også har beskrevet i avsnitt 3.6.1, så var side to i informasjonsbrevet til elevene om informert samtykke, en svarslipp der elevene kunne krysse av om de ville delta på spørreundersøkelse, på intervju, ingen av delene, eller begge delene. Det var adskillig færre som ønsket å la seg intervju, enn som ville delta på spørreundersøkelsen. Antall elever som ga sitt samtykke til intervju, var 14.

Da jeg tidligere hadde fått informasjon fra fire ungdomsskoler om hvordan de gjennomfører faget utdanningsvalg, ønsket jeg å følge opp dette ved å intervju en elev fra hver av disse skolene. Det var ni elever i den ene klassen, og fem i den andre, som hadde samtykket til intervju. Jeg bestemte meg for å velge to fra hver av klassene.

Ut fra adresselister, så jeg at flere av de som hadde samtykket til intervju, hadde gått på andre ungdomsskoler enn de fire aktuelle skolene, eller at de ikke hadde gått alle tre årene der grunnet flytting. Noen av elevene var mye borte fra skolen, og en hadde sluttet i mellomtiden. Disse forholdene medførte at utvalget snevret seg inn betraktelig. Avgjørelsen på hvem som ble valgt ut, var litt tilfeldig, jeg valgte ut fra de som var tilstede den dagen jeg hadde bestemt meg for å ta kontakt med aktuelle respondenter.

Når det gjelder den ene ungdomsskolen, som jeg har vært i kontakt med, var det kun en elev på Vg1 elektro dette året, som hadde gått på denne skolen, og han hadde ikke krysset av at han ville la seg intervju. Etter konsultasjon med veileder, tok jeg kontakt med eleven, og forklarte at han var den eneste fra den aktuelle skolen som gikk på Vg1 elektro dette året, og spurte om han kunne være interessert i å svare på spørsmålene fra intervjuguiden dersom han kunne svare skriftlig i stedet for å bli intervjuet. Jeg understreket at det var frivillig, og at han kunne takke nei. Han sa i midlertid ja med en gang, at det gikk sikkert greit, og jeg fikk svaret dagen etter.

3.4.3 Gjennomføringen av intervjuene

Da den ene respondenten ville svare skriftlig på intervju spørsmålene, var det tre respondenter jeg skulle intervju. Intervjuene ble gjennomført på et møterom på den videregående skolen jeg arbeider på, og som respondentene gikk på til daglig. Det vil si at omgivelsene var kjente for dem, selv om ikke alle hadde vært på det aktuelle møterommet ved noen tidligere anledning. Respondentene og jeg kjente hverandre fra før, da jeg var kontaktlærer og faglærer til to av dem, og var faglærer til de to andre.

Jeg avtalte tidspunkt med hver respondent, og satte av god tid til hver av dem. Intervjuene ble gjennomført over en periode på noen dager. Før jeg startet selve intervjuet, minnet jeg hver av respondentene om at jeg ville benytte en diktafon for å spille inn intervjuet. Jeg begrunnet dette med at jeg ville være sikker på at jeg skulle få med meg alt de ville si under intervjuene. I tillegg forklarte jeg at jeg kanskje ville noterte litt på et ark underveis. Dette syntes de var greit. Det at jeg ville spille inn intervjuet på diktafon, hadde jeg tidligere informert om både muntlig og skriftlig før de ga sitt skriftlige samtykke til å delta.

I avsnitt 4.1 presenteres hvilke aktiviteter som hver av de fire ungdomsskolene normalt gjennomfører i faget. Aktivitetene varierer fra skole til skole, men noen av dem blir også gjennomført av alle skolene. Som intervjuguiden viser, spurte jeg alle respondentene om alle aktivitetene skolene til sammen gjennomfører, selv om jeg visste at hver av skolene ikke hadde gjennomført helt de samme aktivitetene. Jeg håpet med dette å få en oversikt over hva respondentene husket at de hadde gjort, samtidig som jeg så for meg at det ville være enklere å sammenligne svarene til respondentene med skolenes svar. I tillegg kunne det hjelpe elevene å huske mer, som de kanskje ikke ville husket hvis jeg hadde hatt helt åpne spørsmål her.

I tillegg til å spille inn intervjuene på lydfil, noterte jeg under intervjuene også litt om elevenes kroppsspråk, eller om de gjorde andre ting som jeg vurderte kunne ha betydning for det som ble sagt. Jeg hadde skrevet ut en kopi av intervjuguiden i forkant av hvert intervju, og noterte direkte på denne. Hvert av intervjuene hadde en varighet på omtrent 30 minutter.

Den samme intervjuguiden ble brukt til alle fire respondentene. Intervjuene ble gjennomført våren 2014.

3.4.4 Transkribering, bearbeiding og analyse av intervju

Å transkribere betyr å transformere, å skifte fra en form til en annen. I en transkripsjon blir samtalen mellom to mennesker som er fysisk til stede, abstrahert og fiksert i skriftlig form (Kvale & Brinkmann, 2009). Den muntlige samtalen blir overført til ord og bokstaver på et stykke papir (Dalland, 2012, s. 174), eller, som i mitt tilfelle, på en datafil. Etter hvert som intervjuene ble avholdt, overførte jeg lydfilene over til en datamaskin. Deretter brukte jeg hodetelefoner samt en avspiller for digitale lydfile. Jeg spilte så av lydfilene en for en, og brukte samtidig et tekstbehandlingsprogram til å skrive ned alt jeg hørte ble sagt under intervjuene, både det jeg sa, og det respondentene sa. Ved å transkribere intervjuer selv, får jeg anledning til å gjenoppleve møtene med intervjupersonene. Mens jeg skriver, kan jeg komme på ting som hendte, eller at jeg kan få tanker om mulige tolkninger av teksten, som ikke ble notert under intervjuene (Dalland, 2012, s. 174). I tillegg blir jeg mer kjent med materialet. Da intervjuene hadde en varighet på omtrent 30 minutter, og respondentene var relativt kortfattede i svarene sine, valgte jeg å transkribere ordrett. Jeg passet på å være svært

nøyaktig under dette arbeidet, og spilte av partiene flere ganger, for å forsikre meg om at jeg hadde transkribert korrekt. Ved ett tilfelle i ett intervju, klarte jeg ikke å tyde det respondenten sa etter at han hadde svart på et spørsmål, til tross for flere forsøk på å tyde det. Dette noterte jeg som en merknad i transkriberingen på det aktuelle stedet. Jeg skrev også ned når noen lo, gjespet eller tok pauser før de snakket videre. Jeg tok med alle lydord, som eh, ah, og så videre. Jeg benyttet meg derimot ikke av lydskrift i transkriberingen, da jeg vurderte det til ikke å være nødvendig i dette tilfellet. Da jeg var ferdig med transkriberingen, hadde jeg totalt tjueseks A4-sider med data, inklusive tre sider som den ene respondenten leverte i skriftlig form. Da jeg transkriberte ordrett, har jeg ikke gått tilbake til respondentene med materialet for gjennomsyn.

Da jeg var ferdig med å transkribere intervjuene, studerte jeg transkriberingene nøye, for å få oversikt over materialet. Jeg tok for meg ett og ett intervju, og tok så for meg hvert enkelt spørsmål der jeg forsøkte å trekke ut de sentrale budskapene i svarene så enkelt og klart som mulig.

Jeg laget så en tabell i ett nytt tekstbehandlingsdokument, der jeg satte inn svarene til de fire respondentene ved siden av hverandre, for lettere å kunne få oversikt, og for å kunne se, og sammenligne svarene deres. Dette gjorde jeg for hvert spørsmål jeg stilte respondentene. Merkingen utførte jeg manuelt ved hjelp av markeringstusjer og penn. Videre laget jeg flere forskjellige tabeller; en der jeg blant annet sammenstilte skolens svar sammen med respondentenes, og en annen der jeg løsrev svarene fra spørsmålene, for å se om jeg fant noe jeg ikke hadde sett tidligere. Da respondentene var forholdsvis kortfattede, var det vanskelig å kategorisere ved hjelp av koding. Men det var noe som pekte seg ut i bearbeidelsen av dataene, da det var noen formuleringer som gikk igjen. Det var uttalelser der respondentene ga uttrykk for at noe arbeid ble oppfattet som kjedelig, og meningsløst, mens annet arbeid ble oppfattet som greit. Etter å ha studert dette nærmere, viste det seg at det var noen likheter mellom svarene til respondentene. Det tegnet seg et skille mellom arbeidet som ble utført på skolene, og arbeidet som ble utført utenfor skolen. I tillegg var respondentenes meninger om ulike aktiviteter sentrale med tanke på problemstillingen min. For meg ble det derfor naturlig å analysere dataene sett i lys av tre områder, bestemt ut fra hvor de arbeidet med faget, samt hva de mente om dette. Disse er:

- Arbeid med faget på skolen
- Arbeid med faget utenfor skolen
- Elevenes meninger om arbeidet med faget

3.5 Tilleggsundersøkelse

I etterkant av gjennomføringen av intervjuene, og etter at jeg hadde transkribert og arbeidet en del med materialet, så jeg et behov for å få utdypet mer om arbeidet i forbindelse med utprøvingen av programfag, enn det jeg først hadde spurt om i intervjuene. Selve utprøvingen var fordelt på to programmer, hver av dem på to dager. Dette utgjorde omtrent 20 klokke timer med utprøving, da hver dag med utprøving hadde en varighet på omtrent fem klokke timer. Hovedområde 2 i den nasjonale læreplanen til faget utdanningsvalg, som dreier seg om utprøving av utdanningsprogram, er anbefalt å ha et omfang på 60 prosent av timene i faget, det vil si omtrent 68 timer. Nå er det slik at antall timer er veiledende, men siden hovedområde 2 er anbefalt å være vektlagt som det største området, så syntes det viktig for meg å finne ut mer om hva de hadde gjort i forbindelse med utprøvingen, nærmere bestemt for- og etterarbeid til denne. De tidligere undersøkelsene mine kom inn på om de fikk førstevalget sitt, eller om utprøvingen var viktig for valget deres av program i videregående skole etter fullført 10. trinn. Jeg ønsket å vite om de hadde noe for- og etterarbeid til utprøvingen, omfanget av dette arbeidet, og dessuten innholdet i det. I tillegg ønsket jeg å få vite hva slags kjennskap respondentene hadde til den nasjonale læreplanen i faget utdanningsvalg. Da tidligere forskning har pekt på usikkerhet om elevene kjenner til innholdet i faget, ville jeg finne ut om det fremdeles var slik, seks år etter at faget utdanningsvalg ble obligatorisk.

Av tidsmessige årsaker måtte denne undersøkelsen gjennomføres skriftlig, på papir (Vedlegg 5). Det ble viktig å utforme spørsmålene på en slik måte at de ikke kunne misforstås. Jeg valgte også her å ha åpne svaralternativer, slik at jeg ikke utelukket mulighetene for respondentene til å komme med sine egne formuleringer. Jeg var opptatt av å få frem hva de gjorde, men også deres meninger om det. De som svarte på spørsmålene, var de samme respondentene som jeg intervjuet, og jeg var tilstede under undersøkelsen for å kunne svare på eventuelle spørsmål.

Data fra denne delen er presentert og analysert sammen med presentasjonen og analysen av data fra intervjuene, i avsnitt 4.3.

3.6 Etske betraktninger, reliabilitet og validitet

I dette avsnittet vil jeg komme inn på noen etiske betraktninger rundt undersøkelsene. I tillegg vil jeg også beskrive informasjonen jeg ga til respondentene; om bakgrunnen til at jeg stilte spørsmålene mine, hvordan jeg informerte dem om lagring og sletting av informasjon, og hvordan resultatene ville bli offentliggjort. Jeg vil også komme inn på reliabilitet, validitet, samt en kritisk vurdering av mitt valg av forskningsdesign.

3.6.1 Innmelding av prosjekt til Norsk samfunnsfaglig datatjeneste (NSD)

Jeg tok kontakt med Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD), for å få en vurdering på om undersøkelsene mine var meldepliktige eller ikke. Jeg skulle ikke samle inn sensitiv informasjon, eller personopplysninger, slik at spørsmålene som respondentene skulle svare på, medførte ikke meldeplikt i seg selv. Men da jeg hadde valgt å benytte meg av læringsplattformen It's Learning som verktøy for gjennomføringen av spørreundersøkelsen, anbefalte de meg å melde inn prosjektet for å få en vurdering av det. Personvernombudet vurderte prosjektet, og fant at behandlingen av personopplysninger var meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Årsaken til dette, var at respondentene måtte logge seg på læringsplattformen med brukernavn og passord for å kunne svare på undersøkelsen.

Det er krav om samtykke fra deltagere i et forskningsprosjekt. Informert samtykke betyr at forskningsdeltakerne informeres om undersøkelsens overordnede formål, og om hovedtrekkene i designen. Informert samtykke innebærer også at man sikrer seg at de involverte deltar frivillig, og informerer dem om at de når som helst kan trekke seg ut av undersøkelsen (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 88). For at et samtykke til deltakelse i forskning skal være gyldig, må det altså være frivillig, uttrykkelig og informert. Det innebærer at elevene som skal gi sitt samtykke, må forstå hva dette gjelder, og hvilke konsekvenser det får å gi sitt samtykke til deltakelse i undersøkelsene mine (NSD, 2012).

Jeg utarbeidet informasjonsskrivet etter retningslinjer fra NSD, der første side var informasjon om prosjektet, samt kontaktopplysninger til veileder og undertegnede, og der side to var en svarslipp der elevene kunne krysse av om de ville delta på spørreundersøkelsen, intervjuet, begge deler, eller ingen av delene. Informasjonsskrivet til elevene ble vurdert som stort sett

godt utformet, men de ba meg endre på to formuleringer. Jeg endret på dette, sendte det inn til NSD, og fikk klarsignal til å sette i gang med informasjonsinnhenting.

Da svarene til respondentene ble lagret elektronisk, måtte det også inngås en databehandleravtale mellom Akershus Fylkeskommune, som er eier av dataene, og Høgskolen i Oslo og Akershus. Jeg laget en databehandleravtale med utgangspunkt i en standardavtale som ligger på NSD sine internettsider, tilpasset den til mine undersøkelser, og sendte det til Akershus Fylkeskommune for gjennomsyn. De vurderte det til at den kunne brukes, og sendte avtalen tilbake til meg i underskrevet stand. Den ble så sendt videre til Høgskolen i Oslo og Akershus for underskrift.

Jeg tok også kontakt med rektor på skolen jeg arbeider på, orienterte om prosjektet, og søkte om tillatelse til å gjennomføre spørreundersøkelser og intervju. Jeg fikk raskt svar, og fikk tillatelse til å gjennomføre alle undersøkelsene på skolen (Vedlegg 7).

Elevene ble informert muntlig om prosjektet mitt før jeg delte ut informasjonsskrivene, og jeg understreket at det var helt frivillig å delta, og at det ikke ville få noen konsekvenser for dem ikke å delta. Dette var viktig å få tydelig frem, da jeg til daglig er deres kontaktlærer og faglærer, slik at de ikke ville føle seg presset til å delta. Informasjonsskrivet ble delt ut til 23 elever. Alle de 23 elevene samtykket i å delta på spørreundersøkelsen, og 14 av dem samtykket i å delta på intervju i tillegg. En elev var syk i den aktuelle perioden, og deltok ikke i noen av undersøkelsene. Ytterligere informasjon om utvalget i de respektive undersøkelsene ble beskrevet i avsnittene 3.3.2 og 3.4.2.

3.6.2 Reliabilitet

Reliabilitet har med forskningsresultatenes konsistens og troverdighet å gjøre. Reliabilitet refererer til datamaterialets pålitelighet. Reliabiliteten er høy dersom undersøkelsesopplegget og datainnsamlingen gir pålitelige data. Med pålitelige data menes det at hvis en annen forsker foretar samme undersøkelse, så får han eller hun samme resultat. Høy reliabilitet forutsetter at undersøkelsesopplegget er utformet så klart at det fungerer på en entydig måte, samt at datainnsamlingen blir grundig og systematisk gjennomført (Grønmo, 2004). Med lav reliabilitet menes det at en stor del av variasjonene i materialet henger sammen med

utformingen av undersøkelsesopplegget, eller gjennomføringen av datainnsamlingen (Grønmo, 2004).

I kvalitative studier vil undersøkelsesopplegget i stor grad bli utviklet under selve datainnsamlingen. Det vil bli påvirket av forskerens analyser og tolkninger av data etter hvert som nye data samles inn. I praksis vil det derfor være umulig å foreta uavhengige datainnsamlinger basert på det samme undersøkelsesopplegget. Undersøkelsesopplegget vil være avhengig av når studien gjennomføres, og av hvem som gjennomfører den (Grønmo, 2004). Reliabiliteten kan styrkes ved å gjøre forskningsprosessen gjennomsiktig («transparent») (Thagaard, 2013, s. 202). Jeg har forsøkt å styrke reliabiliteten ved å beskrive forskningsprosessen så detaljert som mulig i kapittel 3.0.

Kvalitativ innholdsanalyse bygger på systematisk gjennomgang av dokumenter, med sikte på kategorisering av innholdet, og registrering av data som er relevante for problemstillingen (Grønmo, 2004, s. 187). Det ble innhentet informasjon fra ungdomsskolene om hvordan de gjennomførte faget utdanningsvalg. Denne informasjonen besto av svar på spørsmål fra meg, samt lokale læreplaner for faget. De lokale læreplanene overførte jeg fra tabellform, til fortellende form, noe som innebar at jeg måtte tolke planene for å så å gjenfortelle dem. Dette kunne medføre feiltolkning fra min side. Jeg bestrebet meg derfor på å være meget nøyaktig også i dette arbeidet, ved å gå over arbeidet flere ganger, og ta meg god tid.

Det var viktig at respondentene var trygge på meg, slik at de kunne fortelle meg åpent om erfaringene og meningene sine. Jeg kjente respondentene fra før, da jeg til daglig var faglærer til alle, og kontaktlæreren til halvparten. Min innvirkning på situasjonen som studeres, er knyttet til posisjonen jeg har i forhold til deltakerne. Jeg måtte reflektere over relasjonene til mine respondenter, og vurdere hvilken betydning disse kunne ha for den informasjonen jeg ville få (Thagaard, 2013, s. 88). Selv om jeg kjente respondentene fra før, og omgikk dem til daglig, var det ikke mitt forhold til respondentene, eller forhold som angikk det daglige arbeidet på skolen, som var temaet for undersøkelsene. Jeg vurderer derfor dataene som troverdige.

3.6.3 Validitet

Validitet dreier seg om datamaterialets gyldighet for problemstillingen som skal belyses, og er et uttrykk for hvor godt det faktiske datamaterialet svarer til forskerens intensjoner med undersøkelsesopplegget og datainnsamlingen. Validiteten er høy dersom undersøkelsesopplegget og datainnsamlingen resulterer i data som er relevante for problemstillingen, og den er lav dersom undersøkelsesopplegget er lite treffende i forhold til denne (Grønmo, 2004). Forskeren kan styrke validiteten ved å gå kritisk gjennom analyseprosessen (Thagaard, 2013, s. 205). Jeg har i mine undersøkelser forsøkt å produsere data, som forteller noe om respondentenes meninger om faget utdanningsvalg. Det at respondentene, som tidligere nevnt, var relativt kortfattede i sine svar, bidro til at det å finne ny kunnskap ved koding og kategorisering av dataene, var utfordrende. På den annen side, kan dette ha bidratt til at meningene deres ikke ble tatt ut av sammenheng, eller at jeg mistet helheten i utsagnene deres. Dataene ble analysert i lys av tre områder, og jeg har forsøkt å begrunne alle tolkninger jeg har foretatt. For å sikre meg mot at min forforståelse hadde spilt meg et puss, fikk jeg to andre til å se på transkriberingene. Det viste seg at vi hadde samme forståelse av materialet.

Med utgangspunkt i min empiri, har jeg fått frem meninger om faget, samt hvilken betydning faget har hatt for valg av utdanningsprogram. Jeg vurderer det dithen at dataverktøyene mine har vært bra nok til å svare på problemstillingen, og at dataene derfor er gyldige.

3.6.4 Metoderefleksjon

Den første skriftlige spørreundersøkelsen jeg gjennomførte med alle elevene på Vg1 elektro, var utarbeidet tidlig i arbeidet med denne masteroppgaven. Jeg har gjennom arbeidet med denne oppgaven fått grundig kjennskap til faget utdanningsvalg. I etterkant ser jeg at ikke alle spørsmålene var av like stor interesse for hovedfokuset i arbeidet mitt. Mitt fokus dreide litt fra å ha mye fokus på utbytte av utprøvingen, til å omfavne arbeidet med hele faget. Derfor er spørsmål som om de fikk 1. valget sitt på utplasseringen, og om det var viktig å få to valg, kanskje ikke de mest interessante i etterkant. Grunnen til at dette var interessant for meg i

begynnelsen, var at flere ungdomsskoleelever på utplassering ved min arbeidsplass, ga uttrykk for at det ikke var noe poeng å ha to valg.

Når det gjelder intervjuene, så var intervjuguiden slik jeg ser det, forholdsvis strukturert. Intervjuene ble også gjennomført strukturert, ved at jeg brukte intervjuguiden forholdsvis slavisk. Jeg ser i etterkant at dette kan ha påvirket svarene deres ved at jeg presenterte mange aktiviteter som flere av dem ikke hadde vært med på. Hvilke utslag dette kan ha gitt, er vanskelig å si, men det kan ha virket demotiverende og kjedelig med en slik oppramsing, noe et gjesp fra en av respondentene i denne sekvensen nok var et uttrykk for.

Jeg hadde oppfølgingsspørsmål for å få utdypet svarene, samt muligheter for respondentene til å tilføye informasjon, dersom det de hadde gjort, som jeg ikke hadde nevnt. Her hadde ikke respondentene så mye å tilføye. Grunner til det, kan være at de ikke husket noe mer, eller at min oppramsing av aktiviteter som de selv ikke hadde fikk dem til å tro at det de hadde gjort ikke hadde noe med faget å gjøre.

Når det gjelder anonymiteten til skolene, så understreket jeg at skolene ville forbli anonyme i denne masteroppgaven. Jeg valgte å gjøre dette, for å sikre at skolene ville besvare henvendelsen min, og svare på spørsmålene jeg hadde rundt skolens praksis med faget utdanningsvalg. Det kan være det ikke var nødvendig med anonymitet, men det har jeg ingen mulighet for å vurdere i etterkant. Når det gjelder elevenes anonymitet, var dette et krav fra NSD.

4. Presentasjon og analyse av data fra undersøkelsene

Her presenteres resultatene fra de undersøkelser jeg har gjennomført. Først vil jeg presentere hvordan faget utdanningsvalg gjennomføres i det aktuelle området på Østlandet. Her vil jeg komme nærmere inn på samarbeidet mellom kommunene, den praktiske gjennomføringen av faget i ungdomsskolene, læreverket som brukes i faget, samt litt om opplæring lærerne som underviser i faget får. Videre vil jeg presentere og analysere data fra spørreundersøkelsen og intervjuene.

4.1 Hvordan ungdomsskolene har arbeidet med faget utdanningsvalg

For å få informasjon om hvordan ungdomsskolene i området har arbeidet med faget utdanningsvalg i praksis, tok jeg kontakt med hver og en av skolene. Denne informasjonen var interessant, med tanke på å få innsikt i hva elevene har gjort i faget på sine ungdomsskoler før de begynte på videregående skole. Jeg vil i dette avsnittet beskrive hvordan de fire skolene har oppgitt at de har organisert, og arbeidet med faget. Etter avtale, er skolene er i det følgende anonymisert, og jeg vil derfor her kalle dem skole 1, 2, 3 og 4. De fire skolene er med i regionsamarbeidet, og er skoler i samme, eller i tilstøtende kommuner. Fra den ene skolen fikk jeg informasjonen tildelt i skriftlig og muntlig form under et besøk jeg hadde med karriererådgiveren. De tre andre skolene henvendte jeg meg til via e-post, der jeg informerte om masteroppgaven jeg jobbet med, og spurte om de kunne gi meg informasjon om hvordan de gjennomfører faget utdanningsvalg på sin skole. Jeg satte opp noen punkter for å spesifisere hva jeg ville vite litt om. Det jeg spurte om, var hvem som underviser i faget (ikke navn, men stilling), innholdet i faget (her spesifiserte jeg at jeg ikke mente selve læreplanen, men heller hvordan skolene gjennomfører faget i praksis), skolens tanker og erfaringer med faget, eventuelle hindringer for å gjennomføre det, og/eller ting som fungerer bra. Videre spurte jeg om de bruker et læreverk; og i så fall hvilket læreverk, hvordan de arbeider med læreverket, og hvordan dette fungerer i praksis. Jeg spurte også om de involverer foresatte i arbeidet på noen måte. Ellers åpnet jeg for å nevne andre ting som de har erfart som jeg ikke hadde nevnt. Skolene videresendte e-posten min til personen som er ansvarlig for faget hos seg, som så sendte meg informasjon, samt sine lokalt utarbeidede læreplaner. Omfanget av

informasjonen jeg fikk, var noe ulikt, men jeg har forsøkt å gjengi den i det følgende. Jeg har så oppsummert, sammenlignet og kommentert de ulike skolenes praksis til slutt.

4.1.1 Praktisk gjennomføring på skole nr. 1

Ved skole nr. 1, som er en skole med omtrent 400 elever, er faget utdanningsvalg timeplanfestet over alle tre årene. Fortrinnsvis er det kontaktlærer som underviser i faget ved denne skolen. Skolen ser på det som en fordel, da kontaktlærer kjenner elevene aller best, og at de dermed kan gi de beste rådene.

Skolen mener at arbeidet med faget har gjort elevene bedre i stand til å velge riktig inngang til videregående skole. Den oppgir at undersøkelser har vist at denne skolen har en høyere gjennomføringsprosent (10 prosent) i videregående skole enn gjennomsnittet i Akershus. Videre mener skolen at samarbeidet med de videregående skolene også er av stor betydning, spesielt det at elevene på 9. trinn får være på utprøving i videregående skole i fire dager totalt, fordelt på to utdanningsprogram.

Elevene jobber med et hefte som heter Min framtid. Dette heftet bruker de alle tre årene i tillegg til andre aktiviteter i faget. Skolen oppga at de får heftet gratis fra Akershus fylkeskommune.

Foresatte er ikke mer involvert i dette faget enn de er i andre fag, men skolen oppfordrer dem til å bli med elevene på åpen skole i videregående skole, og på utdanningsmesser. Dette fordi skolen mener at det er viktig at elevenes framtidvalg blir et samtaleemne i hjemmet. Skolen har laget en egen læreplan for faget, og jeg vil beskrive innholdet i det følgende.

8. trinn

På 8. trinn, jobber elevene med målet som omhandler at eleven skal kunne reflektere over og presentere utdanninger og yrker i forhold til egne interesser og forutsetninger. Dette gjør de i praksis ved å arbeide med Min Framtid i en halv time per uke, som tilsvarer 19 timer i løpet av skoleåret, elevene har elevsamtale med kontaktlærer i en time, og at elevene skal lage en presentasjon av seg selv, som kan være et intervju, et tankekart eller en artikkel, til sammen en time.

9. trinn

På 9. trinn arbeider de med et mål om at eleven skal kunne vurdere videre valg av utdanning og yrke basert på erfaringer fra utprøvingen, og reflektere over og presentere utdanninger og yrker i forhold til egne interesser og forutsetninger. I tillegg jobber de med målet som angår den praktiske delen, det vil si utplasseringen i videregående skole, at eleven skal kunne planlegge, gjennomføre og dokumentere aktiviteter og arbeidsoppgaver knyttet til kompetansemål fra valgte utdanningsprogram i videregående opplæring. For å nå dette målet, arbeider de videre med Min framtid, i en halv time annenhver uke, som tilsvarer 9 og en halv time i løpet av året. Elevene gjennomfører en interestetest, som varer en time. Deretter vil rådgiver på skolen presentere forskjellige utdanningsprogram, stipulert til en time.

Så vil elevene ha utplassering i videregående skoler, som går over to dager, to ganger. Det vil si 24 timer i løpet av skoleåret. Elevene skal så skrive logg. Dette arbeidet er estimert til en time. Videre skal elevene presentere et utdanningsprogram med et tilhørende yrke. Dette skal presenteres muntlig. Dette arbeidet strekker seg over 7 timer. Så vil kontaktlærer ha elevsamtale med elevene, til sammen en time per elev. Så, til slutt på 9. trinn, så arbeider de i fire timer med skriving av CV, søknads- og presentasjonsbrev, og gjennomfører også dramatisering av jobbintervju i norsktimene.

10. trinn

På 10. trinn arbeider de med målene som omhandler at eleven skal kunne vurdere videre valg av utdanning og yrke basert på erfaringer fra utprøvingen, at eleven skal kunne beskrive de ulike utdanningsprogrammene i videregående opplæring, at eleven skal kunne forklare forskjellen på strukturen for studieforberevende utdanningsprogram og yrkesfaglige utdanningsprogram, og samtale om hvordan disse kan gi ulike yrkes- og karrieremuligheter, samt presentere lokalt arbeids- og næringsliv, og vurdere arbeidsmulighetene innenfor noen valgte utdanningsprogram og yrker.

I praksis gjør de dette ved å arbeide med Min framtid og Utdanningsvalg i en halv time annenhver uke. De deltar på yrkes- og utdanningsmessen i Oslo Spektrum på høsten, seks timer, og i tillegg jobber med for- og etterarbeid til denne messen i en time. I februar deltar de på utdanningsmessen i Lillestrøm, estimert til seks timer, med en times for- og etterarbeid til denne også. Så er det gjennomgang av utdanningsprogrammene og strukturen på

videregående opplæring, samt søknadsprosedyrer. Dette bruker de fire timer på. Etter dette er det veiledningssamtaler med rådgiver, to timer, besøk av diverse yrkesinstanser, skoler mm., tre timer, besøk på åpne skoler, seks timer, elevsamtale med kontaktlærer, en time, og så gjennomføres det en konferansetime med elev, foresatte og kontaktlærer på en time. I tillegg jobber de i tre timer med et prosjekt som heter «Å sette bo»-prosjekt, nærmere bestemt de delene av prosjektet som omhandler jobb og karrierevalg, og presentasjon av personene.

4.1.2 Praktisk gjennomføring på skole nr. 2

Skole nr. 2 er en skole med omtrent 300 elever. Ved denne skolen oppgir de at undervisningen er fordelt i perioder, og at det er kontaktlærer som har faget i egen klasse. Faget er timeplanfestet på 8.- og 10. trinn, når det skal arbeides med heftet «Min framtid». Skolen oppgir at faget må timeplanfestes, hvis ikke kan timene lett gå til andre fag og aktiviteter. Det er også viktig at timene forberedes på samme måte som andre fag. Elevene ved skolen viser interesse for faget nettopp fordi de vet at de skal ta et viktig valg når det gjelder utdanningsprogram. De praktiske aktivitetene som yrkesmesse, «Aksjon vennskap», og yrkespraksis fungerer veldig bra ved skolen. Elevene oppleves som motiverte, interesserte, og de legger ned mye arbeid i disse aktivitetene. Skolen presiserer at det er viktig at hele skolen deltar, og kjenner til hva utdanningsvalg er. Det oppgis også som en fordel at lærerne som skal undervise i faget, blir skolert. Videre sier skolen at rådgiver bør utarbeide en plan for arbeidet med utdanningsvalg, og i tillegg informere lærere, ledelsen, elever og foresatte om faget.

8. trinn

På 8. trinn har de tre hovedinndelinger; arbeid med heftet «Min framtid», «Aksjon vennskap», og yrkespraksis. «Aksjon vennskap» inneholder mange elementer fra entreprenørskap; det å etablere og drive en bedrift. Inntektene går til en veldedig organisasjon. Skolens inntrykk er at det er mye god yrkesopplæring i dette, uten å spesifisere dette nærmere. Elevene har også yrkespraksis på 8. trinn, og er i full jobb i to dager.

9. trinn

På 9. trinn går nesten alle fagets timer til utplassering på to valgte utdanningsprogram i videregående skole. Skolen oppgir at de er med i regionsamarbeidet som er nevnt tidligere, og at elevene får besøke to forskjellige utdanningsprogram i to dager. Totalt er elevene da utplassert i fire dager i videregående skole. Skolen oppgir at dette er nyttige og spennende dager for elevene. I tillegg til utplassering, arrangerer elevene yrkesmesse for familie og foresatte. Elevene velger et yrke, og lager en presentasjon som sier noe om utdanning til yrket, arbeidsoppgaver, karrieremuligheter, lønn, arbeidssted, og lager budsjett som viser inntekt, utgifter, studielån osv. Foresatte og lærere går rundt til forskjellige stands, der de får informasjon, og kan stille spørsmål.

10. trinn

På dette trinnet er det stort fokus på utdanningsprogram, muligheter, interesser og søknad. I tillegg besøker de utdanningsmesser og «Åpen dag» på videregående skoler. Elevene er også ute i yrkespraksis dette året. Skolen har hatt yrkesmesse arrangert av foresatte på skolen som forteller om sine yrker. Som en del av faget utdanningsvalg har de også hatt besøk av forsvaret, og også videregående skoler som forteller om sine utdanningsprogram.

4.1.3. Praktisk gjennomføring på skole nr. 3

Skole nr. 3, som er en skole med over 400 elever, starter i september med informasjon om faget utdanningsvalg på foreldremøter. Dette gjennomføres på alle tre trinnene. 8. trinn arbeider så utover i skoleåret hovedsakelig med læreverket Min Framtid, del 1 og 2. I tillegg er faget utdanningsvalg en av sakene som tas opp i konferansetimer på våren.

På 9. trinn økes omfanget av arbeidet med faget betraktelig. I tillegg til det de arbeider med på 8. trinn, så gis det klassevis informasjon om strukturen i videregående skole i forbindelse med valg av utdanningsprogram i faget. Kontaktlærer organiserer også gjennomføring av en interestetest for sine elever. Faget tas opp i konferansetimer både på høsten og på våren. I november velger elevene utdanningsprogram som de ønsker å prøve ut på nyåret. Tidspunkt

for utplasseringene i videregående skole varierer avhengig av hvilken skole elevene skal til. I mars er det mulighet til å besøke yrkesmessen, for de av elevene som ønsker det.

På 10. trinn gjøres alt som er beskrevet i 8. og 9. trinn, men i tillegg organiserer kontaktlæreren gjennomføringen av testen «Test deg selv» på www.vilbli.no. I oktober arrangeres det foreldremøte, der strukturen i videregående skole presenteres. Utdanningsvalg tas opp i konferansetimene både på høsten og på våren. Videre er det obligatorisk deltakelse for elevene på yrkesmessen på Arena Lillestrøm. I desember og januar er det individuell veiledning for elevene. I januar er det også mulighet for å besøke «Ta utdanning» på Arena Lillestrøm. Det er også «åpen skole», der elevene kan besøke videregående skoler i området, og kan bruke inntil to dager på dette etter forespørsel fra foresatte. Så, til slutt er det individuell veiledning frem mot søknadsfristen i videregående skole, som er 1. februar for særskilt søkere, og 1. mars for ordinære søkere.

Skole nr. 3 ser ut til å involvere foresatte i arbeidet med faget utdanningsvalg i stor grad. Rådgiver, men også klassestyrer er også sterkt involvert i arbeidet med faget. Faget er ikke timeplanfestet fast hver uke, men er periodisert. Erfaringene er gode med periodisering, og skolen opplyser at de har god gjennomstrømning, det vil i denne sammenhengen bety at de kan se at elevene har valgt riktig, da de gjennomfører det de har søkt på. Skolen har også nettsider der de har samlet mye informasjon om utdanningsvalg slik at elever og foresatte har tilgang til å lese det til enhver tid. Siden blir fortløpende oppdatert.

4.1.4 Praktisk gjennomføring på skole nr. 4

Skole nr. 4, er en skole med omtrent 200 elever fra 1. til 10. klasse. Det er stort sett rådgiver som har ansvaret for faget. På skolen periodiseres timene i faget fra 8. til 10. trinn, det vil si at faget ikke er timeplanlagt hver uke. Faget er hele skolens ansvar, men rådgiveren har valgt å gjennomføre mesteparten av undervisningen selv, og begrunner det med å bli godt kjent med elevene gjennom de tre årene hun arbeider med dem, og at det derfor er lettere å veilede på 10. trinn når de skal velge videregående opplæring. Det at kun en person er lærer i dette faget, gjør situasjonen veldig sårbar, oppgir rådgiveren, da med tanke på sykdom, permisjoner og lignende. På 9. trinn har det i noen år vært med en lærer i tillegg, som har hatt ansvar for arbeidet med elevbedrift. Det at faget ikke er timeplanlagt medfører at det kan være litt kamp

for å få lagt inn timene, særlig i tider med nasjonale prøver og annen vurdering, men at det stort sett går greit når planene gjøres kjent for lærerne så tidlig som mulig i hvert semester.

8. trinn

Trinnet har tre perioder med utdanningsvalg. Det er tidlig høst, rett etter jul, og tidlig mai. På dette trinnet er det fokus på elevene selv; hvem er jeg, hva kan jeg, hva kan jeg bli bedre til, samarbeid og bli kjent med andre, og kreativitet og drømmer. Så er det første runde om videregående opplæring. Videre er det jobbskygging i tre dager i månedsskiftet april/mai med etterfølgende erfaringsdeling. I juni er elevene også med på to og en halv dag med gründercamp.

9. trinn

På 9. trinn er perioden med utdanningsvalg lagt til september og ut november, samt mars. Her legges det et stort fokus på entreprenørskap og elevbedrift med alt det innebærer. I tillegg jobber de med at elevene skal få mer kjennskap til videregående opplæring. Til slutt er det to omganger med to-dagers utprøving av utdanningsprogram i videregående skole for alle elevene.

10. trinn

På 10. trinn er faget organisert i små porsjoner hele høsten, og til januar og februar. I dette siste året på ungdomsskolen legger de fokus på videregående opplæring, forskjellige yrker og utdanningsveier, deltar på utdanningsmesser og åpne videregående skoler. De har gruppesamtaler, klasseromsundervisning, individuell veiledning og noe hospitering. I tillegg kommer det yrkesutøvere og representanter fra forskjellige utdanningsprogram i den videregående skolen.

Skole nr. 4 bruker heftet «Min framtid» som utgangspunkt. Ikke alle sidene blir brukt, men de er innom de fleste temaene på ulike måter. Elevene har også en perm som de samler alle løse

papirer og hefter i, og rådgiveren oppbevarer disse på sitt kontor slik at de kan ha permen i alle tre årene på ungdomstrinnet. Heftet «Min framtid blir supplert med nettsider. Skolen vurderer om de skal kjøpe nettbaserte læremidler til bruk i faget, men har ikke bestemt seg for hvilket enda. Foreldrene blir grundig informert på foreldremøter hvert halvår, og det blir sendt informasjon hjem dersom det er noe spesielt som skal skje. Skolen arrangerer også kurskveld om videregående opplæring. Skolen jobber kontinuerlig med å gjøre mest mulig informasjon lett tilgjengelig for foresatte.

4.1.5 Likheter og forskjeller

Skolene har mange aktiviteter knyttet til faget utdanningsvalg. Felles for alle skolene, er at de bruker arbeidsheftet «Min framtid», og at en betydelig del av tiden som er timeplanlagt, brukes til å arbeide med dette heftet, enten det er timeplanfestede timer gjennom hele året, eller periodiserte timer. Hvordan skolene arbeider med heftet, er det ikke opplyst om. Skole nr. 4 oppgir at de ikke bruker alle sidene i heftet, men at de er innom de fleste temaene på ulike måter. Skole nr. 4 oppgir også at de vurderer elektroniske læremidler, men at de ikke har bestemt seg for hvilket enda.

Videre har alle skolene også utprøving av program i videregående skole på 9. trinn, og alle deltar også på en eller flere utdanningsmesser. Når det gjelder de andre aktiviteter som er nevnt i avsnittene 4.1.1 til og med 4.1.4, om den praktiske gjennomføringen, er det forskjeller mellom skolene på hva de tilbyr av aktiviteter. Jeg vil ikke komme nærmere inn på disse i dette avsnittet.

Når det gjelder timeplanfesting av timer til faget, så er det noen variasjoner. To av skolene, skole nr. 1 og skole nr. 2, timeplanfester faget utdanningsvalg mesteparten av de tre årene, mens skolene nr. 3 og nr. 4 oppgir at de periodiserer faget. Skole 4 oppgir at det kan være vanskelig å få inn timer med faget utdanningsvalg etter at timeplanen er fastlagt, spesielt i perioder med nasjonale prøver og andre vurderinger, men at det stort sett går greit når planene gjøres kjent tidlig hvert semester. Skole nr. 2 understreker at timene til faget utdanningsvalg må timeplanfestes, hvis ikke kan timene lett gå til andre fag og aktiviteter. Skole nr. 3 oppgir at de har meget gode erfaringer med periodisering.

Det varierer fra skole til skole angående hvem som underviser i faget, men det er enten kontaktlærer som har faget i egen klasse, eller rådgiver som har alle klassene. På skole nr. 1 og nr. 2, er det kontaktlærer. Skole nr. 1 begrunner dette med at det er kontaktlærerne som kjenner elevene best, og at det derfor er de som kan gi de beste rådene. På skole nr. 3 er det både kontaktlærer og rådgiver. På skole nr. 4 er det hovedsakelig rådgiver. Rådgiver blir da godt kjent med elevene, noe som letter veiledningen på 10. trinn. Det at en person har all undervisning, gjør imidlertid situasjonen veldig sårbar med tanke på permisjoner og sykdom og lignende, oppgir skolen. I den senere tiden har det vært med en lærer ekstra i arbeidet med elevbedrift. Det blir understreket at faget er hele skolens ansvar, selv om rådgiveren har det meste av undervisningen. På skolene der kontaktlæreren har ansvaret for undervisningen i faget, så er rådgiver også involvert med orienteringer om videregående opplæring, søknadsprosedyrer, samt veiledning av elevene, både i gruppe og individuelt.

Når det gjelder kompetansen til de som underviser i faget, har skole nr. 2 kommentert at de ser på det som en fordel at de lærerne som skal ha faget, blir skolert i det.

Skole nr. 2 oppgir at det er viktig at hele skolen deltar, og at de alle kjenner til hva utdanningsvalg er. Videre nevnes det at rådgiver bør utarbeide en plan for arbeidet med utdanningsvalg, og i tillegg informere lærerne, ledelsen, elever og foresatte om det.

Skole nr. 1 mener at arbeidet med faget har gjort elevene bedre i stand til å velge riktig inngang til videregående skole, og viser til at skolen har høyere gjennomføringsprosent for sine elever enn gjennomsnittet i Akershus. De mener også at samarbeidet med de videregående skolene har stor betydning, og trekker her frem utprøvingen i 9. klasse.

4.2 Presentasjon og oppsummerende analyse av data fra spørreundersøkelse

I dette avsnittet presenteres og analyseres data fra spørreundersøkelsen med de to Vg1 klassene. Jeg vil avslutningsvis komme med oppsummering. Jeg har gjennomført en undersøkelse i form av en anonym, skriftlig spørreundersøkelse (Vedlegg 3), om faget utdanningsvalg. Respondentene er her elever fra to Vg1 elektro-klasser som kommer fra skoler på hele Romerike.

4.2.1 Presentasjon av data fra spørreundersøkelse

I dette avsnittet presenteres og analyseres data fra den skriftlige spørreundersøkelsen. Jeg har her tatt for meg spørsmål for spørsmål i kronologisk rekkefølge, slik undersøkelsen ble presentert for respondentene (Vedlegg 3). Presentasjonen vil bære preg av en viss oppramsing, der jeg gjengir hvor mange som har svart en ting, og hvor mange som har svart en annen ting. Svarene fra de 23 respondentene er slått sammen, på den måte at svarene deres er behandlet under ett. Der hvor respondenter har gitt mer utfyllende svar, har jeg også gjengitt disse. Respondentene kommer fra flere ungdomsskoler og kommuner enn de fire jeg presenterte i avsnitt 4.1, og utvalget er noe derfor bredere i så måte. Det vil være en kort sammenfatning etter hvert spørsmål, der jeg har forsøkt å gjengi hovedtrekkene i svarene.

Hva gjorde dere i faget utdanningsvalg på ungdomsskolen (ikke selve utplasseringen)?

En respondent svarte «ingenting». Fem respondenter svarte at de ikke husket hva de gjorde. Ni respondenter svarte at de jobbet med et hefte, en utdanningsvalgbok, eller bok. De svarte at de enten leste i denne, eller at de skrev i den, jobbet med den, eller måtte fylle den ut. En av disse navnga dette som et hefte som heter «Min Framtid», og en annen karakteriserte det han kalte «utdanningsboken» som «helt meningsløs», uten noen ytterligere begrunnelse eller kommentar. En forklarte at de satt i klasserommet, fikk utdelt hefter, og så på videoer. Åtte respondenter svarte at de så eller lærte om hva de kan gjøre etter ungdomsskolen. Den ene av disse har også skrevet spesifikt at de jobbet med et hefte, og er derfor i tillegg talt med i de ni som er nevnt over. De samme åtte respondentene brukte de litt forskjellige formuleringer, som at de ble fortalt hva de kunne velge etter ungdomsskolen, eller at de snakket om hva de

kunne bli, og hvilke linjer de kunne ta, eller velge. En svarte at de lærte om hva de kunne gjøre på utplasseringen. En tredje respondent hadde et langt svar sammenlignet med de andre. Jeg har gjengitt det ordrett i det følgende:

Vi skulle ha dette faget ca. 2 ganger i måneden på ungdomsskolen jeg gikk på, men hadde det ikke mer enn 4-6 ganger gjennom hele ungdomsskolen. Det vi gjordet i de timene vi faktisk hadde var å lese i et hefte som forklarte linjene på den dårligste måten du kan tenke deg. 1 time fikk vi noen lapper med helt tilfeldig utdanning og hva de tjente der vi skulle sammenligne med andre i klassen. Jeg syns timene selv da var helt patetiske og unødvendige siden ingen fikk noe utbytte av dette dårlige opplegget. De fleste i klassen min søkte studie (les: studiespesialiserende program, min anmerkning) fordi de ikke viste hva de forskjellige linjene hadde å tilby. I de andre timene kom rådgiver bare å spurte om hva vi vil søke, om vi hadde søkt og hvorfor valget/ikke valgt. Så vi hadde enten ikke timene fordi rådgiver aldri var på skolen eller fordi lærerne glemte vi skulle ha disse timene.

En respondent svarte med ordet «lakerer». Jeg tolket dette som at han jobbet med lakkering av noe slag, og at det da er mulighet for at han var utplassert i bedrift i en periode. Han oppga også et navn på en bedrift, som kan understøtte denne tolkningen. Da testen var anonym, hadde jeg ikke mulighet til å gå tilbake og spørre om hva han mente med svaret sitt.

Sammenfatning: Det er litt variasjon i svarene de gir på hva de har gjort i faget utdanningsvalg. Men hele sytten respondenter svarer at de har arbeidet med noe i faget. Flesteparten av disse skrev at de har jobbet med et hefte, og resten formulerte det som at de har jobbet med å finne ut hva de kan velge etter ungdomsskolen. Fem husker ikke hva de gjorde, en svarte at de ikke gjorde noen ting, og en svarte at han hadde vært i bedrift.

Hadde dere fast tid til arbeid med faget utdanningsvalg på ungdomsskolen?

På dette spørsmålet svarte tre respondenter at de ikke husket om de hadde fast tid til arbeid med faget. Fire svarte nei, at de ikke hadde fast tid til dette. Elleve respondenter svarte ja, at

de hadde fast tid til arbeid med faget. En svarte: ifølge planen; ja, men i praksis nei. Han skrev videre at «Vi fikk så vidt en intro til faget, og selv den var mislykket og dårlig utført.» En skrev at de hadde det en gang i uken, men at de brukte denne tiden til noe annet. En annen skrev: «Vi hadde satt av en time i uka, men var kjedelig og meningsløst, så det var få som gadd å gjøre no». En skrev at de hadde en time i uken, men at den ofte ble brukt til norsk og RLE (religion, livssyn og etikk, min anmerkning). En har svart kun ordet «til», noe som ikke ga meg noe mening i denne sammenhengen.

Sammenfatning: Tilsammen fjorten respondenter svarte at de hadde fast tid til arbeid med faget. Tre av disse skriver at til tross for at det var satt av tid, så ble tiden brukt til noe annet, enten ved at tiden ble brukt til arbeid med et annet fag, eller ved at elevene, etter deres eget utsagn, ikke gadd gjøre det de skulle fordi det ble oppfattet som kjedelig. Fire respondenter hadde ikke fast tid på timeplanen til faget. Tre respondenter husket ikke om de hadde det. En svarte noe jeg ikke klarte å forstå ut fra sammenhengen.

Var jobbingen med faget utdanningsvalg på ungdomsskolen (ikke utplasseringen) med på å hjelpe deg å velge programområde?

Her svarte fire respondenter ja. To av dem ga uttrykk for at det hjalp veldig mye. En skrev at det gjorde slik at han følte seg litt tryggere på valget han gjorde. En husker ikke om det hjalp, en vet ikke, en svarte at han er usikker, men at han «tror ikke at det hjalp», og en svarer «nja». En respondent svarte «begge deler» og skrev at han var utplassert i et elektrofirma. To svarte «ikke så veldig mye», men den ene av dem skrev at det gjorde ham mer interessert. 11 elever svarte nei; at faget ikke hjalp dem med å velge programområde. Den ene som skrev nei, utdyper svaret sitt med at han brukte familien sin til å finne ut hva han skulle søke på, da faget «var så dårlig» at han «i etterkant ikke forsto poenget med å ha det». Han skriver videre at «det eneste faget gjorde, var å nesten tvinge 40 elever inn på studie (studiespesialiserende, min anmerkning) fordi de ikke fikk hjelp med dette faget, de 10 andre viste hva de skulle gå, eller fant det ut på egenhånd». En annen som svarte nei, skrev at han personlig synes faget var meningsløst, og at han «visste egentlig hva han skulle gå på vgs». En tredje som skrev nei, begrunnet det med at han var ganske bevisst på hva han ville bli.

Sammenfatning: Kun fem av tjuetre respondenter oppga altså at de synes jobbingen med faget utdanningsvalg på skolen var med på å hjelpe dem til å velge programområde, enten med å hjelpe dem med å velge, eller å gjøre så valget som var tatt følte tryggere. Hele 18 respondenter oppga at det ikke hjalp dem, eller var usikker på om det hjalp dem.

Hva hadde du som 1. og 2. valg på utplasseringen i 9. klasse?

Skriv hvilke programområder. Sted kan du velge selv om du vil skrive.

Når det gjelder 1. valg, så hadde elleve respondenter valgt elektrofag, fire respondenter hadde valgt medier og kommunikasjon, tre hadde valgt bygg- og anleggsteknikk, en hadde valgt teknikk og industriell produksjon, en respondent hadde valgt studiespesialisering, og en hadde valgt naturbruk. Når det gjelder 2. valget, så var det her fire respondenter som hadde valgt elektrofag, to hadde valgt medier og kommunikasjon, fire hadde valgt bygg- og anleggsteknikk, to hadde valgt restaurant- og matfag, fem hadde valgt teknikk og industriell produksjon, en hadde valgt studiespesialiserende, og en hadde valgt helse- og oppvekstfag. To elever svarte at de hadde hatt utplassering i bedrift.

Sammenfatning: Nær halvparten av respondentene hadde altså elektro som sitt 1. valg på utplasseringen i 9. klasse. Resten av respondentene hadde valgt andre programmer, og det var en spredning på flere programområder. Når det gjelder 2. valget, var det 4 av respondentene som hadde valgt elektro, og majoriteten hadde valgt andre programmer.

Fikk du førstevalget ditt på utplasseringen?

På dette spørsmålet svarte tjue av elevene ja, en svarte yes, en svarte yez, og en svarte nei. En elev svarte i tillegg til ja, at han fikk førstevalget sitt, men at linjen skulle legges ned på denne skolen når de skulle ha startet der. Han skrev at han ikke skjønnte hvorfor han da ikke kunne bli sendt til en annen videregående skole på utplassering i stedet. Det var ingen andre som kommenterte noe utover dette.

Sammenfatning: Alle respondentene unntatt en, fikk innvilget førstevalget sitt på utplasseringen i 9. klasse.

Hvor viktig var det for deg å få to valg til utplassering?

Syv respondenter svarte at det var viktig, veldig viktig eller utrolig viktig å få to valg til utplassering. Av disse skrev en respondent at «hadde jeg ikke tatt 2. valget mitt, så hadde jeg ikke valgt elektro». Dette var en respondent som hadde studiespesialiserende som 1. valg. En annen skrev i tillegg at han tror at «det hadde vært bedre å fått fler, og at dem hadde satt det opp sånn at man kunne prøve masse forskjellige yrker». Tre respondenter vet ikke hvor viktig det var å få to valg til utplassering, en svarer «ingenting», og tolv respondenter svarer ikke viktig, ikke så viktig eller ikke veldig viktig. En av de som svarte ikke viktig, oppga i tillegg at «men det hjalp jo valget». En annen svarte at det ikke var viktig fordi han visste hva han skulle velge, men brukte anledningene til å hjelpe en i klassen som ikke visste hva han ville gå, og som «var for sjenert til å dra uten vennene sine». En svarte at det ikke var viktig fordi han hadde vært fast bestemt på å gå elektrofag lenge.

Sammenfatning: Her var gruppen av respondenter tredelt. Den ene delen, omtrent en fjerdedel, synes det var viktig å få to valgmuligheter, eller ville gjerne hatt enda flere. En fjerdedel visste ikke om det var viktig, og litt over halvparten av respondentene synes ikke det var så viktig å få to valgmuligheter, selv om en av dem så en fordel med det.

Hva betydde utplasseringen i 9. klasse for valget ditt?

Seks respondenter svarte at det betydde mye, ganske mye, eller en god del. Den ene av disse skrev at det hadde mye å si, men at det ikke er det han «går nå». En annen skrev i tillegg til at det betydde en god del, at han «trur de fleste velger ut fra besøket, og ikke fra boka». En tredje skrev at det betydde «ganske mye, jeg fant ut at jeg ikke ville gå noe av de linjene».

En respondent skrev at det «betydde at han utelukket det andre fordi det ikke var interessant». En respondent skrev at det gjorde så han var helt sikker på at elektro var det han ville gå videre. En skrev at han «kom inn der han var utplassert». En skrev at «han kom inn der han ville». En skrev at han «fikk jo se hva de på mk gjorde osv.».

Sammenfatning: Tolv respondenter svarte ingenting, ikke noe, ikke mye, ikke så mye, og ikke så veldig mye. Noen elever hadde tilleggskommentar til dette svaret. Den ene disse skrev «vi gjorde ingenting, så betydde ikke noe». En annen svarte i tillegg til «ikke noe», at «det betydde mye for valget til en jeg hjalp den dagen med å velge hans linje».

Sammenfatning: Utplussingen i videregående skole betydde noe mer for valg av programområde for flere av respondentene, enn det øvrige arbeidet med faget utdanningsvalg ellers gjorde. Enten ved at de fikk bekreftet en interesse for et program, eller at de fikk avkreftet den da de fikk oppleve hva programmet handlet om i praksis.

Hvor viktig var faget utdanningsvalg totalt sett for ditt valg av programfag?

Åtte respondenter svarer at faget utdanningsvalg ikke var viktig, eller hadde ingen betydning. Av disse åtte, svarer en at han skulle gå elektro «uansett utdanningsvalg eller ikke», en svarer at han var bestemt på elektro, og en svarer at det hadde egentlig ikke noe med valget han har gjort, altså elektro. Videre svarte en respondent at det var som en fritime å regne. Tre respondenter svarer at faget utdanningsvalg ikke var veldig viktig. Her spesifiserer den ene at det ikke var veldig viktig, men litt, den andre svarer at bare utplussingen var viktig, og den tredje svarer at det var bedre enn å ha en annet fag. Videre er det en respondent som skriver at boken var meningsløs, men at utplussingen var viktig. En skriver kun at heftet Min Framtid var meningsløst. Fire respondenter skriver at de ikke husker, ikke er sikker, eller vet ikke. En skriver at faget var litt viktig. To respondenter skriver at faget var viktig. Her spesifiserer den ene at det var viktig, men at det viktigste var å snakke med folk som drev med de forskjellige yrkene. Den andre skriver at han ikke trengte så mange timer med utdanningsvalg, men at det allikevel var viktig. En respondent skriver at faget var veldig viktig, og en skriver at det betydde alt for valget.

Sammenfatning: Tolv respondenter svarte at faget ikke var viktig, eller ikke veldig viktig for dem. To respondenter ga uttrykk for at utprøvingen var viktig, og boken var meningsløs. Fire respondenter husker ikke, er ikke sikker, eller vet ikke. Fem respondenter skrev at faget var litt viktig, viktig, veldig viktig, eller betydde alt.

Er det andre ting som gjorde at du valgte som du gjorde? Da kan du skrive det her.

På dette spørsmålet svarte ni respondenter nei, hvorav en svarte nei, egentlig ikke. Fire respondenter skriver at det var faren, eller annen familie som inspirerte eller påvirket valget av elektro. I tillegg til at familien var viktig for valget av elektro, skriver en av disse at to naturfagøvelser på ungdomsskolen vekket interesse for elektrisitet. En annen respondent

skriver at det å snakke med erfarne folk som jobbet med elektro var viktig, i tillegg til at familie var viktig. En respondent skriver at han hadde lyst til å velge elektro fra før. En skriver at han ikke kunne se for seg noe annet enn elektro. En respondent skriver ja, og begrunner det med at «bygg og anlegg var dritt». En respondent skriver at andres meninger om faget hjalp ham mye med valget sitt. En respondent skriver at han trodde det (elektro) var interessant, men at det viste seg å ikke være noe for ham. En respondent så andre som jobbet med det, og en respondent skriver at han valgte elektro fordi studiespesialiserende var vanskelig. En skriver at han ikke vet om det var noe annet som gjorde at han valgte som han gjorde. To respondenter svarte ikke på spørsmålet.

Sammenfatning: Ni respondenter svarte at det ikke var andre ting som gjorde at de valgte som de gjorde. Fire nevnte familie som en viktig faktor. Det å snakke med noen som jobbet med elektro, eller se på dem jobbe, ble oppgitt som viktig av to respondenter. En respondent vet ikke om det var andre ting som gjorde at han valgte elektro, og to svarte ikke på spørsmålet. Resten, altså fem respondenter, oppgir årsaker som at et annet utdanningsprogram viste seg å være uinteressant, eller vanskelig, gjorde at de valgte elektro, eller at de allerede hadde bestemt seg for program i utgangspunktet. En oppdaget etter at han begynte på elektro, at det ikke var noe for ham, selv om han trodde det i utgangspunktet.

4.2.2 Oppsummerende analyse av data fra spørreundersøkelsen

Arbeidet på skolen, og dets betydning for valg av elektro

Når det gjelder arbeidet på skolen, så husket mange at de har arbeidet med noe i faget. Flesteparten oppga at de hadde jobbet med et hefte, mens resten skrev at de hadde jobbet med å finne ut hva de kan velge etter ungdomsskolen. Flesteparten oppga at de hadde fast tid til faget, men noen opplevde at tiden ble brukt til andre fag, eller at de lot være å jobbe med det fordi det ble oppfattet som kjedelig. Noen av respondentene husket ikke om de hadde hatt fast tid til arbeidet, og en respondent hadde vært utplassert i bedrift. Ingen av respondentene spesifiserte andre aktiviteter på skolen annet enn arbeidet med heftet, og at de hadde jobbet med å finne ut hva de kan velge.

En stor majoritet av respondentene ga uttrykk for at jobbingen med faget utdanningsvalg på skolen ikke hadde hatt betydning, eller at de var usikre på at det hadde hatt betydning, for

deres valg av programfag i videregående skole. Omtrent halvparten av respondentene svarte klart nei på spørsmålet om det hadde betydning for valget deres.

Utprøvingen av programfag, og dens betydning for valg av elektro

Over halvparten av respondentene oppga at utprøvingen ikke var av særlig betydning for valget deres av elektrofag. Det er allikevel noen flere som synes at utprøvingen var av betydning for valget av elektro, enn arbeidet som skjedde på skolen. Å velge bort program, ble også oppgitt som en nyttig effekt av utprøvingen, det vil si at de ved hjelp av utprøvingen fant ut at programmet de prøvde ut ikke var noe for dem.

Faget som helhet og dets betydning for valg av elektro

Over halvparten av respondentene ga uttrykk for at faget som helhet betydde lite for valg av program i videregående skole. To respondenter ga uttrykk for at utprøvingen var viktig, og boken var meningsløs. Fire respondenter husker ikke, er ikke sikker, eller vet ikke. Fem respondenter skrev at faget var litt viktig, viktig, veldig viktig, eller betydde alt.

Andre årsaker til valg av elektro

Når det gjelder andre årsaker, kom det frem at familie var en faktor for flere av dem. Ellers kom det frem at de visste fra før hva de ville velge, at elektro-relaterte oppgaver i naturfag vekket interesse for det, eller at de hadde sett andre som jobbet med det, og blitt inspirert av det.

4.3 Presentasjon og analyse av data fra intervju

Jeg har intervjuet fire respondenter, heretter kalt respondent A, B, C og D. Respondent A har gått på skole nr. 1, respondent B har gått på skole nr. 2, respondent C har gått på skole nr. 3, og respondent D har gått på skole nr. 4.

I det følgende vil jeg presentere og analysere dataene fra intervjuene. Jeg har valgt å presentere og analysere dataene ut fra følgende områder:

- arbeid med faget på skolen,
- arbeid med faget utenfor skolen
- respondentenes meninger om arbeidet med faget

En nærmere beskrivelse av de tre områdene er gitt i hvert av de respektive avsnittene i det følgende.

4.3.1 Arbeid med faget på skolen

I dette avsnittet presenteres resultater fra intervjuene, som omhandler arbeid med faget på ungdomsskolen. Med arbeid på ungdomsskolen mener jeg arbeidet i klasserommet, og andre aktiviteter i faget som gjennomføres på skoleområdet, hovedsakelig av skolens eget pedagogiske personell, herunder arbeid med læremidler som er brukt i faget.

Da respondentene ble spurt om hvordan de arbeidet med faget utdanningsvalg på skolen i sin klasse, var det en aktivitet som skilte seg ut. Tre av respondentene, respondentene A, B og C nevnte tidlig i intervjuet at de hadde arbeidet med et hefte. Heftet de henviste til, var arbeidsheftet «Min framtid», som jeg presenterte i avsnitt 4.3. Arbeidet med dette heftet synes å ha gjort inntrykk på de tre respondentene, for det kom klart frem at det var denne aktiviteten de fleste respondentene husket best fra arbeidet med faget på skolen. Jeg fulgte deretter opp med å spørre respondentene om hvordan de jobbet med heftet. Respondent A fortalte at de jobbet med det i klassen. Læreren leste opp spørsmålet, og så fylte elevene inn svarene sine. Respondenten fortalte videre at de gjorde dette nesten hver gang. Respondent B fortalte dette om arbeidet med arbeidsheftet:

Altså, vi fikk jo det derre heftet, da. Som vi måtte ta vare på. Så var det masse, ti tusen spørsmål, så måtte vi skrive sånn derre hva du ville bli, og hva du må gjøre for å bli det du vil bli, da. Og så var det masse spørsmål som vi måtte krysse av og sånn.

Respondent C hadde en lignende tilbakemelding om arbeidet med heftet. Han fortalte slik om hva de gjorde: «Han skreiv på tavla: gjør fra side det til det, og så satt vi og svarte på spørsmål». Videre fortalte han at de jobbet hver for seg, og hadde en fast time i uken som de gjorde dette. Respondent D, som svarte skriftlig i stedet for å bli intervjuet, fremhevet ikke dette arbeidsheftet fremfor andre aktiviteter, slik de tre andre respondentene gjorde. Han skrev at han ikke kunne huske dette spesifikke arbeidsheftet, og begrunnet det med at det var veldig mange forskjellige hefter og skjemaer de brukte. Han forklarte at de hadde to timer i uken der de «[...] gikk gjennom skjemaer, [...] gikk gjennom spørreundersøkelser og masse andre hefter som skulle hjelpe oss til å finne ut hva vi ville bli.»

På spørsmålet om de brukte internettsider, så var det tre respondenter som hadde brukt dette i faget på skolen. Respondent A husket ikke navnet på internettsiden de brukte, men husker at de brukte en side som «viser veldig mye opplysninger», som han selv formulerte det. Han beskrev siden slik: «Sånn hvis du trykker på elektrofag, så kan jeg gå videre der og se hva slags yrker jeg kan bli og sånn.». Dette indikerer at det kunne være internettsiden www.vilbli.no han snakket om, da denne er bygget opp slik respondenten beskrev. Etterpå trodde han også selv at det kunne være denne siden, etter hvert som vi snakket mer om den. Respondent B husket ikke hvilken side det var, men han husket at de var inne på internett, og, som han sa; «gjorde et eller annet». Respondent C sa at de ikke hadde vært inne på noen internettsider. Respondent D oppga at nettsiden de brukte, var www.vilbli.no. Han beskrev videre at «Det er en veldig interessant side som forteller hva man kan bli videre, dette var veldig hjelpelig for alle i hele klassen husker jeg.»

Gründercamp som aktivitet, var det kun en av respondentene som kjente noe til, og det var respondent C. Denne respondenten spurte om jeg mente gründercamp og ikke gründerkole som jeg sa, og som jeg hadde skrevet i intervjuguiden. Dette samsvarer med hva skolen han gikk på oppga, da de var den eneste skolen som nevnte gründercamp som en aktivitet de gjennomfører i faget utdanningsvalg. Respondenten virket derimot ikke helt sikker på hva dette var allikevel, eller om det hadde noe med utdanningsvalg å gjøre. Han svarte dette om gründercamp:

Det var når vi skulle designe noe eller noe sånt, det? Vi hadde i hvert fall noe som het gründercamp der vi skulle være med og bestemme, men det har sikkert ikke noe med saken å gjøre?

Respondent D skrev ikke noe om gründercamp på dette spørsmålet, så da tolker jeg det som at han ikke hadde det. Skolen han gikk på, har heller ikke oppgitt at de har dette som aktivitet.

Når det gjelder konferansetime, eller møte med foresatte, som spesifikt tar for seg utdanningsvalg, så svarte respondent C positivt på det. Det stemmer også overens med skolens uttalelse. Skolen respondenten gikk på, er også den eneste skolen som oppga at de har møte med foresatte om utdanningsvalg. De andre respondentene sa at de hadde «vanlige» konferansetimer, som de har hatt hvert år.

Jeg spurte også respondentene om hvem som hadde undervisning i faget utdanningsvalg. Jeg understreket at det ikke var navnet jeg var interessert i, men stillingen til vedkommende. Dette varierte fra skole til skole, men for respondentene A og D, så var det rådgiver som hadde undervisningen i faget. For respondent B, var det kontaktlæreren deres som hadde undervisningen. Respondent C opplyste at han trodde at det skulle være kontaktlæreren, men at de grunnet sykdom hadde byttet kontaktlærer mange ganger i løpet av de tre årene han gikk der. Så de hadde ikke samme person å forholde seg til i faget i perioden de gikk på ungdomsskolen.

4.3.2 Arbeid med faget utenfor skolen

Med arbeid med faget utdanningsvalg utenfor ungdomsskolen, mener jeg utprøvingen av utdanningsprogram i videregående skole, besøk på utdanningsmesser, og andre aktiviteter som normalt skjer utenfor skoleområdet. Hovedområde 2 i læreplanen dreier seg om utprøving av utdanningsprogram, og det anbefales at 60 prosent av timene i faget brukes til utprøving av utdanningsprogram. Dette tilsvarer omtrent 68 timer av fagets 113 timer. Selve utprøvingen i seg selv, som i praksis er utplassering i videregående skole, har en varighet på 4 dager á 5 klokketimer, det vil si totalt 20 timer á 60 minutter av de anbefalte 68 timene.

På spørsmål om hva de gjorde under selve utprøvingen av programfag, peker dataene i retning av at respondentene hadde mye praktisk arbeid, noe som for øvrig er hensikten med denne delen av faget. Respondent A beskrev at han «koblet dørtelefon og bryter nummer 1», og at han synes dette var gøy. Respondent B og C beskrev at de «koblet litt». Respondent B informerte i tillegg at de lærte litt om elektrofaget generelt, og at han syntes det var kult, for å bruke hans egne ord. Respondent D ga følgende beskrivelse av det hans gruppe gjorde: «Vi gjorde et Brett med bryter 1 og lampe. Jeg synes det ga god hjelp til hva jeg ville bli.»

Jeg spurte respondentene om de gjorde noe i forkant og i etterkant av utplasseringen. Det kom frem at det varierte om de hadde forberedt utplasseringen, eller om de hadde hatt etterarbeid i forbindelse med denne. Ingen hadde gjort begge deler. Respondent A svarte at de ikke gjorde noe i forkant, men at de hadde pratet om hvordan de hadde hatt det i etterkant, og at han synes det var greit å prate om det. Han anslo at de brukte omtrent 28 timer av faget til arbeid med utplasseringen, inklusive timene de var utplassert. Respondent B kunne ikke huske at de gjorde noe etterarbeid etter utplasseringen. Respondent C opplyste om at de ikke gjorde noe forarbeid, men at de leverte en rapport om hva de hadde gjort i etterkant. Han anslo at de hadde brukt omtrent 20-30 timer til utplasseringen, men skrev også at dette var ren gjetting fra hans side. Respondent D beskrev dette om en økt de hadde før utplasseringen:

Det var ikke en forberedelse, men vi fikk utdelt ark med forskjellige jobber og lønn.

Rundt i rommet var det plakater med forskjellig utvalg fra mat til bil og hus/leilighet.

Alle hadde sin lønn og kunne velge. Dette ga oss et innblikk av jobber og lønn.

Denne økten hadde de brukt en dag på, det vil si 6 skoletimer. Etter utplasseringen forklarte han at de hadde snakket om hvordan det hadde gått, og om det var dette de ville gå videre på etter ungdomsskolen.

Jeg ba dem anslå omtrent hvor mye tid de totalt sett hadde brukt på arbeidet med utplasseringen. Her svarte respondent A og B at det var den tiden de faktisk var utplassert, det vil si fire dager. Respondent C skrev at han trodde det var 10-20 timer, men at det var rein gjetting. Respondent D skrev at de hadde brukt en hel onsdag i tillegg til utplasseringen, som var forberedelse til denne.

Alle respondentene hadde vært på besøk på «Åpen skole». Med «Åpen skole» menes videregående skoler som holder åpent en hel dag, slik at ungdomsskoleelever kan komme og

se hvordan det ser ut der, og se hva elevene der jobber med. Skolen jeg jobber på, har guidede turer for ungdomsskoleklasser, som går gjennom hele skolen på åpen dag. Klasser og lærere har forberedt seg på å orientere ungdomsskoleelevene om hva som skjer på de forskjellige utdanningsprogrammene som skolen tilbyr. Mange elever viser også frem praktiske arbeider som de jobber med. Ungdomsskoleelevene kommer klassevis sammen med sin lærer, og de kan se, og stille spørsmål under hele omvisningen.

Alle respondentene hadde også vært på utdanningsmesse, yrkesmesse, eller begge deler. Respondent D oppga utdanningsmessen som det mest interessante, og at det var denne som gjorde at han valgte elektro.

Til slutt ba jeg dem om å se på kompetansemålene for faget, og hake av, eller på annen måte merke av hvilke kompetansemål de hadde jobbet med. Her varierte svarene litt. Kun en krysset av for alle kunnskapsmålene, men ingen av dem krysset av for å ha jobbet med kunnskapsmålet som omhandler det å presentere lokalt arbeids- og næringsliv og vurdere arbeidsmulighetene innenfor noen valgte utdanningsprogram og yrker.

4.3.3 Elevenes meninger om arbeidet med faget

Jeg vil i det følgende presentere respondentenes egne meninger om de ulike delene av faget utdanningsvalg. I tillegg til at jeg stilte respondentene konkrete spørsmål om hva de gjorde i faget, spurte jeg dem også om hva de synes om selve arbeidet med det, både når det gjaldt deler av faget, men også faget som helhet, med tanke på å hjelpe dem med å velge riktig program i videregående skole. Jeg vil presentere og analysere meningene til respondentene en for en, i alfabetisk rekkefølge; først respondent A, så respondent B, respondent C, og tilslutt respondent D.

Jeg spurte om respondentenes umiddelbare mening om faget helt i starten på intervjuene, og siden spørsmålet mitt favnet såpass vidt, var jeg spent på hva de ville svare. Jeg hadde også noen spørsmål som overlappet dette første spørsmålet i intervjuguiden, eller som omhandlet noe av det samme, og jeg har valgt å samle dette i det følgende.

Respondent A sin umiddelbare respons, var at faget var «ganske all right». Jeg spurte om han kunne si litt mer om det han sa, og han forklarte det slik:

Ja – når jeg gikk på ungdomsskolen sto jeg mellom to valg. Det var enten TIP eller elektro. Også gikk vi mer inn på det å ... (pause) ... fikk jo dra ut og besøke skoler og sånn også, og da ble jeg mer bestemt på hva jeg ville gå.

TIP, nå TP, er forkortelse for programområdet teknikk og industriell produksjon. Det sto altså mellom to programområder for hans vedkommende, han var ikke sikker på om han skulle velge teknikk og industriell produksjon, eller om han skulle velge elektro. Det at han fikk prøve ut disse to fagene litt i praksis, hjalp ham med å finne ut hva som passet best for ham. Det var også denne muligheten som han trakk frem som det mest nyttige med faget, det at han var utplassert for å få et inntrykk av hvordan det ville være å gå på denne linjen. Det han opplevde som minst nyttig, var som han selv sa; «Det var når vi satt og fylte ut i boka. Det ga meg liksom ikke noe videre svar. [...] Jeg fant ut litt, med det var ikke noe sånn supernødvendig.» Han beskrev videre at han syntes det var litt uinteressant, og veldig kjedelig i lengden. Han sa de gjorde dette nesten hver gang de hadde faget.

Respondent B sa med en gang at han syntes faget var kjedelig, og at det ikke hjalp ham så mye, fordi han allerede visste hva han ville bli. På spørsmål om han syntes noe ved faget var bra, svarte han at det var det ikke. Han kom med følgende utsagn da jeg spurte om han kunne forklare nærmere hva han mente:

Assa, det eneste vi gjorde, var å sitte og krysse av i et hefte eller noe. [...] Hele det opplegget hjalp liksom ikke, jeg hadde ikke gått noe annet enn elektro uansett. [...] Når du ikke har motiver, så er det kjedelig å sitte og krysse av. Drive å skrive bøker nesten om hvorfor man vil ditt og datt.

Respondenten trakk ikke frem noen positive opplevelser med faget i utgangspunktet, men sa senere i intervjuet at det mest nyttige for ham, var å være utplassert i videregående skole, og jobbe med praktiske oppgaver i elektrofag. Arbeidet med «Min framtid» syntes han var det som var minst nyttig av det de gjorde i faget, og han opplevde det som direkte kjedelig.

Respondent C sa at noe var greit med faget utdanningsvalg, men at han syntes at arbeidsheftet var meningsløst for ham. Han beskrev det slik: «Nei, det var noe greit, men vi hadde den derre boka, og den syns jeg egentlig bare var meningsløs. Vi satt ... det var så mange av de samme spørsmåla egentlig.» Han forklarte videre at han syntes det var så mange spørsmål av

samme type, og så syntes han i tillegg at han ikke kom frem til noe som helst etterpå. På spørsmål fra meg om det kunne være noen andre måter å jobbe med arbeidsheftet på som hadde vært bedre, svarte han at «Egentlig synes jeg ikke noe om den måten å finne ut hva du vil drive med på. I hvert fall for meg, så ga det ikke noe inntrykk på de forskjellige linjene.» Det han opplevde som bra med faget, var å være på besøk i videregående skole, både på åpen dag, og på utplasseringen. Han trakk imidlertid frem utplasseringen som det mest nyttige av de to, og begrunnet det med at det var fordi de fikk prøve litt selv hvordan det var å gå der. Han sa at det var egentlig ut fra dette at han valgte hva han skulle gå etter ungdomsskolen.

Respondent D syntes at det var bra at de hadde utdanningsvalg, fordi det ble lettere for ham å velge programfag. Han var for øvrig den eneste respondenten som trakk frem arbeidet på skolen som noe positivt. Han husket som nevnt i avsnitt 4.7.1 ikke om de hadde brukt arbeidsheftet «Min framtid», men karakteriserte det som positivt og interessant å arbeide med hefter og skjemaer på skolen. Han syntes at dette, samt det å gå på utdanningsmessen, var mest nyttig for ham. Han beskrev det på følgende måte:

Jeg synes å dra på utdanningsmessa var mest interessant. Det var det som fikk meg til å velge min vei. Gå rundt å se og spørre, og ta med et skjema hvis det hørtes interessant ut. Samt skjemaene/heftene vi satt med i timene hvor vi svarte på hva vi likte og ikke likte, til slutt fikk du en oppsummering om hva du kan komme til å like.

Det han trakk frem som minst interessant og minst nyttig, var «lange PowerPoint-presentasjoner læreren holdt».

Respondent D, som var mest positiv til arbeidet med faget utdanningsvalg på skolen, skrev at faget hjalp ham til å finne ut hva han ville bli. Samtidig uttrykte han seg slik på spørsmålet om det var faget utdanningsvalg som fikk ham til å søke elektro: «Ja og nei, elektro bare kom som et valg jeg bare ville ha, grunnen var at nesten alle fra min mors side hadde gått elektro.» Lødding og Holen (2012) viser blant annet til at for elever på 10. trinn, har både mor, far og venner vært viktigere å snakke med enn rådgiver. Det kan være rimelig å anta at slekten på morens side til denne respondenten har hatt tilsvarende innflytelse på hans valg, som foreldre og venner har. Når det er sagt, så oppga respondenten at faget var viktig med tanke på at han var litt usikker.

5. Drøfting

Kompetansemålene i læreplanen, sammen med de grunnleggende ferdighetene, legger grunnlaget for varierte arbeidsformer i faget utdanningsvalg. Med variasjon i arbeidsmetoder, og et tema, som i teorien angår alle respondentene, nemlig egen fremtid, bør det ligge til rette for at faget skal være interessant, og føles nyttig. Hva mener så elevene om dette faget? Jeg vil i dette kapittelet drøfte funn fra undersøkelser jeg har gjennomført i tilknytning til problemstillingen min, som er:

Hva mener elever om faget utdanningsvalg?

Jeg har undersøkt hvordan skoler i et avgrenset område har arbeidet med faget utdanningsvalg. Videre har jeg gjennomført en spørreundersøkelse fra to Vg1 elektro-klasser, samt intervjuet fire elever fra de samme klassene. Overskriftene i dette kapittelet representerer forskningsspørsmålene mine. Helt til slutt i kapittelet, vil jeg komme med noen avsluttende kommentarer.

5.1 Faget virker godt innarbeidet på ungdomsskolene

Undersøkelsene som omhandler hvordan ungdomsskoler i nærområdet arbeidet med faget utdanningsvalg, viste at ungdomsskolene har lokale planer for faget, og planlagte aktiviteter knyttet til alle hovedområder og kompetansemål i læreplanen. Det varierte om faget var timeplanfestet gjennom hele skoleåret, eller periodisert. Eksempler på aktiviteter skolene gjennomfører, er gründercamp, entreprenørskap, jobbskygging, besøk på utdannings- og yrkesmesser, utprøving av programfag på videregående skole, deltagelse på åpne videregående skoler, bruk av nettsider, samt arbeid med arbeidsheftet «Min framtid». Det var noen lokale variasjoner mellom ungdomsskolene, men samtidig en del likheter. Arbeidet med faget virket godt innarbeidet på ungdomsskolene, nå som faget har eksistert i syv år.

Som utfordringer ble det nevnt at det å få periodiserte timer inn på timeplanen etter at timeplanen var lagt kunne være vanskelig, men at det som oftest gikk greit dersom det ble gjort kjent tidlig hvert semester. En skole som timeplanfester faget, oppga at timene måtte

timeplanfestes, ellers kunne de lett gå til andre fag og aktiviteter. Spørreundersøkelsen min viste at noen av respondenter hadde opplevd dette, at de gjorde andre ting i disse timene, enn å jobbe med faget utdanningsvalg. Eksempler på dette, var ifølge noen av respondentene, at timene ofte ble brukt til to andre fag, at rådgiveren ikke var på skolen, eller at læreren glemte timen. Andre igjen, husket ikke at de hadde jobbet med faget i det hele tatt. Disse respondentene var ikke nødvendigvis fra skolene i mine undersøkelser, da dette kom frem fra spørreundersøkelsen, men det kan være grunn til å tro at flere skoler kan ha hatt disse utfordringene.

Ut fra resultatene fra intervjuene, kan det tyde på at de stort sett har klart å løse slike utfordringer, uten at jeg kan si for sikkert at ingen av respondentene fra de fire skolene i mine undersøkelser opplevde det en skole nevnte; at timene på det tidspunktet ikke var timeplanfestet, og at det dermed var enklere å bruke timene på et annet fag i en presserende situasjon.

På den andre siden, kan det være at lærerne ikke følte seg trygge på faget, at de ikke hadde fått kurs eller videreutdanning i det, og måtte klare seg med det med de visste fra før av, og de læremidler som skolen måtte ha.

Når det gjelder hvem som underviste i faget, var det rådgiver eller kontaktlærer som gjorde dette. Det er fordeler og ulemper med begge løsningene, men løsninger der rådgiver har alle klassene alene, blir den mest sårbare med tanke på sykdom og eventuelle permisjoner. Samtidig er rådgiver sannsynligvis den som innehar mest kompetanse til å undervise i faget. Det at det nå finnes videreutdanning for lærere i faget utdanningsvalg, kan bidra til å lette denne situasjonen. Det kan derimot by på noen praktiske problemer dersom alle kontaktlærere skal videreutdannes. En mulighet kan være at skolene kan ha noen videreutdannede ressurspersoner, som kan være en støtte for flere, eller at disse er mange nok til å undervise elevene i faget selv.

Det ble ansett som viktig at alle på skolen vet hva faget utdanningsvalg handler om. Det viser også data fra spørreundersøkelsen, der en respondent forklarte at han fikk inspirasjon til å velge elektro etter et elektrorelatert naturfagforsøk.

5.2 Respondentenes erfaringer og meninger om faget

De fleste av respondentene fra vg1 elektro dette året, husket at de hadde faget utdanningsvalg på ungdomsskolen, selv om det var noen få som ikke gjorde det. Av disse aktivitetene, var det noen de husket bedre enn andre. Aktivitetene som alle respondentene fra intervjuene oppga at de hadde deltatt i, var arbeid med heftet «Min framtid», utprøving av programfag i videregående skole på 9. trinn, utdannings- og yrkesmesser, samt besøk på videregående skoler i forbindelse med «åpen dag». De øvrige aktivitetene som skolene har gjennomført, husket de ikke helt innholdet i, og var usikre på om de hadde noe med faget utdanningsvalg å gjøre.

5.2.1 Arbeidet med «Min framtid»

I undersøkelsene mine kom det frem at alle skolene brukte «Min Framtid», et arbeidshefte utgitt av Pedlex norsk skoleinformasjon. Dette er et arbeidshefte for elever, som blant annet er tenkt å være et hjelpemiddel i yrkesveiledningen, og skal hjelpe elevene til å bli bedre kjent med seg selv, og bevisstgjøre dem på fremtidige utdannings- og yrkesvalg. Dette er også en av aktivitetene på skolen som respondentene husket godt. Hvordan skolene arbeidet med heftet helt konkret, kom ikke frem av undersøkelsene av skolene, utover at de oppga at de brukte det. Men ut fra de lokale læreplanene skolene har brukt, kom det frem at en betydelig del av de timeplanfestede timene på de fleste skolene, ble benyttet til arbeid med heftet «Min framtid».

Uavhengig av skole, og uavhengig av hverandre, ble arbeidet med heftet beskrevet som følger av respondentene: «Læreren leste opp spørsmålet, og så fylte elevene inn svarene sine.» En annen sa: «Han skreiv på tavla: gjør fra side det til det, også satt vi og svarte på spørsmål.» I sluttrapporten til evalueringen av Kunnskapsløftet, kom det frem at elevene var direkte negative til lærebøkene i faget (Lødding & Holen, 2012). Lærerne i denne undersøkelsen påpekte også at lærebøkene kunne stille litt for høye krav til selvrefleksjon, spesielt når det gjaldt de svakeste elevene. At elever er negative til heftet, er også kommet frem i enda tidligere undersøkelser (Borgen & Lødding, 2009). Tre av mine respondenter fra intervjuene brukte ordene uinteressant, meningsløst, og kjedelig i lengden, om arbeidet med heftet. Det var ingen av respondentene som oppga at det var vanskelig å svare på spørsmålene. Nå kan

det være at de ikke ville innrømmet det, dersom de syntes en del av spørsmålene var vanskelige. Et eksempel på en oppgave i heftet, som krever noe refleksjon, er en avkryssingsoppgave under overskriften «Kvalifikasjoner i arbeidslivet» i kapittelet om «Interesser og verdier» (Røyland, Jordahl & Jørgensen, 2013, s. 28). Her skal elevene sette kryss ved sine karaktertrekk. I oppgave a) er litt over femti karaktertrekk listet opp, eksempelvis «samvittighetsfull», «fleksibel» «ikke nærtakende», «årvåken», og «liker utfordringer». I oppgave b) står spørsmålet: «Hva tenker du når du ser hva du har krysset av på?» Det er etter min mening ikke usannsynlig at det kan være vanskelig å svare på dette for en ung elev. Oppgaven handler om å bli bevisst sine personlige egenskaper. På den ene siden kan det virke enkelt å krysse av ved siden av eksemplene på karaktertrekk, i hvert fall ved ordene de vet hva betyr, og som de kjenner seg selv igjen i. På den andre siden, kan utsagn som: «... det var masse, ti tusen spørsmål...» og «det var så mye av det samme spørsmåla liksom», tyde på at mengden spørsmål var så stor, og nyansene mellom oppgavene så små, at oppgavene ble oppfattet som like, ensformige, og dermed kjedelige. Det virket ikke som om respondentene var bevisste de forskjellige vinklinger og nyanseforskjeller i arbeidsheftets oppbygning og innhold, da de ikke hadde forskjellige meninger om de ulike delene av den. Respondentene oppfattet det som ett arbeidshefte, som hadde veldig mange spørsmål som handlet om det samme.

Jeg vet ikke i hvilken grad oppgavene var gjenstand for gjennomgåelse i plenum i etterkant, eller om det var forklaring av ord i forkant, eventuelt under arbeidet. Men uten noen form for veiledning, eller forklaring, kan slik oppgaveløsning bli en «mekanisk» øvelse som blir «hengende i luften» etterpå. Særlig hvis de skal gjennom et visst antall sider i løpet av avgrenset tid. Med «mekanisk øvelse», mener jeg i denne forbindelsen oppgaveløsning uten noen form for refleksjon rundt arbeidet, der de gjør seg ferdig med en oppgave, for raskt å gå videre til neste. Samtidig kan det ikke utelukkes at det skjer en «ubevisst bevisstgjøring» etter arbeid med slike oppgaver. Nå er det ikke meningen å undervurdere elever i arbeid, men det vil kanskje være mer et lykketreff enn noe annet, dersom elever i en slik situasjon får et stort faglig utbytte av øvelsen. Det krever at alle elever selv er i stand til å reflektere over de ulike spørsmålsstillingene. I praksis vil de være overlatt til seg selv.

Ut fra resultatene fra både spørreundersøkelsen og intervjuene, så jeg at arbeidsheftet de jobbet med, fikk mange forskjellige navn. De kalte det for «hefte», «utdanningsvalgbok», «bok», og «utdanningsbok». Kun en av alle respondentene på Vg1 elektro kalte den «Min Framtid». Hva betyr så dette? På den ene siden, så husker de færreste av oss alle titler på

lærebøker vi har hatt i løpet av utdanningen vår. Så å kalle «Min Framtid» for en «utdanningsvalgbok», er kanskje ikke verre, enn å kalle en lærebok i matematikk for «mattebok». På den andre siden, så har arbeidsheftet i faget utdanningsvalg en litt annerledes tittel enn andre lærebøker. Tittelen «Min framtid» forteller at arbeidsheftet angår hver og en av dem personlig, ved å henspille til deres egen fremtid. Alle respondentene fikk hver sin bok, til odell og eie, og som de kunne skrive rett inn i. Den skiller seg ut fra andre lærebøker i så måte. Det er vanskelig å fastslå om de mange forskjellige navnene de ga arbeidsheftet har noen betydning i det store og hele, men de avkrefter i hvert fall ikke den manglende entusiasmen for arbeidet med den. Arbeidet med «Min framtid» virket like uinteressant for majoriteten av elevene på Vg1 elektro i dag, som undersøkelser viste så tidlig som i 2009 (Borgen & Lødding, 2009).

Resultatene viser altså at selve arbeidet med arbeidsheftet var lite motiverende. Når det gjelder hvor nyttig arbeidet var, med tanke på å hjelpe dem med å velge program i videregående skole, viste undersøkelsene mine at det heller ikke her var stor begeistring. Det var mange spørsmål som skulle besvares, og kryss som skulle settes, men det kom lite ut av det for de fleste. En av respondentene forklarte det slik: «... jeg synes ikke jeg kom fram til noe som helst.», og «... jeg synes ikke noe om den måten å finne ut hva du vil drive med på.». I tillegg sa han at: «Det ga ikke noe inntrykk på de forskjellige linjene.». Han mente altså at dette arbeidet ikke hjalp ham med å finne ut hva han ville bli. Samtidig kan dette fortelle noe om respondentens forventningene til arbeidet med heftet. At det ikke «ga noe inntrykk på de forskjellige linjene», kan tyde på at han forventet mer faktakunnskap og informasjon om forskjellige programmer i videregående skole. Men slik informasjon utgjør kun rundt ti prosent av innholdet i heftet. Heftet handler om, og skal handle om, mer enn fakta om yrker og utdanning. Det handler om «Hvem er du?», «Muligheter i arbeidslivet», «Mål, valg og drømmer», og «Interesser og verdier». Kanskje forventet respondenten et klart svar som «dette skal du bli», eller «dette passer for deg». Dette er selvfølgelig ikke mulig i praksis. Prosessen med å velge utdanningsvei kan være både lang og vanskelig for noen, og lett for andre. Det at det er så mange muligheter i dag, kan være både vanskelig og befriende (Andreassen et al., 2008, s. 65-67). Arbeidsheftet er ingen vidunderkur for de som ikke vet hva de vil bli, selv om det innholdsmessig innehar oppgaver som dekker alle områdene i læreplanen i faget. Om dette ikke kom klart frem, eller om respondentene ikke har oppfattet det, vites ikke. Uansett, delte tre av fire respondenter fra intervjuene, dette synet på nytten av å arbeide med «Min framtid». Den fjerde respondenten, som svarte skriftlig, husket ikke dette

spesifikke heftet, da de hadde brukt mange forskjellige skjemaer og hefter. Han skrev at «[...] vi gikk gjennom spørreundersøkelser og masse andre hefter som skulle hjelpe oss til å finne ut hva vi ville bli». Videre skrev han at «til slutt fikk du en oppsummering om hva du kan komme til å like». Denne uttalelsen viser at han oppfattet noe av intensjonen med arbeidet, at det skulle «bunne ut i» en type selvforståelse som kunne bidra i prosessen med valg av riktig program i videregående skole, og kanskje til og med valg av yrke på et senere tidspunkt. Dette kan ha vært med på å gi arbeidet mening for ham. På den andre siden, opplyste skolen han gikk på, at selv om de brukte «Min framtid», brukte de ikke alle sidene, men var innom temaene i den på ulike måter. Kanskje kan dette ha vært en medvirkende årsak til at denne respondenten var mer positiv til arbeidet på skolen. Når det er sagt, kan det være at denne respondenten trivdes mer med skriftlige oppgaver, og arbeid med hefter og skjemaer, enn de andre respondentene gjorde. Dette var respondenten som ønsket å svare skriftlig på intervju spørsmålene. De tre andre var klare på at det var arbeidet med heftet som var det minst interessante, og minst nyttige i arbeidet med faget. Dette tyder på at personlighet, og personlige preferanser med tanke på arbeidsmetoder, også er en medvirkende faktor når det gjelder utbyttet av ulike former for arbeid med faget.

Det kom frem at ungdomsskolene har fått arbeidsheftet gratis av Akershus fylkeskommune hvert år. Dette kan være en medvirkende årsak til at de har valgt å benytte seg av dette i flere år. En av skolene vurderte ulike digitale læremidler da jeg tok kontakt med dem, men hadde ikke bestemt seg for noen enda.

5.2.2 Andre aktiviteter i faget

Når det gjelder andre aktiviteter, som gründercamp, jobbskygging, organisering av yrkesmesser på skolen, eller aksjon vennskap, så var det ikke så stor respons. En respondent trodde at de hadde hatt dette på ungdomsskolen, men var ikke sikker, og en husket at de hadde hatt det, men trodde ikke det hadde noe med faget utdanningsvalg å gjøre. Den ene uttrykte seg slik om «Aksjon vennskap»: «Mm.. hvis jeg ikke husker helt, helt feil, så dreiv vi med no sånne derre...måtte lage ting. Sånne derre stander og sånn. Eller no.». Da jeg spurte om det var noe annet de hadde gjort, som jeg ikke hadde spurt om, svarte han slik:

«Nei. Eller det var to elever som fikk bli med til et eller annet land. Trur jeg. [...] Nei.

Det må ha vært noe annet. Det kan'ke ha vært utdanningsvalg. Det var til Polen eller et eller annet. For å gi fattige barn ett eller annet...nei, det vakke no om utdanningsvalg.

Bare glem det.»

Han var veldig usikker. «Aksjon vennskap» er en aktivitet som en av skolene gjennomførte, der elevene skulle etablere, og drive en bedrift. Inntektene fra dette arbeidet skulle gå til en veldedig organisasjon. En annen respondent fortalte dette om gründercamp:

«Det var når vi skulle designe noe eller noe sånt, det? Vi hadde i hvert fall noe som het gründercamp der vi skulle være med og bestemme, men det har sikkert ikke noe med saken å gjøre?»

Hva kan det så komme av, at aktiviteter som gjennomføres i fagets regi, ikke kobles til faget? En mulighet er at aktivitetene ikke følt relevante med tanke på deres fremtid, eller valg av utdanning, og at de derfor ikke trodde det hadde noe med faget utdanningsvalg å gjøre. En annen mulighet, er at yrket aktiviteten skulle gi et inntrykk av, i seg selv ikke appellerte til dem, eller at de kanskje allerede hadde en interesse for et eller annet yrkesfag. Da det er en god stund siden de var med på disse aktivitetene, kan også hukommelsen ha spilt dem et puss. Dette forhindret dem derimot ikke å huske andre aktiviteter i faget, som var av kortere varighet.

Besøk på utdannings- og yrkesmesser, samt besøk på åpne skoler var også aktiviteter som respondentene husket at de var med på. Dette var ikke aktiviteter de hadde så mye om, men i hovedsak ble de oppfattet som greie, og litt nyttige. Den fjerde respondenten oppga besøk på utdanningsmessen som det mest interessante, for han likte å gå rundt og spørre, og ta med skjemaer hvis det hørtes interessant ut.

5.2.3 Utprøving av programfag

Utprøving av programfag var den aktivitetens om ble mest positivt omtalt av de fleste respondentene på hele Vg1 elektro. Denne delen av faget er et organisert samarbeid mellom ungdomsskolene og de videregående skolene i distriktet, og består i at elever kommer til en videregående skole, for å utføre praktiske oppgaver på ulike utdanningsprogrammer.

Alle respondentene skulle på 9. trinn velge to programmer de ønsket å prøve ut i videregående skole. Undersøkelsene mine viser at alle, med unntak av en respondent på Vg1 elektro dette året, fikk sitt førstevalg oppfylt. Ikke alle respondentene på Vg1 hadde derimot elektro som førstevalg. Men for disse viste det seg etter utplasseringen at deres førstevalg ikke var det de trodde det skulle være, og at det dermed ikke var riktig for dem. Utprøvingen fungerte da som en avkreftelse på at førstevalget var riktig utdanningsprogram for respondenten.

Viktigheten av at de fikk to valg til utprøving, beskrev en respondent på følgende måte:

«Hadde jeg ikke tatt 2. valget mitt, hadde jeg ikke valgt elektro.» En tredjedel av respondentene på spørreundersøkelsen oppga at det var viktig å få to valg. Min forestilling om at det var unødvendig med to valg av programområder under utplasseringen, viste seg altså ikke å stemme. Til tross for at over halvparten av respondentene i mine undersøkelser mente at det ikke var nødvendig, var det avgjørende for noen av dem. Tre av fire respondenter syntes utprøvingen av programfag var mest nyttig av det de gjorde i faget utdanningsvalg.

Utprøvingen av programfag har for noen fungert som en bekreftelse på en spirende interesse, og for andre har det fungert som en avkreftelse på det samme. Å prøve ut i praksis, kan være den eneste muligheten for noen å få et inntrykk av hva et yrkesfag handler om – hvis de ikke har en onkel, tante eller andre forbilder.

På spørsmålet om hva de synes skulle vært gjort annerledes i faget, ble det nevnt mer praktisk arbeid, og flere enn to muligheter til å prøve ut program i videregående skoler. De ønsket altså mer praksis.

5.3 Opplevelser og forbilder viktigst

Vi har sett at det, i det store og hele, ikke virker som om faget utdanningsvalg har hatt stor betydning for mine respondenter sitt valg av utdanning, selv om en del av aktivitetene var interessante for flere av dem. Det er lite som tyder på at alle målsetningene med faget er oppnådd, selv ikke etter syv år.

Jeg har vist at skolene har varierte arbeidsformer, og at de gjennomfører en rekke aktiviteter. Til tross for dette, opplevde respondentene det å sitte på skolen, se powerpointpresentasjoner, svare på spørsmål, og søke på internett, som lite relevant med tanke på å hjelpe dem i valget av program i videregående skole. Ei heller «Aksjon vennskap», «Gründercamp», eller andre aktiviteter arrangert i fagets regi på skolen opplevdes som relevante. Ord som respondentene brukte, da de skulle beskrive hva som var minst interessant, og minst nyttig, med tanke på å velge videregående skole, var «sitte og krysse av i heftet», «satt og svarte på spørsmål», og «satt og fylte ut i boka». Å sitte i klasserommet og svare på spørsmål, opplevde de altså som lite motiverende og nyttig. Spørsmålene kan ha vært relevante i seg selv, men det betyr lite dersom de ikke får noe ut av det.

Det synes som om opplevelser var viktig for respondentene. Med opplevelser, mener jeg praktiske erfaringer, som utprøving av programfag, å gå på messer, og å besøke åpne videregående skoler. Respondentene er elever som har valgt et praktisk utdanningsløp, nærmere bestemt et yrkesfaglig program. Det kan synes som at de har hatt mest utbytte av praksis i en eller annen form, for å finne sin vei. De ville ut av skolen, røre på seg, se på -, ta på -, og «snakke med erfarne folk», som en respondent svarte. Også respondenten som var fornøyd med arbeidet på skolen, synes utdanningsmessen var mest interessant, og uttrykte at det var det som fikk ham til å «velge sin vei», slik han formulerte det selv.

Flere av respondentene ble inspirert til å velge elektro i løpet av tiden de gikk på ungdomsskolen. Men dette skjedde ikke nødvendigvis i tilknytning til arbeidet med faget utdanningsvalg. Det var en far, onkel, eller annen slekt, som vekket interesse for elektro. Det var observasjon av en elektriker i arbeid hjemme på kjøkkenet, eller det var et naturfagprosjekt som vekket interesse for elektrisitet. Dette er eksempler på situasjoner som inspirerte noen av respondentene til å velge elektro.

Var det uventet det jeg fant? På den ene siden, var det uventet at faget spilte en såpass vag rolle for respondentene i prosessen med å velge program i videregående skole. Det var også uventet at deler av arbeidet i faget fremdeles føltet så unyttig for respondentene, til tross for at tidligere undersøkelser har vist at arbeidsheftet de brukte ikke var særlig populært. På den andre siden, når de allikevel bruker arbeidsheftet, er det ikke uventet at denne delen av arbeidet føltet unyttig. Det er derimot vanskelig å si om det er arbeidsheftet i seg selv, eller hvordan det brukes, som er kjernen i problemet.

Arbeidet i faget som dreier seg om «hvem er jeg?», altså arbeidet med identitet og identitetsutvikling, var ikke spesielt fremtredende ut fra respondentenes uttalelser, tatt i betraktning det økte fokuset på dette i dag. I hvert fall oppfattet ikke flesteparten av respondentene at det var noe fokus på dette. Ut fra mine undersøkelser, virket det tilfeldig om elever ble interessert i det ene, eller det andre, avhengig av om de hadde sett eller opplevd noe som fenget dem. Resultatene viser at det å se en yrkesfagarbeider i arbeid, var en inspirasjon. Yrkesfagarbeideren ble en slags rollemodell for et yrke de kanskje kunne se seg selv i. I tillegg var det viktig å snakke med «erfarne folk», som en sa. Slike situasjoner, eller «aha-opplevelser», hvis jeg kan kalle dem det, skjer i sosiale relasjoner, ikke under selvstendig arbeid i klasserommet. Dette kan være i tråd med det Mead mente om at den sosiale dimensjonen er helt vesentlig for utviklingen av selvet (Andreassen et al., 2008, s. 67).

5.4 Veien videre

Hva bør så skje med dette faget, og hvilke realistiske forventninger kan vi ha til det? Elever vil alltid være på ulike steder i prosessen med å velge videre utdanning etter ungdomsskolen. De som allerede visste hva de ville bli, syntes faget ble uinteressant. Finnes det alternative muligheter for de som ikke har utbytte av faget slik det er lagt opp, og vet skoler og elever om disse mulighetene?

Kan det være mulig å differensiere faget i større grad? Noen trenger å utforske mer enn andre. Mine respondenter fra intervjuene oppga at valget av elektro var riktig for dem. Samtidig har noen av respondentene fra spørreundersøkelsen sluttet på elektro, og gjør andre ting i dag.

Et av formålene med faget, er å knytte grunnskole og videregående skole tettere sammen. Det eksisterer allerede et samarbeid mellom Akershus fylkeskommune og kommunene (Akershus Fylkeskommune, 2015). Men det er lite samarbeid utover utprøving av programfag, og åpen skole. Kan samarbeidet mellom ungdomsskolene og de videregående skolene utvides? Vi har ved et par anledninger hatt besøk av noen elever fra ungdomsskolen utenom den organiserte utprøvingen, der de fikk komme og arbeide med noen praktiske oppgaver i en avgrenset periode. Begge disse elevene begynte på Vg1 elektro i etterkant. Det kan derimot være noen økonomiske utfordringer forbundet med dette, for begge skoleslag, som må løses.

Er det et for stort fokus på individperspektivet i det teoretiske arbeidet, og kan det være mulig å knytte dette arbeidet til praktiske oppgaver i større grad? Det kan se ut som at det vil bli flere praktiske fag i ungdomsskolen i tiden som kommer. Kanskje kan flere praktiske fag i ungdomsskolen vekke interesser for yrkesfaglige utdanningsprogram hos elever på et tidligere stadium, at elevene med dette får sitt moratorium parallelt med årene i ungdomsskolen, og kan forberede seg på det som skal komme (Andreassen et al., 2008).

Litteratur

- Aagre, W. (2003). *Ungdomskunnskap, hverdagslivets kulturelle former*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Akershus Fylkeskommune. (2015). *Arenaer for samarbeid med kommunene*. Hentet 13. mai 2015 fra <http://www.akershus.no/ansvarsomrader/opplering/akershusoppleringen/den%20gode%20akerhuskolen/samarbeid-med-kommunene/>
- Andreassen, I. H., Hovdenak, S. S. & Swahn, E. (2008). *Utdanningsvalg - identitet og karriereveiledning*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Borgen, J. S. & Lødding, B. (2009). *Implementering av faget utdanningsvalg på ungdomstrinnet. Delrapport II*. Hentet fra <http://www.udir.no/Upload/Rapporter/2010/evakl/5/Utdanningsvalg.pdf?epslanguage=no>
- Buland, T. & Mathiesen, I. H. (2008). *Gode råd? En kunnskapsoversikt over feltet yrkes- og utdanningsrådgivning, sosialpedagogisk rådgivning og oppfølgingstjeneste i norsk skole*. Hentet 3. mars 2014 fra http://www.udir.no/Upload/Rapporter/2008/5/Sluttrapport_radgivning.pdf?epslanguage=no
- Dalland, O. (2012). *Metode og oppgaveskriving for studenter* (5. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- F-16-07. (2007). *Styrking av rådgiving i videregående opplæring spesielt rettet mot ungdomsskolen høsten 2007*. Oslo: Kunnskapsdepartementet. Hentet fra https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kd/rundskriv/2007/rundskriv_f_16_07_raadgivning_videregaaende_opplaering.pdf
- Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskaplige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Holen, S. (2014). *Utdanningsvalg i overgangen mellom ungdomsskole og videregående opplæring. En litteraturgjennomgang*. Oslo. Hentet fra <http://www.nifu.no/files/2014/04/NIFUarbeidsnotat2014-6.pdf>
- Hovdenak, S. S. & Wilhelmsen, B. U. (Red.). (2011). *Utdanningsvalg som skoleutvikling*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Høst, H., Seland, I. & Skålholt, A. (2013). *Yrkefagelevers ulike tilpasninger til fagopplæring. En undersøkelse av elever i tre yrkesfaglige utdanningsprogram i videregående skole* (16/2013). Oslo: NIFU. Hentet fra

<http://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/280421/NIFUrapport2013-16.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Kunnskapsdepartementet. (2010). *Rett til videregående opplæring for ungdom*. Hentet 23. februar 2014 fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/tema/grunnopplaring/videregaende-opplaring/Rett-til-videregaende-opplaring-for-ungdom-16-24-ar.html?id=600783>

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju* (2. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Lødding, B. & Borgen, J. S. (2008). *Karriereveiledning i overgangen mellom ungdomsskolen og videregående opplæring. Delrapport I* (41/2008). Hentet fra http://www.udir.no/Upload/Rapporter/EvaKL/5/NIFU_karriere.pdf?epslanguage=no

Lødding, B. & Holen, S. (2012). *Utdanningsvalg som fag og utfordring på ungdomstrinnet. Sluttapport fra prosjektet Karriereveiledning i overgangen mellom ungdomsskole og videregående opplæring*. Hentet fra http://www.udir.no/Upload/Rapporter/2012/NIFU_Utdanningsvalg.pdf?epslanguage=no

Løvgaard, S. (2013). *FOU-rapport om den første videreutdanning i utdanningsvalg*. Kjeller. Hentet fra <http://www.mittyrke.no/Documents/Videreutdanningen%20i%20UTV/Rapport%20Utdanningvalg%20fra%20HIOA.pdf>

Markussen, E., Frøseth, M. W., Lødding, B. & Sandberg, N. (2008). *Bortvalg og kompetanse*. Hentet fra <http://www.nifu.no/files/2012/11/NIFUrapport2008-13.pdf>

Markussen, E., Lødding, B., Sandberg, N. & Vibe, N. (2006). *Forskjell på folk – hva gjør skolen?* Hentet fra <http://www.nifu.no/files/2012/11/NIFUrapport2006-3.pdf>

Meld. St. 16. (2006-2007). (2007). *... og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Meld. St. 20. (2012-2013). (2013). *På rett vei*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Meld. St. 22 (2010-2011). (2011). *Motivasjon-Mestring-Muligheter-Ungdomstrinnet*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Meld. St. 31 (2007-2008). (2008). *Kvalitet i skolen*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Meld. St. 44 (2008-2009). (2009). *Utdanningslinja*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

- NOVA. (2013). *Ungdata. Nasjonale resultater 2010-2012. NOVA Rapport 10/13*. Oslo. Hentet fra http://www.nova.no/asset/7229/1/7229_1.pdf
- NSD. (2012). *Krav til samtykke*. Hentet 7. april 2014 fra <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/samtykke.html>
- OECD. (2002). *OECD REVIEW OF CAREER GUIDANCE POLICIES*. Hentet fra <http://www.oecd.org/norway/1937973.pdf>
- OECD. (2014). *OECD Skills Strategy Diagnostic Report Norway 2014*. Hentet fra http://skills.oecd.org/developskills/documents/OECD_Skills_Strategy_Diagnostic_Report_Norway.pdf
- Opplæringslova. (1998). *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova)*. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>
- Pedlex Norsk Skoleinformasjon. (2010). *Utdanningsvalg. En metodebok for lærere*. Oslo: Pedlex Norsk Skoleinformasjon.
- Pedlex Norsk Skoleinformasjon. (2014). *Pedlex Norsk samfunnsinformasjon as*. Hentet 12. mai 2015 fra <http://salg.lex.no/artikkel/mf14/min-framtid-2014/>
- Røyland, S., Jordahl, A. M. & Jørgensen, L.-I. (Red.). (2013). *Min Framtid, utdannings- og yrkesvalg*. Oslo: PEDLEX Norsk Skoleinformasjon.
- Saugstad, P. (1998). *Psykologiens historie-en innføring i moderne psykologi*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Solberg, E., Rørstad, K., Børing, P. & Carlsten, T. C. (2015). *NHOs kompetansebarometer 2015, Hovedresultater fra en undersøkelse om kompetansebehov blant NHOs medlemsbedrifter i 2015, (arbeidsnotat 5/2015) (5/2015)*. Oslo. Hentet fra <https://www.nho.no/siteassets/nhos-filer-og-bilder/filer-og-dokumenter/kompetanse-og-utdanning/kompetansebarometer/nifuarbeidsnotat-2015-5-siste.pdf>
- Steinkellner, A. (2010). *Fra den første kvinnelige student. Samfunnsspeilet/Statistisk sentralbyrå, 2010(1)*. Hentet fra <http://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/fra-den-forste-kvinnelige-student>
- Tetzchner, S. v. (2012). *Utviklingspsykologi*. Oslo: Gyldendal akademisk.

Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. (4. utg.). Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Utdanningsdirektoratet. (2008a). *Læreplan i utdanningsvalg*. Hentet fra <http://www.udir.no/kl06/UTV1-01/Kompetansemaal/?arst=98844765&kmsn=-1654775316>

Utdanningsdirektoratet. (2008c). *Læreplan i utdanningsvalg*. Hentet 12. april 2015 fra <http://www.udir.no/kl06/UTV1-01/>

Utdanningsdirektoratet. (2012). *Rammeverk for grunnleggende ferdigheter*. Oslo: Utdanningsdirektoratet. Hentet fra http://www.udir.no/Upload/larerplaner/lareplangrupper/RAMMEVERK_grf_2012.pdf?epslanguage=no

Utdanningsdirektoratet. (2013). *Elever som tar fag fra videregående opplæring på ungdomstrinnet*. Oslo: Utdanningsdirektoratet. Hentet fra http://www.udir.no/Upload/Rundskriv/2013/Rundskriv_Udir-4-2013.pdf?epslanguage=no

Utdanningsdirektoratet. (2015). *Krav om relevant kompetanse for å undervise i fag UDIR-3-2015*. Hentet fra <http://www.udir.no/Regelverk/Finn-regelverk-for-opplaring/Finn-regelverk-etter-tema/Ovrige-tema/krav-om-relevant-kompetanse-for-a-undervise-i-fag-udir-3-2015/3.-kompetansekrav-for-a-undervise-pa-ungdomstrinnet/#a3.2>

Woolfolk, A. (2004). *Pedagogisk psykologi*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Vedlegg

Vedlegg 1: Læreplan i utdanningsvalg

Læreplan i utdanningsvalg

Gjelder fra 01.08.2008

Formål

Utdanningsvalg skal bidra til å skape helhet og sammenheng i grunnopplæringen og knytte grunnskole og videregående opplæring bedre sammen. Å få prøve ut interesser og bli bevisst egne evner og anlegg kan bidra til at flere foretar mer kunnskapsbaserte valg av utdanning og yrke. Faget skal bidra til økt forståelse av arbeidslivets krav om kunnskap og kompetanse og bidra til å skape grunnlag for entreprenørskap.

Opplæringen skal gi elevene erfaring med innhold, oppgaver og arbeidsmåter i ulike utdanningsprogram i videregående opplæring og aktuelle yrker. Elevene skal gis mulighet til praktisk aktivitet og fordypning i fag. Opplæringen i faget skal legge til rette for at den enkelte elev kan få prøve ut og reflektere over sine valg.

Opplæringen skal legge til rette for bruk av hensiktsmessige arbeidsformer, både i skole og arbeidsliv, og for bruk av ulike læringsarenaer som kan gi bred faglig tilnærming gjennom kontakt og samarbeid med videregående skoler og arbeids- og næringsliv. Faget skal legge grunnlag for videre opplæring, arbeid og livslang læring.

Hovedområder

Faget er strukturert i hovedområder som det er formulert kompetansemål innenfor. Hovedområdene utfyller hverandre og må sees i sammenheng, og de bør tas i den rekkefølgen som er beskrevet nedenfor. Vektleggingen av hovedområdene er angitt nedenfor.

Oversikt over hovedområdene

Årstrinn	Hovedområder		
8–10	Om videregående opplæring og arbeidsliv	Utprøving av utdanningsprogram	Om egne valg
	20 %	60 %	20 %

Elever som på ungdomstrinnet får anledning til å ta fag fra videregående opplæring, kan disponere timer fra hovedområdet Utprøving av utdanningsprogram til å arbeide med fag fra videregående opplæring, dersom det ikke kan frigjøres nok timer til dette fra det tilsvarende grunnskolefaget.

Om videregående opplæring og arbeidsliv

Hovedområdet dreier seg om strukturen i videregående opplæring og om innholdet i de ulike utdanningsprogrammene. Videre omfatter hovedområdet hvordan ulike utdannings- og

karriereveier kan føre fram til ulike yrker. I hovedområdet inngår kunnskap om arbeidsmuligheter og framtidsutsikter, herunder lokalt arbeids- og næringsliv.

Utprøving av utdanningsprogram

Hovedområdet omfatter aktiviteter forankret i kompetansemål i utdanningsprogram i videregående opplæring. Utprøvingen kan foregå i både skole og arbeidsliv, og skal som hovedregel omfatte minst to ulike utdanningsprogram.

Om egne valg

Hovedområdet omfatter kartlegging av og refleksjon over egne interesser og forutsetninger, knyttet til eget utdannings- og yrkesvalg.

Timetall

Timetall er oppgitt i 60-minutters enheter.

UNGDOMSTRINNET

8.–10. årstrinn: 110 timer (113 timer for de som fullfører 10. årstrinn våren 2014)

Grunnleggende ferdigheter

Grunnleggende ferdigheter er integrert i kompetansemålene, der de bidrar til utvikling av og er en del av fagkompetansen. I utdanningsvalg forstås grunnleggende ferdigheter slik:

Å kunne uttrykke seg muntlig i utdanningsvalg innebærer å kunne samtale om egne kunnskaper, ferdigheter og interesser og gjøre rede for og argumentere for egne valg. Det innebærer også å kunne presentere egne erfaringer for andre.

Å kunne uttrykke seg skriftlig i utdanningsvalg innebærer å kunne skrive logg og dokumentere eget arbeid i valgte utdanningsprogram.

Å kunne lese i utdanningsvalg innebærer å kunne lese læreplaner fra ulike utdanningsprogram og å kunne nyttiggjøre seg informasjon om fag, utdanninger og yrker. Videre innebærer det å tolke tabeller og grafiske fremstillinger knyttet til utdanning og arbeid.

Å kunne regne i utdanningsvalg innebærer å kunne bruke, bearbeide og tolke relevant tallmateriale, som tabeller og grafer.

Å kunne bruke digitale verktøy i utdanningsvalg innebærer å finne, velge ut, bearbeide, ta vare på og presentere informasjon digitalt.

Kompetansemål

Etter 10. årstrinn

Om videregående opplæring og arbeidsliv

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

beskrive de ulike utdanningsprogrammene i videregående opplæring

forklare forskjellen på strukturen for studieforberevende utdanningsprogram og yrkesfaglige utdanningsprogram, og samtale om hvordan disse kan gi ulike yrkes- og karrieremuligheter

presentere lokalt arbeids- og næringsliv og vurdere arbeidsmulighetene innenfor noen valgte utdanningsprogram og yrker

Utprøving av utdanningsprogram

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

planlegge, gjennomføre og dokumentere aktiviteter og arbeidsoppgaver knyttet til kompetansemål fra valgte utdanningsprogram i videregående opplæring

Om egne valg

Mål for opplæringen er at eleven skal kunne

reflektere over og presentere utdanninger og yrker i forhold til egne interesser og forutsetninger

vurdere videre valg av utdanning og yrke basert på erfaringer fra utprøvingen

Vurdering

Bestemmelser for sluttvurdering:

Standpunktvurdering

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn eller på det årstrinnet faget blir avsluttet.	Deltatt

Eksamen for elever

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn eller på det årstrinnet faget blir avsluttet	Det er ikke eksamen i faget

Eksamen for privatister

Årstrinn	Ordning
10. årstrinn eller på det årstrinnet faget blir avsluttet	Det er ikke privatistordning i faget

De generelle bestemmelsene om vurdering er fastsatt i forskrift til opplæringsloven.

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

”Elevers syn på faget utdanningsvalg”

Bakgrunn og formål

Jeg studerer for tiden ved høgskolen i Oslo og Akershus, og jeg arbeider nå med å skrive en masteroppgave i yrkespedagogikk. I forbindelse med dette arbeidet, ønsker jeg å undersøke hva elever på yrkesfag mener om faget utdanningsvalg, som er et fag på ungdomsskolen. Jeg er interessert i hvilke erfaringer dere har, og hvilken nytte dere har hatt av faget med tanke på valg av en yrkesfaglig videregående skole. Jeg er også interessert i hva dere eventuelt kunne ønsket dere annerledes. Problemstillingen min er: Hva mener elever på yrkesfag om faget utdanningsvalg?

Du blir spurt om å delta, fordi du har hatt faget utdanningsvalg, og fordi du nå går på yrkesfag. Jeg er derfor interessert i hva du mener.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Deltakelse fra deg innebærer at du svarer på en spørreundersøkelse, og at du lar deg intervju av meg. Du kan velge en av delene hvis du ikke vil være med på begge. Spørreundersøkelsen vil være en anonym undersøkelse på It's Learning, det vil si at svarene dine kommer frem uten at navnet ditt står der. Intervjuet, som vil vare fra 30 – 60 minutter, vil bli tatt opp med en diktafon. I tillegg vil jeg notere litt underveis. Du vil bli spurt om dine erfaringer med faget utdanningsvalg. Du vil ikke bli spurt om personlige opplysninger, og navnet ditt vil heller ikke bli kjent i forbindelse med intervjuet, verken underveis i arbeidet, eller i den ferdige rapporten.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Etter både spørreundersøkelsen og intervjuet vil alle innsamlede data bli anonymisert. Det vil kun være meg som student, læringsgruppen min (fire medstudenter) og veilederen min som vil ha tilgang til opplysningene. Alt datamateriell vil bli behandlet konfidensielt, og kildene vil bli anonymisert. Det vil si at du ikke vil kunne gjenkjennes i rapporten.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 1. juli 2014. Alle data vil da anonymiseres og slettes.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke underveis uten å oppgi noen grunn, og uten at det vil få noen konsekvenser for deg og ditt forhold til skolen og ansatte. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert og slettet.

Dersom du har spørsmål til studien, ta kontakt med:

Anne-Mette Tyskerud
Tlf. 916 05 297
Student

Leif Langli
Tlf. 950 37 315
Veileder,
Høgskolen i Oslo og Akershus

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Jeg samtykker til å delta på spørreundersøkelse

Jeg samtykker til å delta i intervju

Vedlegg 3: Spørreundersøkelse

Spørsmål

Hva gjorde dere i faget utdanningsvalg på ungdomsskolen (ikke selve utplasseringen)?

Hadde dere fast tid til arbeid med faget utdanningsvalg på ungdomsskolen?

Var jobbingen med faget utdanningsvalg på ungdomsskolen (ikke utplasseringen) med på å hjelpe deg å velge programområde?

Hva hadde du som 1. og 2. valg på utplasseringen i 9. klasse? Skriv hvilke programområder. Sted kan du velge selv om du vil skrive.

Fikk du førstevalget ditt på utplasseringen?

Hvor viktig var det for deg å få to valg til utplassering?

Hva betydde utplasseringen i 9. klasse for valget ditt?

Hvor viktig var faget utdanningsvalg totalt sett for ditt valg av programfag?

Er det andre ting som gjorde at du valgte som du gjorde? Da kan du skrive det her.

Vedlegg 4. Intervjuguide for kvalitativt forskningsintervju

Spørsmål	Oppfølgingsspørsmål
Hva synes du om faget utdanningsvalg?	Hva synes du var bra? Hva synes du var mindre bra?
Hvordan arbeidet dere med faget utdanningsvalg i din klasse?	Arbeidet med heftet «Min framtid»? Arbeidet med bøker eller nettsider? Utplassering i videregående skole? Gründerskole? Utdanningsmesser? Besøk på åpne skoler? Interestetester? Konferansetime med foresatte og kontaktlærer? Veiledning med rådgiver? Besøk av bedrifter på skolen? «Å sette bo»-prosjekt? «Aksjon vennskap» (entreprenørskap)? Yrkesmesse på skolen arrangert av elever? Yrkesmesse på skolen arrangert av foresatte? Annet? Hva var det?
Hva synes du var mest interessant, og hva synes du var mest nyttig av det dere gjorde i faget med tanke på å hjelpe deg med å velge videregående skole?	
Hva synes du var minst interessant, og hva synes du var minst nyttig med tanke på å hjelpe deg med å velge videregående skole?	
Brukte dere heftet «Min framtid»?	Hvis de brukte det: Hva synes du om heftet? Hvordan arbeidet dere med det?

	Hva synes du om måten dere arbeidet med det på?
Brukte dere andre bøker eller nettsider i faget?	<p>Hvis de brukte andre bøker: Hvilke bøker brukte dere? Hva synes du om dem?</p> <p>Hvis de brukte nettsider: Hvilke nettsider brukte dere? Hva synes du om dem?</p> <p>Er det noe dere brukte som jeg ikke har nevnt? Hvis ja; hva var det, og hva synes du om dette?</p>
Hvem underviste i faget?	Rådgiver, kontaktlærer eller andre?
Var det mest fokus på yrkesfag eller var det mest fokus på studiespesialiserende fag?	Kan du gi noen eksempler?
Utplassering i videregående skole er en del av faget på 9. trinn. Var det noe du hadde lyst å prøve ut som det ikke var tilbud om utplassering på?	Eks. murerfaget, heismontørfaget m.fl.
Hva fikk dere vite om elektrofag?	Fikk du vite noe du ikke visste fra før?
Var det faget utdanningsvalg som fikk deg til å søke elektro?	<p>Hvis det var det: hva var det dere gjorde i faget som gjorde at du valgte elektro?</p> <p>Hvis ikke: hva eller hvem var det som gjorde at du valgte dette allikevel?</p>
Er det noe du synes burde vært gjort annerledes i faget utdanningsvalg?	Hva?
Hvor viktig var faget totalt sett for deg, med tanke på å hjelpe deg å velge programfag i videregående skole?	På hvilken måte var det det?
Har du andre meninger om faget	Hva?

utdanningsvalg som du ønsker å fortelle om?	
Nå som du har gått på elektro i noen måneder – var valget ditt riktig for deg?	Hvis ja; hvorfor? Hvis nei; hvorfor ikke? Er det noe du synes du burde fått vite om elektro som du ikke fikk vite i faget utdanningsvalg?

Vedlegg 5: Oppfølgingsspørsmål til intervju

Gjorde dere noe i forkant av utplasseringen for å forberede denne? Hva gjorde dere i så fall, og hva synes du om dette arbeidet?

Beskriv kort hva du gjorde på utplasseringene du var på, og hva du synes om det.

Hadde dere noe etterarbeid i forbindelse med utplasseringen? Hva gjorde dere i så fall, og hva synes du om det?

Faget utdanningsvalg har totalt 113 timer over 3 år. Hvor mange timer av disse (omtrent) brukte dere på alt som hadde med utplasseringen å gjøre? (Hvis du hadde andre utplasseringer (i tillegg til utplasseringen på 9. trinn) i forbindelse med faget utdanningsvalg, er det fint om du skriver noe om dette også. Bruk gjerne baksiden av arket.)

Under ser du kompetansemålene for faget utdanningsvalg. Se på kulepunktene. Hvilke av disse målene føler du selv at du jobbet med i løpet av ungdomsskolen?

(Du kan hake av, krysse av, eller markere på annen måte på de kulepunktene du føler at du jobbet med. Hvis du har jobbet med deler av mål, kan du streke under den delen som er aktuell.)

Del 1: Om videregående opplæring og arbeidsliv

I denne delen er målene at elevene skal kunne:

- beskrive de ulike utdanningsprogrammene i videregående opplæring

- forklare forskjellen på strukturen for studieforberevende utdanningsprogram og yrkesfaglige utdanningsprogram, og samtale om hvordan disse kan gi ulike yrkes- og karrieremuligheter
- presentere lokalt arbeids- og næringsliv og vurdere arbeidsmulighetene innenfor noen valgte utdanningsprogram og yrker

Del 2: Utprøving av utdanningsprogram

Her er målet at elevene skal kunne:

- planlegge, gjennomføre og dokumentere aktiviteter og arbeidsoppgaver knyttet til kompetansemål fra valgte utdanningsprogram i videregående opplæring

Del 3: Om egne valg

Her er målene at elevene skal kunne:

- reflektere over og presentere utdanninger og yrker i forhold til egne interesser og forutsetninger
- vurdere videre valg av utdanning og yrke basert på erfaringer fra utprøvingen

Leif Langli

Institutt for yrkesfaglærerutdanning Høgskolen i Oslo og Akershus

Postboks 4 St. Olavs plass

0130 OSLO

Vår dato: 17.03.2014

Vår ref: 37649 / 3 / IB

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 13.02.2014. Meldingen gjelder prosjektet:

37649

Behandlingsansvarlig

Daglig ansvarlig

Student

Elevers syn på faget utdanningsvalg

Høgskolen i Oslo og Akershus, ved institusjonens øverste leder

Leif Langli

Anne-Mette Tyskerud

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.07.2014, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Inga Brautaset

Kontaktperson: Inga Brautaset tlf: 55 58 26 35

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Anne-Mette Tyskerud amtysk@hotmail.com

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no

TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no

TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@sv.uit.no

Vedlegg 7: Tillatelse til å gjennomføre undersøkelser på skolen fra rektor

SV: Ang. spørreundersøkelse og intervju

Kjell Hermann

sø 16.03.2014 20:26

Til:

Anne-Mette Tyskerud;

Du svarte 16.03.2014 22:09.

Hei.

Det er i orden.

Lykke til videre og jeg ser fram til å høre hva du finner ut!

Mvh

Kjell Hermann

Rektor

Fra: Anne-Mette Tyskerud

Sendt: 15. mars 2014 10:38

Til: Kjell Hermann

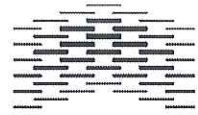
Emne: Ang. spørreundersøkelse og intervju

Hei,

Som du vet, så jobber jeg nå med en masteroppgave, om elevers syn på faget utdanningsvalg, og valg av yrkesfag (elektro). Er det greit for deg at jeg gjennomfører og bruker en spørreundersøkelse (anonym) og intervju (2-4 elever) på elektro? Jeg har meldt inn prosjektet til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste v/personvernombudet (NSD). Men jeg tror jeg trenger en tillatelse av deg til å bruke elever ved skolen som respondenter. Verken skolen eller elever vil bli navngitt i rapporten min, og det vil ikke bli samlet inn sensitiv informasjon.

Mvh

Anne-Mette

HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

Databehandleravtale

I henhold til personopplysningslovens § 13, jf. § 15 og personopplysningsforskriften kapittel 2.

mellom

Høgskolen i Oslo og Akershus (Org.nr. 997 058 925)
behandlingsansvarlig

og

Akershus Fylkeskommune (Org.nr. 958381492)
databehandler

1. Avtalens parter

1.1. Parter

Avtalen inngås mellom behandlingsansvarlig:

Høgskolen i Oslo og Akershus (heretter kalt behandlingsansvarlig)

og databehandler: Akershus Fylkeskommune (heretter kalt databehandler).

1.2. Kontaktpersoner

Kontaktperson hos behandlingsansvarlig: Leif Langli, veileder. Tlf. 67 23 50 00.

Kontaktperson hos databehandler: Bengt Jacobsen, seksjonsleder, avd videregående opplæring, tlf 22 05 54 18

2. Avtalens hensikt

Avtalens hensikt er å regulere rettigheter og plikter etter Lov av 14. april 2000 nr. 31 om behandling av personopplysninger (personopplysningsloven) og forskrift av 15. desember 2000 nr. 1265 (personopplysningsforskriften). Avtalen skal sikre at personopplysninger om de registrerte ikke brukes urettmessig eller kommer uberettigede i hende.

Avtalen regulerer databehandlers bruk av personopplysninger på vegne av den behandlingsansvarlige, herunder innsamling, registrering, sammenstilling, lagring, utlevering eller kombinasjoner av disse.

Avtalen omfatter alle databehandlers produkter og kundeforhold med behandlingsansvarlig.

3. Formål

Formålet med avtalen er å regulere behandlingen av personopplysninger som databehandleren gjør på vegne av den behandlingsansvarlige i forbindelse med:

Spørreundersøkelse på læringsplattformen It's Learning, som en del av arbeid med en masteroppgave i yrkespedagogikk; «Elevs syn på faget Utdanningsvalg».

Følgende personopplysninger skal behandles:

Svar på spørsmål om erfaringer med faget utdanningsvalg i fag opprettet i It's Learning av studenten.

Spørreundersøkelsen er anonym. Prosjektet er meldt til NSD, og har prosjektnummer 37649.

Avtalen omfatter følgende behandlinger:

Studenten oppretter to egne fag i It's Learning. Elever fra to klasser, som har gitt sitt informerte

samtykke til å delta i studien, gis tilgang til hvert sitt fag, og svarer på en anonym spørreundersøkelse

laget av student. Svarene til elevene ligger lagret i fagene frem til forventet prosjektslutt, som er 01.07.2014. Elevene kan kun se eget svar. Deretter slettes faget med alt innhold av studenten.

Databehandleren kan kun behandle personopplysninger gjort tilgjengelig av behandlingsansvarlig til de formål som er bestemt av behandlingsansvarlig og i samsvar med de vilkår som fremgår av denne avtale:

Personopplysningene i spørreundersøkelsen skal brukes til en masteroppgave i yrkespedagogikk. Det vil ikke skje koblinger med andre personopplysninger/registre eller lignende.

Det skal fremgå klart av denne avtalen dersom databehandleren kan overlate personopplysninger til andre for oppbevaring, bearbeiding eller annen bruk, og underleverandør skal angis i avtalens punkt 5 annet avsnitt.

Behandlingens formål kan ikke endres av noen av partene uten at ny avtale er signert.

4. Partenes ansvarsområde under personopplysningsloven med forskrifter

Behandlingsansvarlig er i henhold til Lov om behandling av personopplysninger å anse som behandlingsansvarlig, jf. loven § 2 nr. 4. Den behandlingsansvarlige har ansvar for å påse at krav, herunder krav til sikkerhet, som stilles i personopplysningsloven med forskrifter er oppfylt. Dette innebærer blant annet også at behandlingsansvarlig har ansvaret for å påse at kravene er oppfylt i forbindelse med oppbevaring og bruk av personopplysningene hos databehandleren, jf. loven § 15 og forskriften § 2-15.

Behandlingsansvarlig har, med mindre annet er avtalt eller følger av lov, rett til tilgang til og innsyn i personopplysningene som behandles og systemene som benyttes til dette formål. Databehandler plikter å gi nødvendig bistand til dette.

Databehandleren er å anse som databehandler etter personopplysningsloven § 2 nr. 5 og kan kun behandle personopplysninger tilgjengeliggjort av behandlingsansvarlig i henhold til denne avtale, jf. personopplysningsloven § 15. Eventuell annen bruk av personopplysningene skal i forkant avtales særskilt og skriftlig med behandlingsansvarlig.

Databehandleren skal sikre at personopplysninger tilgjengeliggjort av behandlingsansvarlig holdes atskilt fra egne og andres opplysninger og tjenester, hvis ikke annet er skriftlig avtalt.

Databehandler skal følge de rutiner og instruksjoner for behandlingen som behandlingsansvarlig til enhver tid har bestemt skal gjelde.

5. Bruk av underleverandør

Dersom en av partene engasjerer utenforstående (underleverandører) til å utføre ytelser som følger av denne avtalen, er parten fullt ansvarlig for utførelsen av disse ytelsene på samme måte som om han selv stod for utførelsen. Databehandleren skal sørge for at underleverandører undertegner og forplikter seg til å følge behandlingsansvarliges databehandleravtale.

<Dersom underleverandør anvendes skal denne/disse angis her>:Itslearning A/S

6. Krav til informasjonssikkerhet

Databehandler skal oppfylle de krav til sikkerhetstiltak som stilles etter personopplysningsloven og personopplysningsforskriften, herunder særlig personopplysningslovens §§ 13 – 15 med forskrifter, samt policy og retningslinjer om informasjonssikkerhet og IT-reglementet for Høgskolen i Oslo og Akershus. Databehandler skal dokumentere rutiner og andre tiltak for å oppfylle disse kravene. Dokumentasjonen skal være tilgjengelig på behandlingsansvarliges forespørsel.

Avviksmelding etter personopplysningsforskriftens § 2-6 skal skje ved at databehandler melder avviket til behandlingsansvarlig. Behandlingsansvarlig har ansvaret for at avviksmelding sendes Datatilsynet.

7. Sikkerhetsrevisjoner

Behandlingsansvarlig skal avtale med databehandler at det gjennomføres sikkerhetsrevisjoner jevnlig for systemer og lignende som omfattes av denne avtalen.

Revisjonen skal omfatte gjennomgang av rutiner, stikkprøvekontroller, mer omfattende stedlige kontroller og andre egnede kontrolltiltak.

8. Taushetsplikt

Partene skal bevare taushet om alle konfidensielle opplysninger, noens personlige forhold, sikkerhetsmessige og forretningsmessige forhold, opplysninger som kan skade en av partene eller som kan utnyttes av utenforstående.

Taushetsplikten gjelder partenes ansatte og andre som handler på partenes vegne i forbindelse med gjennomføringen av kontrakten. Alle ansatte skal ha undertegnet taushetserklæring.

Partene plikter å ta de forholdsregler som er nødvendig for å sikre at materiale eller opplysninger ikke blir gjort kjent for andre i strid med dette punkt.

Ansatte og andre som fratrer sin tjeneste hos en av databehandlerne skal pålegges taushet også etter fratredelse om forhold som nevnt over.

Denne bestemmelsen gjelder også etter avtalens opphør.

9. Mislighold

Mislighold foreligger dersom en av partene ikke oppfyller sine plikter etter denne avtalen og dette ikke skyldes forhold som den andre parten har ansvaret for eller risikoen for.

Dersom en av partene ønsker å påberope seg mislighold, skal dette meddeles den andre parten skriftlig uten ugrunnet opphold.

Ved mislighold kan den krenkede part holde tilbake sin motytelse, men ikke åpenbart mer enn det som synes påkrevd for å avhjelpe virkningene av misligholdet, og bare inntil forholdet er brakt i overensstemmelse med avtalen.

Hvis det foreligger vesentlig mislighold, kan den andre parten – etter å ha gitt skriftlig varsel og rimelig frist til å bringe forholdet i orden – heve hele eller deler av avtalen med øyeblikkelig virkning og kreve erstatning for eventuelle tap dette har medført.

10. Avtalens varighet

Avtalen gjelder så lenge databehandler behandler personopplysninger på vegne av behandlingsansvarlig *eller* avtalen gjelder til 01.08.14

Ved brudd på denne avtale eller personopplysningsloven kan behandlingsansvarlig pålegge databehandler å stoppe den videre behandlingen av opplysningene med øyeblikkelig virkning.

Avtalen kan sies opp av begge parter med en gjensidig frist på 1 måned., jf. punkt 11 i denne avtalen.

11. Ved opphør

Ved opphør av denne avtalen plikter databehandler å tilbakelevere alle personopplysninger som er arkivverdige iht. arkivloven eller spesifisert av behandlingsansvarlig, og som omfattes av denne avtalen.

Etter tilbakelevering (evt. etter godkjent avlevering til depot eller et bevarings- og kassasjonsvedtak) skal databehandler slette og/eller forsvarlig destruere sin kopi av personopplysningene. Ikke-arkivverdige personopplysninger som ikke er spesifisert av

behandlingsansvarlig skal slettes og/eller forsvarlig destrueres. Dette gjelder også for eventuelle sikkerhetskopier.

Faget på It's Learning med alt innhold vil bli slettet ved prosjektslutt. Forventet prosjektslutt er 01.07.2014.

Databehandler skal skriftlig dokumentere at sletting og eller destruksjon av kopi og/eller ikke-arkivverdige personopplysninger er foretatt i henhold til avtalen innen rimelig tid etter avtalens opphør. Dokumentasjon på at sletting/destruksjon er gjennomført skal sendes behandlingsansvarlig.

12. Meddelelser

Meddelelser etter denne avtalen skal sendes skriftlig til: _____

13. Lovvalg og verneting

Partenes rettigheter og plikter etter denne avtalen bestemmes i sin helhet av norsk rett. Eventuelle tvister som springer ut av denne avtalen skal behandles ved de ordinære domstoler. Oslo tingrett vedtas som verneting. Dette gjelder også etter opphør av avtalen.

14. Signering

Denne avtale er undertegnet i 2- to- eksemplarer, hvorav hver part beholder 1- ett- eksemplar.

Kjeller, den 28.04.14

Oslo, 28.03.14

.....
Behandlingsansvarlig (signatur)

.....
Databehandler (signatur)

Sidsel Ø. Grande

Alf Skaset

Navn: SIDSEL Ø. GRANDE
(med trykte bokstaver)

Navn: Alf Skaset

Stilling: Instituttleder

Stilling: fylkesdirektør

<Behandlingsansvarlig: Rollen er i de fleste tilfeller delegert til linjeleder/leder for aktuelt tjenesteområde. Person med daglig behandlingsansvar skal ivareta behandlingsansvaret etter personopplysningloven innen sitt tjenesteområde og må ha myndighet til å ta avgjørelser. Høgskoledirektør er behandlingsansvarlig på vegne av Høgskolen i Oslo og Akershus og signerer avtalen, dersom ansvaret ikke er delegert.

En databehandleravtale inngås som regel av en person med daglig behandlingsansvar. Eksempler på personer med daglig behandlingsansvar er: dekan/senterleder på fakultet/senter eller den som har fått delegert slik myndighet fra dekan/senterleder(i forskningsprosjekter) og linjeledere >.